

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİLAL GÖRÜNÜNCÜ VE AĞUSTOS
BAŞAĞI ROMANLARININ KARŞILAŞTIRMALI
SÖZDİZİMİ İNCELEMESİ

VEYSEL TOKUR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2024

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SEVİNÇ ÇOKUM'UN HİLAL
GÖRÜNÜNCÜ VE AĞUSTOS BAŞAĞI
ROMANLARININ KARŞILAŞTIRMALI
SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
VEYSEL TOKUR

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSİ SEVİNÇLİ

VAN - 2024

KABUL VE ONAY

Veysel TOKUR tarafından hazırlanan “Sevinç ÇOKUM’un *Hilal Görününce* ve *Ağustos Başağı* Romanlarının Karşılaştırmalı Söz Dizimi İncelemesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ İğdır Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ İğdır Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Doç. Dr. Süleyman ERATALAY Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye: Dr. Şahin YILDIZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Yedek Üye: Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye: Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	04/07/2024
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (04/07/2024)

(İmza)

Veysel TOKUR

(Yüksek Lisans Tezi)

Veysel TOKUR

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2024

**SEVİNÇ ÇOKUM’UN HİLAL GÖRÜNÜNCE
VE AĞUSTOS BAŞAĞI ROMANLARININ
KARŞILAŞTIRMALI SÖZ DİZİMİ İNCELEMESİ**

ÖZET

Dil, insanların duygularını, düşüncelerini bildirmek için sözcükler ya da işaretler aracılığıyla yaptıkları anlaşma ve insanlarla iletişim kurmayı amaçlayan, toplumun kültürünü sonraki nesillere aktaran, bir araçtır. Dil; söz, sözcük grupları ve cümlelerden oluşur. Bunları inceleyip ortaya çıkaran ise; söz dizimi çalışmalarıdır. Söz dizimi, bir dilin cümle yapısını inceleyen, sözler arasında kurulmuş ilişkileri belirleyen, dilbilgisinin alt koludur. Türk dilinin anlaşılması ve anlatım gücünün en iyi şekilde ortaya konması, söz dizimi üzerine yapılacak çalışmaların artmasıyla mümkündür.

Yapılacak olan bu çalışmanın amacı, *Hilal Görününce* ve *Ağustos Başağı* eserlerinden hareketle, Sevinç Çokum’un kendine özgü söz dizimi kurallarını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada, Leyla Karahan’ın *Türkçenin Söz Dizimi* ve Özkan-Sevinçli’nin *Türkiye Türkçesinde Söz Dizimi* adlı eserlerindeki tasnif esas alınarak, Sevinç Çokum’un “*Hilal Görününce* ve *Ağustos Başağı*” adlı eserlerinin söz dizimi incelenmiştir.

Bu çalışma, “özet, giriş, dört ana bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Birinci bölümde, Sevinç Çokum’un hayatı, edebi kişiliği ve *Hilal Görününce* ile *Ağustos Başağı* romanlarının özeti verilmiştir. İkinci bölümde, sözcük grupları hakkında bilgi verilmiş, her sözcük grubu ayrı ayrı incelenmiştir. Üçüncü bölümde, altı ana başlıkta cümlelerin ögeleri; incelenen eserlerden hareketle örnekler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Dördüncü bölümde ise dört alt başlıkta cümle çeşitleri ele alınmış ve bu başlıklar örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sevinç Çokum, Türk Dili, Söz Dizimi, Hilal Görününce, Ağustos Başağı.

Sayfa Sayısı: I-XVI+163

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

(M.Sc.Thesis)

Veysel TOKUR

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July, 2024

**COMPARATIVE SYNTAX ANALYZING OF
SEVİNÇ ÇOKUM'S HİLAL GÖRÜNÜNCÜ
AND AĞUSTOS BAŞAĞI NOVELS**

ABSTRACT

Language is a tool that aims to communicate with people through words or signs to express their feelings and thoughts, and to transmit the culture of a society to the next generations. Language consists of words, word groups and sentences. The studies on syntax are what examine and reveal these. Syntax is a sub-branch of grammar that examines the sentence structure of a language and determines the relationships established between words. The best way to understand and express the Turkish language is to increase the number of studies on syntax.

The aim of this study is to reveal Sevinç Çokum's unique syntax rules based on her works *Hilal Görününce* and *Ağustos Başağı*. In this study, the syntax of Sevinç Çokum's works "*Hilal Görününce* and *Ağustos Başağı*" was examined, based on the classification in Leyla Karahan's Works titled Turkish Syntax analyzing and Özkan-Sevinçli's Syntax Analyzing in Turkey Turkish

This study consists of "summary, introduction, four main sections, conclusion and bibliography. In the first section, Sevinç Çokum's life, literary personality and the summary of her novels *Hilal Görününce* and *Ağustos Başağı* are given. In the second section, information is given about word groups and each word group is examined separately. In the third section, the elements of the sentence are given under six main headings; examples are given in detail based on the examined works. In the fourth section, sentence types are discussed under four subheadings and these headings are explained with examples.

Key Words: Sevinç Çokum, Turkish Language, Syntax Analyzing, Hilal Görününce, Ağustos Başağı.

Quantity of Page: I-XVI+163

Supervisor: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
ÖN SÖZ	xvi
GİRİŞ	1
1. SEVİNÇ ÇOKUM VE İNCELENEN ESERLERİ	4
1.1. Sevinç Çokum.....	4
1.1.1. Hayatı	4
1.1.2. Edebi Kişiliği	5
1.1. 3. Eserleri	13
1.2. İncelenen Eserleri	14
1.2.1. Hilal Görününce	14
1.2.1.1. Roman Hakkında	14
1.2.2.2. Romanın Özeti	14
1.2.2. Ağustos Başağı	15
1.2.1.1. Roman Hakkında	15
1.2.2.2. Romanın Özeti	17
2.BELİRTME GRUPLARI	20
2.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu	22
2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması	24
2.1.1.1. Her İki Ögesi Tek Kelime Olan Belirtili İsim Tamlamaları	24
2.1.1.2. Öğelerinden Biri Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	25
2.1.1.2.1. Tamlayanı Kelime Grubu Olan Belirtili İsim	
Tamlamaları	25
2.1.1.2.1.1. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması	
Olan Belirtili İsim Tamlamaları	25
2.1.1.2.1.2. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması	
Olan Belirtili İsim Tamlamaları	26
2.1.1.2.1.3. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan	
Belirtili İsim Tamlamaları	26
2.1.1.2.1.4.Tamlayanı Ünvan Grubu Olan Belirtili	

İsim Tamlamaları	27
2.1.1.2.1.5.Tamlayanı İyelik Grubu Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	28
2.1.1.2.1.6.Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	28
2.1.1.2.2.Tamlananı Kelime Grubu Olan Belirtili İsim	
Tamlamaları	29
2.1.1.2.2.1.Tamlananı Belirtisiz İsim Tamlaması	
Olan Belirtili İsim Tamlamaları	29
2.1.1.2.2.2.Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	29
2.1.1.2.2.3.Tamlananı Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	30
2.1.1.2.2.4.Tamlananı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	30
2.1.1.2.2.5.Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtili	
İsim Tamlamaları	31
2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	32
2.1.2.1. Her İki Ögesi Tek Kelime Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	32
2.1.2.2. Ögelerinden Biri Kelime Grubu Olan Belirtisiz İsim	
Tamlamaları	32
2.1.2.2.1. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz	
İsim Tamlamaları	32
2.1.2.2.2. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim	
Tamlamaları	33
2.1.2.2.3. Tamlayanı Sıfat Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	
.....	34
2.1.2.2.4. Tamlayanı İsim Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	
.....	34
2.1.2.2.5. Tamlayanı Ünvan Grubu Olan Belirtisiz İsim	
Tamlamaları	35
2.1.2.2.6. Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim	
Tamlamaları	35
2.1.2.2.7. Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim	
Tamlamaları	35
2.1.2.2.8. Tamlananı İsim-Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları	
.....	36
2.1.3. Eksiz Tamlama	36

2.1.3.1.Sıfat Tamlaması Görüşündekiler	36
2.1.3.2.İsim Tamlaması Görüşündekiler.....	37
2.2. Sıfat Tamlaması	40
2.2.1.Yapıları Bakımından Sıfat Tamlamaları	41
2.2.1.1. Sıfat Ögesi Niteleme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları	41
2.2.1.2. Türeme Yoluyla Oluşturulan Niteleme Sıfat Tamlamaları	42
2.2.1.3. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları	43
2.2.1.3.1. Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları	43
2.2.1.3.2. Sıfat Unsuru İşaret Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları	44
2.2.1.3.3. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları	45
2.2.1.3.4. Sıfat Unsuru Soru Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları	45
2.3. Sıfat-Fiil Grubu	46
2.3.1. –ecek/-acak Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları.....	46
2.3.2. –an/-en Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları.....	46
2.3.3. –maz/-mez Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları	47
2.3.4. –mış/-miş Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları	47
2.3.5. –dık/-dik Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları.....	48
2.3.6. “-ır/-ir; -ar/-er; -r” Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları	48
2.4. İsim-Fiil Grubu (Mastar)	49
2.4.1.–ma/-me Ekli İsim-Fiil Grupları.....	49
2.4.2.–mek/-mak Ekli İsim-Fiil Grupları	50
2.4.3.ış/-iş Ekli İsim-Fiil Grupları	50
2.5. Zarf -Fiil Grubu	51
2.5.1. (y)ArAk Ekli Zarf-Fiil Grupları	52
2.5.2.–(y)Ip Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	52
2.5.3. –(y)IncA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	53
2.5.4 -mAdAn Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları.....	53
2.5.5. –DlkçA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	54
2.5.6. –ken Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları.....	54
2.5.7. –Alı Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları.....	55

2.5.8. -(I)r (I)rmAz Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	55
2.5.9. –mAksIzIn Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	56
2.5.10. -dİğIndA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	56
2.5.11. -cAsInA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları.....	57
2.5.12. –mİş/-mİş gibi Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları	57
2.6. Tekrar Grubu	58
2.6.1.Aynen Tekrarlar	58
2.6.2.Zıt Kelimelerle Oluşan Tekrarlar	59
2.6.3.Eş ve Yakın Anlamalı Tekrarlar	59
2.6.4.Biri Anlamalı Diğeri Anlamsız Olan Kelimeler	60
2.7. Ünvan Grubu	61
2.8. Sayı Grubu	62
2.9. Aitlik Grubu	63
2.10. Birleşik İsim Grubu	64
2.11. Edat Grubu	65
2.11.1. Gibi Edatıyla Yapılanlar	65
2.11.2.ile Edatı ile Yapılanlar.....	66
2.11.3. Kadar Edatı ile Yapılanlar.....	66
2.11.4. Doğru Edatı ile Yapılanlar	67
2.11.5. Sonra Edatı ile Yapılanlar	68
2.11.6. Göre Edatı ile Yapılanlar	68
2.11.7. Başka Edatı ile Yapılanlar.....	69
2.11.8. Beri Edatı ile Yapılanlar	69
2.11.9. Rağmen Edatı ile Yapılanlar.....	70
2.11.10. Diye Edatı ile Yapılanlar.....	70
2.11.11. –A karşı Edatı ile Yapılanlar	71
2.11.12.Üzere Edatı ile Yapılanlar	71
2.11.13. Dolaylı Edatı ile Yapılanlar	71
2.11.14.İçin Edatı ile Yapılanlar.....	72
2.11.15.Sanki Edatı ile Yapılanlar	72
2.11.16. Benzer Edatı ile Yapılanlar.....	73
2.11.17.Defa Edatı ile Yapılanlar	73
2.11.18. Değil Edatı ile Yapılanlar.....	73
2.11.19. Gerek Edatı ile Yapılanlar.....	74

2.11.20. Bari Edatı ile Yapılanlar.....	74
2.12. Birleşik Fiil Grubu	74
2.12.1. İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olanlar	75
2.12.2. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	76
2.12.3. Fiil + Zarf Fiil + Y. Fiil Kuruluşunda Olanlar	76
2.12.3.1. Yeterlilik Fiilleri	76
2.12.3.2. Tezlik Fiilleri	77
2.12.3.3. Süreklilik Fiiller	78
2.12.3.4. Yaklaşma Fiili	78
2.12.3.5. Yarı Tasvir Fiilleri	78
2.13. Bağlama Grubu	79
2.14. Ünlem Grubu	84
2.15. Kısaltma Grupları	86
2.15.1. Yönelme Grubu	87
2.15.2. Bulunma Grubu	88
2.15.3. Uzaklaşma Grubu	89
2.15.4. İsnat Grubu	90
2.15.5. Yükleme Grubu (Belirtme Grubu)	91
2.15.6. Eşitlik Grubu	93
2.15.7. Vasıta Grubu	94
2.15.8. İlgi Grubu	95
3. CÜMLENİN ÖGELERİ	96
3.1. Yüklem	96
3.1.1. Eylemden Yüklem	96
3.1.1.1. Yükleme Tek Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri.....	96
3.1.1.2. Yükleme Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri.....	97
3.1.1.2.1. Yükleme Yardımcı Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri	97
3.1.1.2.2. Yükleme Kurallı Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri	98
3.1.2. İsimden Yüklem	99
3.1.2.1. Yükleme Tek İsimden Oluşan İsim Cümleleri.....	99
3.1.2.2. Yükleme “var” ve “yok” Kelimelerden Oluşan İsim Cümleleri	99
3.1.2.3. Yükleme Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri	100
3.1.2.3.1. Yükleme İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri	

.....	100
3.1.2.3.2. Yükleme Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri	
.....	101
3.1.2.3.3. Yükleme Edat Grubu Olan İsim Cümleleri	101
3.1.2.3.4. Yükleme İyelik Grubu Olan İsim Cümleleri.....	102
3.1.2.3.5. Yükleme Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri ...	102
3.1.2.3.6. Yükleme Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri	102
3.2. Özne	103
3.2.1. Fiil Cümlelerinde Özne	104
3.2.1.1. Öznesi Tek Kelimededen Oluşan Fiil Cümleleri	104
3.2.1.2. Öznesi İsim Tamlamasından Oluşan Fiil Cümleleri	104
3.2.1.3. Öznesi Sıfat Tamlamasından Oluşan Fiil Cümleleri.....	105
3.2.1.4. Öznesi İyelik Grubu Olan Fiil Cümleleri	105
3.2.1.5. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	106
3.2.1.6. Öznesi Sıfat-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri	106
3.2.1.7. Öznesi Ünvan Grubu Olan Fiil Cümleleri	106
3.2.1.8. Öznesi Bağlama Grubu Olan Fiil Cümleleri	107
3.2.1.9. Öznesi Tekrar Grubu Olan Fiil Cümleleri	107
3.2.2. İsim Cümlelerinde Özne	108
3.2.2.1. Öznesi Tek Kelimededen Oluşan İsim Cümleleri.....	108
3.2.2.2. Öznesi Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri.....	108
3.2.2.2.1. Öznesi İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri	108
3.2.2.2.2. Öznesi Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri....	109
3.2.2.2.3. Öznesi İyelik Grubu Olan İsim Cümleleri	109
3.2.2.2.4. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan İsim Cümleleri	110
3.2.2.2.5. Öznesi Sıfat-Fiil Grubu Olan İsim Cümleleri.....	110
3.2.2.2.6. Öznesi Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri.....	111
3.2.2.2.7. Öznesi Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri.....	111
3.2.2.2.8. Öznesi Tekrar Grubu Olan İsim Cümleleri.....	111
3.2.3. Özne Türleri	112
3.2.3.1. Gerçek Özne	112
3.2.3.2. Gizli Özne	114
3.2.3.3. Sözde Özne	114
3.2.3.4. Pekiştirmeli Özne	115
3.2.3.5. Açıklamalı Özne	115
3.3. Nesne	116
3.3.1. Belirtili Nesne	116

3.3.2. Belirtisiz Nesne	116
3.4. Zarf	117
3.4.1. Durum Zarfları	117
3.4.2. Zaman Zarfları	118
3.4.3. Yer- Yön Zarfları	118
3.4.4. Miktar Zarfları	119
3.4.5. Soru Zarfları	119
3.5. Yer Tamlayıcısı	120
3.5.1. Yönelmeli Yer Tamlayıcısı	120
3.5.2. Bulunmalı Yer Tamlayıcısı	120
3.5.3. Çıkmalı Yer Tamlayıcısı	121
3.6. Cümle Dışı Öge	122
3.6.1. Seslenme (Hitap) Unsurları	122
3.6.2. Ünlem Unsurları	122
3.6.3. Ünlem Grupları	123
3.6.4. Ara Söz ve Ara Cümleler	123
4. CÜMLE ÇEŞİTLERİ	125
4.1. Yüklemlerine Göre Cümleler	125
4.1.1. İsim Cümlesi	125
4.1.2. Fiil Cümlesi	125
4.1.2.1. Basit Fiillerle Kurulan Cümleler	125
4.1.2.2. Türemiş Fiillerle Kurulan Cümleler	126
4.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler	127
4.1.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler	127
4.1.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kur. Cümleler	128
4.1.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Olan Cümleler	128
4.1.2.7. Edilgen Fiillerle Kurulan Cümleler	129
4.1.2.8. Ettirgen Fiillerle Kurulan Cümleler	129
4.1.2.9. İşteş Fiillerle Kurulan Cümleler	130
4.1.2.10. Dönüşlü Fiillerle Kurulan Cümleler	130
4.2. Anlamlarına Göre Cümleler	131
4.2.1. Olumlu Cümle	131
4.2.1.1. Olumlu İsim Cümlesi	131
4.2.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi	131
4.2.2. Olumsuz Cümle	132
4.2.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi	132
4.2.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi	133

4.2.3. Soru Cümlesi	133
4.2.3.1. Soru Ekiyle Yapılan Cümleler	133
4.2.3.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler	134
4.2.3.3. Soru Zamiri ile Kurulan Cümleler	135
4.2.3.4. Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler	135
4.2.3.5. Soru Edatıyla Kurulan Cümleler	136
4.2.4. Emir Cümlesi	136
4.2.5. Ünlem Cümlesi	137
4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	137
4.3.1. Kurallı Cümle	137
4.3.2. Devrik Cümle	138
4.4. Yapılarına Göre Cümleler.....	139
4.4.1. Basit Cümle	139
4.4.2. Birleşik Cümle	139
4.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle	139
4.4.2.2. İç İç Birleşik Cümle	140
4.4.2.3. Ki’li Birleşik Cümle	141
4.4.2.4. Girişik Cümle	141
4.4.3. Sıralı Cümle	142
4.4.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle	142
4.4.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle	142
4.4.4. Bağlı Cümle	143
4.4.5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle	143
4.4.6. Eksilteli Cümle (Kesik Cümle)	144
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	145
KAYNAKÇA	156
ÖZ GEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AB

Ağustos Başağı

a.g.e.

Adı Geçen Eser

bs.

Baskı

c.

Cilt

HG

Hilal Görününce

s.

Sayfa

TDK

Türk Dil Kurumu

vb.

Ve benzeri

vd.

Ve diğerleri

Yay.

Yayınlar

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge1.1.	146
Çizelge1.2.	151

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1.	147
Şekil 1.2.	148
Şekil 1.3.	152
Şekil 1.4.	152
Şekil 1.5.	153
Şekil 1.6.	154

ÖN SÖZ

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini bildirmek için sözcükler veya işaretler aracılığıyla kurdukları bir antlaşma sistemidir. İnsanlarla iletişim kuran; duygu, düşünce ve kültürünü sonraki nesillere aktaran bir araçtır. Dil; sözcük, sözcük grupları ve cümlelerden oluşur. Her dilin kendine has bir söz dizimi vardır. Bunları inceleyip ortaya çıkaran ise; söz dizimi çalışmalarıdır. Cümleleri oluşturan sözcük türlerinin cümle içerisindeki dizilişleri, görevleri ve uyduğu kurallar; söz dizimi incelemelerinin konusunu oluşturur. Söz diziminin işlevleri ve özellikleri, yazılı eserlerle ortaya konulur.

Bu çalışmada; başta Leyla Karahan'ın '*Türkçede Söz dizimi*' ve Veysi Sevinçli'nin '*Türkçe Söz dizimi*' adlı eserlerindeki yaklaşımları ve ayrıca Muharrem Ergin, Zeynep Korkmaz, Tahsin Banguoğlu'nun dilbilgisi ile ilgili eserleri esas alınarak; Sevinç Çokum'un '*Hilal Görününce*' ve '*Ağustos Başağı*' adlı eserlerinin söz dizimi incelemesi yapılmıştır. Türkiye Türkçesinin dil gelişiminin eserler üzerindeki etkisi ve dil yapısını nasıl etkilediği; ayrıca bu eserlerin dilimize ne denli katkı sunduğu ortaya konulmuştur.

Söz dizimi alanında, Çokum'un eserleri üzerinde çalışma yapıldığı fakat karşılaştırmalı olarak herhangi bir çalışmanın yapılmadığı gözlenmiştir. '*Hilal Görününce*' ve '*Ağustos Başağı*' adlı iki eser karşılaştırmalı olarak incelendikten sonra eserlerdeki söz dizimi özellikleri, benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Eserlerde yer alan cümleler; ögeleri, yapıları, sözcük türleri, anlamları, yeri ve türü bakımından incelenmiş; Türk diliyle ilgili yapılacak olan çalışmalara katkı sunmayı amaçlamıştır.

Çalışmanın her aşamasında çalışmanın yürütülmesi için beni destekleyen ve değerli zamanını benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Veysi SEVİNÇLİ'ye, ayrıca tez yazımının her aşamasında yardımını esirgemeyen mesai arkadaşım Müge Özbek'e ve Rıza Beroje'ye, ayıramadığım zamanlar için gösterdikleri sabırdan dolayı eşim ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Veysel TOKUR

GİRİŞ

Ergin'e göre dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabi bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir (1989:3).

Korkmaz dili; insanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan, duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olarak tanımlamıştır (1992:43).

Dil, insanların birbirleriyle duygu düşüncelerini paylaşmalarını, aralarında iletişim kurmalarını sağlayan bir vasıta ve belli kurallarla yapılmış bir anlaşma sistemidir. Geçmişten günümüze sürekli değişim yaşayan dil, geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi görmektedir. Her dilin belli bir mantığa dayanan kendine has bir sistemi vardır. Bu sistemin yapı taşı sözcüklerdir. Sesler heceleri, heceler sözcükleri, sözcükler belli kurallar çerçevesinde cümleleri, cümleler de yargıları meydana getirirler. Söz dizimi (sentaks), bu kurallardan biridir. Bu kuralları irdeleyen ve inceleyen bilim de dil bilgisidir.

Karahan söz diziminin konusunun yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleri olduğunu belirtir. Cümlelerin bağlama şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de söz diziminin konusunu oluşturduğunu söylemiştir (2005: 9).

Özkan ve Sevinçli de söz dizimini, bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümü olarak tanımlar. Ayrıca sözcüklerin ancak cümle içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıkları zaman anlatım değeri kazandığını iletirler (2009: 10).

Dil bilgisinin önemli kollarından birisini söz dizimi oluşturur. Sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkisini ve cümleleri inceler. Her dilin yapısal özellikleri birbirinden farklıdır ve her dil gibi, Türkçenin de kendine özgü söz dizimi kuralları

vardır. Günümüze kadar gelen çalışmalarda söz dizimi ile ilgili yapılan çalışmalar büyük önem arz etmektedir.

Söz dizimi için başvurulacak kaynak ve yöntem şöyledir:

Dil bilgisi kaynakları taranıp genel olarak Leylâ Karahan ve Özkan ve Sevinçli'nin yaklaşımları esas alınmış; onlardan alınan görüşler doğrultusunda tasnif yöntemi belirlenmiştir. Çokum'un *Hilal Görününce* ile *Ağustos Başağı* romanlarından alınan cümleler; sözcük grupları, cümle çeşitleri ve öğeleri bakımından sınıflandırılıp incelenmiştir.

Yazarın incelemeye konu alınmasının nedeni; Çokum'un '*Hilal Görününce*' eseri üzerinde daha önce bir söz dizimi¹ çalışması yapıldığı fakat hakkında karşılaştırmalı olarak herhangi bir incelemenin yapılmayışdır. Bu çalışmanın amacı; Çokum'un '*Hilal Görününce*' ve '*Ağustos Başağı*' adlı eserlerinin karşılaştırmalı söz dizimi özellikleri, benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır.

Çalışma üç bölüm şeklinde ele alınmış; birinci bölüm belirtme gruplarından oluşmaktadır. Belirtme grupları; isim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf- fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, aitlik grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu ve kısaltma grubu şeklinde 15 başlık olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde cümlelerin öğeleri; yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve cümle dışı unsur ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, cümle türleri ele alınmıştır. Yüklemelerine göre cümleler (fiil cümlesi, isim cümlesi), yüklem yerine göre cümleler (devrik cümle, kurallı cümle), yüklem anlamına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru ve ünlem cümlesi) ve yapılarına göre cümleler (basit cümle, birleşik cümle, bağlı cümle, sıralı cümle, ara sözlü cümle, eksiltili) olarak altı grup halinde incelenmiştir.

Tasnifteki sorunlar, çalışmalardaki terimsel farklılıklar, çalışmaları bazen sınırlandırmasına rağmen, günümüze kadar gelen söz dizimi ile ilgili yapılan çalışmalar gayet önemsenecek derecededir. Bu çalışmanın da bundan sonra

¹ Karakayalı, T. (2020). *Sevinç Çokum'un Hilal Görününce Adlı Romanında Söz Dizimi* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

yapılacak olan söz dizimi alanındaki bilimsel araştırmalara katkıda bulunacağı ve dil araştırmalarına küçük bir kaynak oluşturabileceğini umuyoruz.

Öncelikle söz dizimi çalışmalarına geçilmeden ve yazarın dil özelliklerine bakılmadan önce hayatı ve eserleri hakkında şöyle bilgi verilmiştir:

1.SEVİNÇ ÇOKUM VE İNCELENEN ESERLERİ

1.1. Sevinç Çokum

1.1.1. Hayatı

25 Ağustos 1943'te İstanbul Beşiktaş'ta dünyaya gelmiştir. Siirt Tillolu Abdurrahim Bey'le Kastamonulu Sağlıkçı Hasan Efendi'nin kızı Saadet Hanımın evliliğinden olan üç kız evladının en küçüğüdür. Beşiktaş Büyük Esmâ Sultan İlkokulunu bitirdikten sonra, Beşiktaş Ortaokul ve lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi, Umumi Sosyoloji dalında da öğrenim gördü. Sevinç Çokum'un edebiyat sevgisi, ortaokul sıralarında Türkçe öğretmeni Necmi Seren'in; lisede ise, Suzan Karamanlıoğlu'nun yönlendirmeleriyle yol almıştır. Lise yıllarında da edebiyat ile ilişkisi sağlamlaşır. Kudret Gazetesi'nin açtığı siyasi makale yarışmasında ikinci olur.

Klasik batı müziği dalında yedi yıl özel olarak keman dersleri alan yazar, İstanbul Amatör Senfoni Orkestrasıyla konserlere katıldı. Çokum, İktisadi İlimler Akademisi'nde okuyan Rıfat İzzet Bey ile 1967'de evlenir. İkili, bir yandan eğitimleri, bir yandan da evlilikleri nedeniyle oldukça zor şartlarda yaşarlar. Bu sıralarda Çokum, babasını kaybeder. Rıfat Bey'in kendisine bir ticarethane açması ve o arada mezuniyeti, yazarın da öğrenimini tamamlayıp, 1970'te diplomasını alması çifti rahatlatır. 1970-1973 yıllarında edebiyat öğretmenliği yapar. 1975-76'da Kültür Bakanlığı Halk ve Çocuk Yayınları komisyon üyeliği; 1977-79'da Türk Edebiyatı Dergisi'nin yazı işleri müdürlüğü görevlerini üstlenir. 1981-1985 tarihleri arasında eşinin kurduğu Cönk Yayınları'nı yönetir.

Yazar, birkaç yıl Acıbadem Özel Anadolu Lisesinde ve Etfal Hastanesi Hemşire Okulu'nda öğretmenlik yapsa da sonrasında yazarlığa yoğunlaşır. Hocası Mehmet Kaplan ve Behçet Necatigil'in yönlendirmesi ile şiir merakı, hikâye ve romana doğru yön değiştirir. İlk hikâyesi “Bir Eski Sokak Sesi”, Tarık Buğra'nın ilgisiyle 1972'de Hisar'da yayımlanır ve aynı yıl yazar, hikâyelerini Eğik Ağaçlar'da toplar. Yelken ve Eflatun dergileri ile Başkent Gazetesi yazarın hikâye ve şiirlerinin yayımlandığı diğer yayınlardır.

Türkiye Yazarlar Birliği'nce 1984'te yılın yazarı seçilir. Yeniden Doğmak ve Beyaz Sessiz Bir Zambak isimli senaryoları televizyona² uyarlanan Yazar 1988 yılında *Yeniden Doğmak* isimli eseriyle Ankara Gazeteciler Cemiyeti senaryo ödülünü alır ve kendisine Basın Şeref Belgesi verilir.

2001'e kadar Türkiye Gazetesi'nde yazıları yayımlanır. 2003'ten itibaren üç yıl kadar Tercüman Gazetesi'nde haftalık yazılar yazar, radyo programları da hazırlar. İstanbul'da oturmakta olan yazar, her yıl, yeni eserleriyle okuyucu karşısına çıkmaktadır.³

1.1.2. Edebi Kişiliği

Sevinç Çokum, hem hikâyeleriyle hem de romanlarıyla kendine has üslubuyla adını söz ettirmiş yazın dünyasında önemli yazarlarımızdan biridir. Onu edebiyata yönlendiren etken, henüz çocukken müzikle ve edebiyatla iç içe olan bir aileye sahip olması, bir bakıma onun hayatının temel yönünü de çizmiştir.

Çokum, daha ilkokul yıllarında yazdığı şiirler ve kompozisyonlarla öğretmenlerinin dikkatini çekmiştir. Şüphesiz bu ilgilerinin kaynağında evde okunan kitapların büyük payı vardır. Refik Halit, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Muazzez Tahsin Berkant, Kemalettin Tuğcu gibi yazarların romanları, evin büyük kızı Sadiye tarafından yüksek sesle okunmakta ve ailenin bütün fertleri tarafından zevkle dinlenmektedir. Daha sonra Cronin'ler, Steinbeck'ler... Ortaöğretim yıllarında Türkçe öğretmeni Necmi Seren'in ve edebiyat öğretmeni Suzan Karamanlıoğlu'nun yönlendirmeleriyle edebiyata ilgisi artmış, o yıllarda günlük tutup şiirler yazmış ve lisede öğrenciyken Kudret gazetesindeki bir makale yarışmasına girerek ikinci olmuştur. Üniversite yıllarında daha çok öyküye yönelmiştir.

Sevinç Çokum, ilk kalem denemelerini şiirle yapsa da 1972'de Hisar dergisinde yayımlanan *Bir Eski Sokak Sesi* adlı hikâyesiyle okuyucularıyla buluşur. Farklı dergilerde yayımladığı hikâyeleri *Eğik Ağaçlar* adı altında kitap haline getirir ve hem okuyucuda hem de yazar çevresinde ilgi görür. Üniversiteden hocası olan Mehmet Kaplan bu kitaptaki hikâyeleri şöyle değerlendirmiştir:

“Hikâyelerin güzel. Hayat, şiir, zenginlik dolu. Daha tek kitapta bu olgunluğa ulaşmana hayret ettim ve hayranlık duydum. Seni candan tebrik ederim. Dilinin

²(<https://www.edebiyatla.com/gunce/sevinc-cokumun-hayati-ve-eserleri-301028,03/07/2024>)

³ (www.sevinccokum.info , 03/07/2024)

yapmacıksız oluşuna bilhassa çok memnun oldum. Tabiat kadar insanları ve çocukları da seviyorsun. Onların konuştukları dile bağlı kaldıkça şaşırmazsın. Hem dili hem hayatı bulursun.

Hikâyelerinde duygular bu sabah yağan karlar gibi savruluyor. Hayat işte böyle. Hiçbir düzene sığmayacak güzel bir savruluş... Hayatı kesin, katı fikirlerin cenderesine sokmadan, sevgi dolu bir savruluş olarak vermeni de sevdim. Kitabın hakkında Hisar'a bir iki sayı sonra yazı göndereceğim. Kendinden emin ol. Gerçek bir hikâyecisin.”⁴

Yazar ilk hikâyelerinde büyük şehirde yaşayan insanların gerek ferdi gerek sosyal meselelerini ayrıntılı bir şekilde işlerken onların iç dünyalarında yaşadıkları gerilimleri şiirsel bir üslupla okuyucusuna sunar. Yazarın hikâyelerinde kendi yaşamına ait izler görülür. Hikâyeleri derin gözlemlerin sonucu oluşturulmuş eserlerdir.

Çokum, ilk hikâye kitabı *‘Eğik Ağaçlar’* için şunları söyler:

“Hayatın şurasından burasından çekilmiş resimlere benzetiyorum. Daha çok çocukluğumdaki izlerden yola çıkılarak ve şiir duyguları ile yazıldı.” (Kabaklı,1977: 601).

Çokum’un fakülteden hocası olan Mehmet Kaplan, yazarın hikâyelerini beğendiğini ifade eder. Onun geleceğin Sait Faik’i olacağını söyler (Çınarlı, 1979:253). Mehmet Kaplan öğrencisi hakkındaki bu övgülerini Ahmet Kabaklı’ya da iletir. Bu sayede Çokum’un ikinci hikâye kitabı olan *Bölüşmek*, Ahmet Kabaklı’nın başında olduğu Türk Edebiyatı dergisinin yayını olarak 1974 yılında çıkar. (Akın, 2009:10).

Sevinç Çokum, 2. hikâye kitabı *‘Bölüşmek’* için şunları ifade eder:

“Bölüşmek, solun ve sağın, her kesimin kabul ettiği bir kitap. Yaşayan ve çevrede gördüğüm tanıdığım insanların hikâyeleri... Hikâyede daha derinleştiğim örneklerin bir araya getirildiği Bölüşmek’te toplum dertleri insanların iç dünyalarıyla birlikte sergilenir. Mekân olarak Beyoğlu ağırlıklı hikâyelerdir bunlar.” (Kabaklı, 1977: 601).

Yazarın 3. kitabı, 1976 yılında yayımlanan *Makina* adlı hikâye kitabı olup Türkiye Millî Kültür Vakfı tarafından ödüle layık görülür. Çokum bu kitabı için şunları söyler:

⁴ (Kaplan, www.sevincçokum.info, 03/07/2024)

“Makina, yeni bir arama döneminin ilk örneği. Bu kitaptaki hikâyeler için millîyi ve bizim olanı arayış diyebiliriz. Duygu çemberinden çıkmağa, kahramanları daha belirli yerlere oturtmağa çalıştım.” (Kabaklı,1977: 602).

Çokum’un 4. kitabı, 1981 yılında *Derin Yara* adlı hikâye kitabıdır. Yazar bu kitabı için şöyle söyler:

“ Derin Yara ’’ 1980 öncesinde genellikle milliyetçi çevrelerin insanlarını anlatır. İşçisinden öğrencisine kadar yokluklarla kanla dokunmuş bir dönemin hikâyeleri diyebilirim. Ancak ümitsiz ve karanlık değildir bu hikâyeler.” (Kabaklı,1977: 602).

Sevinç Çokum, *Onlardan Kalan* adlı 5. hikâye kitabını şöyle değerlendirir:

“Onlardan Kalan, hikâyede daha derinleştiğim, uzun cümleler aradığım, üsluba daha da önem verdiğim bir kitap oldu. Bu kitapta kaybedilmiş güzellikleri, insanları, evleri aradım.” (Kabaklı,1977: 602).

Çokum’un 1993 yılında basılan *Rozalya Ana* adlı 6. hikâye kitabı daha önce Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanan hikâyelerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş bir eserdir. Çokum, kitabı için şunları söyler:

“Rozalya Ana benim için yeni bir arayış. Dünyayı başka türlü değil ama eksik bıraktığım yönleriyle kavrama arzusunu taşıyor. Toplum ve fert meselelerinin sadece dünyevi tarafı yerine daha dolgun muhtevalı olmaya çalışan hikâyelerdir bunlar. Yani bu deseni koruyacak kökboyaların arasına, mananın renklerini de katmak diyebilirsiniz. Bunları İstanbul’u dışlamayan ama İstanbul dışındaki varlığı, oralarda ne kalmış, ne kalmamış anlamaya çalışan hikâyeler dersek bu sosyolojik bir taraf olur... Kültür değişimi tablosunda yer alan yeni insan da bir tarif... Hikâyeci, hikâyesini kendi fikir ve heyecan kabında yoğurduğu için işte bu tür cümleler yeterli olamaz.” (Lekesiz, 2001: 274)

Sevinç Çokum’un 1998 yılında basılan *‘Beyaz Bir Kıyı’* adlı 7. hikâye kitabı yazarın Fas gözlemleriyle kurulu, ayrı bir anlatım inceliğiyle oluşturduğu eseridir.

Yazarın *‘Gece Kuşu Uzun Öter’* adlı 8. hikâye kitabı son yazdığı hikâyelerini içerir. Bu eser Sevinç Çokum’un yeni çevresinden seçtiği yeni kentlilerin tutkulu yaşayışlarını, zamanın ezici değişimleri karşısındaki yalnızlığını, buna karşılık büyük dalgaları geç kalmış anneliği ile göğüsleme çabasını içerir (Akın, 2009:12).

Ahmet Kabaklı (2002:557), hikâye mi yoksa roman yazarı mı olduğu konusunda şöyle söz etmiştir:

“Hem hikâyeci hem romancı olarak doğmuş, demek daha yerinde olacak. Ama romanları ile hikâyeleri (aynı değer ve ustalıkla, fakat) ‘ayrı ellerden çıkmış’ denilebilecek kadar değişiklik taşımaktadır. Çokum da bu yatkınlığını biliyor olmalı ki, 1976’da ‘Zor’ adlı eseriyle romana geçtikten sonra da hikâyeyi bırakmamıştır.”

Yazar, romana başlamasını şöyle anlatır:

“Bana romancı denmesi için mi roman yazmaya koyuldum?’ diye sordum kendime. Her defasında yazar denmesini daha fazla tercih ettim. Ama romana girişim, ben de bu işi yapabilirim düşüncesinden kaynaklanıyordu. Çünkü tıpkı o hevesliler gibi anlatacak çok şeyim vardı. Ben bunları zaten hikâyelerde anlatıyordum ama roman kendini daha fazla okutturan daha göz alıcı bir şeydi. Daha soluklu, parantezleri kapatmayan, cümleleri noktalamayan bir şey. Ve tabi yeni bir şeyler anlatma isteği... Tarihe, belgelere karışma coşkusu ve yeni kuşaklara alışılarmış şeylerin dışında bir şeyler verebilme isteği...” (Kocakaplan, 2003:20)

Sevinç Çokum’un kahramanları için, Ömer Lekesiz (2001:274) şöyle demiştir:

“Sevinç Çokum’un kahramanları, çok belirgin ve tipik özellikleri olmayan, şurda burda her zaman karşılaşabileceğimiz kişilerdendir. Birleşseler, ayrılırsalar; bir kahvede çay içseler, birlikte yolculuk yapsalar, bir hastalığın gerilimini de yaşasalar, herkes kendi yalnızlığıyla, kendi umutlarıyla, şunca yıl geçmiş hayatının acı ve tatlı yönleriyle, dünyaya açılan pençelerinden bakarlar. Bu bakış, egemen düşünceye uyum sağlamış ve onun baskısına boyun eğmiş bir bakıştır. Yine de bu kahramanların bütünüyle yok olduğu da söylenemez.

Hüznün ivmesini arttıran sonbahar, o karmaşık hayatın uğultusunu azaltan, gürültülerini uzaklaştıran ve insanlara kendisini dinleme, kendisiyle birlikte olma imkânını vermemesiyle kitaptaki birçok öykünün çıkış noktası olmuştur.”

Çokum’un eserlerinde görülen başlıca özellik, konuların daha ziyade İstanbul’un yıkılmaya yüz tutan eski ahşap evlerinin yer aldığı sokaklardan seçilmiş olmasıdır. Bu sokaklarında yaşamaya çalışan fakir insanların dünyasından okuru etkileyen şiirli bir ifade ile bahseder. Bilhassa kadınlar üzerinde durur. Yalnızlık ve dayanışma konularını işler. Kahramanlarının ruhî durumlarını derinlemesine

incelemeye çalışır. Dış dünyaya yönelen gerçekçi tasvirleri yanında, zaman zaman parlayıp sönen gerçeküstü motifler taşıyan tasvirlerinde de başarılıdır (Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977:164).

Çokum'un gözlemciliği için Enginün (2003: 360) şöyle ifade etmiştir:

‘Memduh Şevket Esendal’ın dıştan gözlemci tavrına karşılık Sevinç Çokum, dıştan hikâyeci ağzından anlattıklarına bir duygu eklemiştir.’

Sevinç Çokum'un istikrarlı ve uzun zamana yayılan yazın hayatının olduğunu İsa Kocakaplan (2003: 16) şu şekilde izah etmiştir:

“Son yıllarda çok gördüğümüz, reklâma dayalı bir roman ve hikâye yazarı değildir Sevinç Çokum, 15 günde 20 baskı yapıp(!) sonra adı anılmayan eserler vermez. O, 30 yılı aşkın süredir devamlı yazar, yayınlar ve bu eserler istikrarlı olarak okunur. Çabuk ve kolay kazanılan şöhret, saman alevine benzer.

Sevinç Çokum romancılığının zirvesine kaleminin gücü ile tırmanmıştır. Bu istikrarlı ve uzun bir zaman içine yayılan yazarlık hayatı, istikrarlı ve gerçek okuyucuyu da gerektirir. Sevinç Çokum bu okuyucuyu da bulmuş görünüyor.”

Yazarın romanlarını iki bölüme ayrıldığında birinci bölümü tarihî romanları, ikinci bölümü fert ve toplumsal düzeydeki kültürel yozlaşmayı ele aldığı romanlar oluşturur (Akın, 2009:15).

Yazarın ilk romanının adı “Zor”dur. Yazar:

“İlk romanım ‘Zor’ hikâye havasından kurtulamamış bir romandır. Belki roman da değildir. 1971 çalkantılı döneminde iç göç, anarşi kültür değişimleri gibi birçok meseleyi bir araya toplayan dağınık bir çalışma. İçerisinden birçok roman çıkabilirdi.” (Kabaklı, 2002:566).

Çokum'un öyküden romana geçişinin ilk ürünü olan Zor, yazarın 1976 yılında basımı yapılan ilk romanıdır. Köyden kente çalışmaya gelen bir gencin hayatının ele alındığı eserde, 1971 yılının sosyal hayatı hakkında da gözlemler yapılır.

Bizim Diyar, Çokum'un 1978 yılında basılan ikinci romanıdır. Yakın tarihteki Rumeli davasına ışık tutan, 1890'lardan sonra Rumeli Türklerinin kendi vatanlarında çektiği eziyetleri ve vatanlarından zorunlu olarak ayrılışlarını anlatan bir göç romanıdır.

Hilal Görününce, yazarın üçüncü romanıdır. Bu eserin toplam beş basımı bulunmaktadır. İlk basım 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından Şubat 1984'te,

ikinci basımı Mart 1985'te ve üçüncü basımı Nisan 1988'de yine Cönk Yayınları tarafından yapılmıştır (Akın, 2009:15).

Ağustos Başağı, yazarın dördüncü romanıdır. Kitabın ilk basımı Cönk Yayınları tarafından 1989 yılında, ikinci basımı ise 1993 yılında Ötüken Yayınları tarafından yapılmıştır. Millî mücadeleyi anlatan bu eser hakkında Çokum şu ifadeleri kullanır:

“Ağustos Başağı, millî mücadele romanı... Birçok roman yazıldı bu konuda. Ama ben bu romanda Söğüt'ü mekân olarak seçtim... Millî mücadele ruhunu Osmanlı ruhuyla birleştirdim... Ve bu mücadelenin milletin zaferiyle kazanıldığı fikrini söylemeye çalıştım. Burada yaşayan canlı örneklerden (Yusuf, Veli... gibi) son gazilerimizden bir ikisini ebedileştirmek istedim... Yusuf (Asıl adı Ali Balaban) Söğüt'te bu roman için kaldığım günlerde yakından tanıyıp konuşmalarını teybe kaydettiğim zattır.” (Kabaklı, 1977: 611).

Sevinç Çokum'un tarihî roman özelliğini taşıyan eserleri *Bizim Diyar* (1978), *Hilâl Görününce* (1984) ve *Ağustos Başağı*'dır (1989). Tarihi hadiseleri esere gerekli atmosferi sağlamada bir arka fon olarak kullanan *Lacivert Taşı* (2011), *Gözyaşı Çeşmesi/Kırım'da Son Düğün* (2017) ise tarihe dayalı bir karakter romanı olarak kabul edilebilirler (Nemutlu, 2020:5).

Çırpıntılar, Çokum'un 1991 yılında basımı gerçekleştirilen beşinci romanıdır. Yazar romanı için şunları söyler:

“Çırpıntılar, modern göç romanı... Burada günümüzde dünyanın inanılmaz köşelerinde yaşayan Türk ailelerinden birini Avusturalya'daki bir aileyi ele aldım. Romanın bir kısmı Avusturalya'da, diğer kısmı Kavuşma Günü adıyla Türkiye'de geçer...”

Avusturalya'da asimile olma tehlikesiyle karşılaşan bu insanlar aslında kendi ülkeleri olan Türkiye'de yok olma tehlikesiyle karşılaşır. Kültür değişmelerinin farklı toplumların ve insanın iç dünyasındaki çatışmaların getirdiği bir parçalanmış aile tablosu.” (Kabaklı, 1977: 611).

Karanlığa Direnen Yıldız, yazarın altıncı romanıdır. Eserin ilk basımı 1996 yılında Ötüken Yayınları tarafından yapılmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonunda değişen hayatları konu alan eserde hem toplumsal hem de ferdi konulara parmak basan yazar, ferdin ruh derinliklerine inmeye başlar (Akın, 2009:16).

Deli Zamanlar, Çokum'un basımı gerçekleştirilen yedinci romanıdır. 2000 yılında Ötüken Yayınları tarafından ilk basımı yapılan eser, bir bakıma *Karanlığa Direnen Yıldız* romanının devamı niteliğindedir. 27 Mayıs sonrası fikir ayrışmaları içinde kalan bir genç kızın yaşadığı iç çatışmaları, kendini aşma çabalarını anlatır. Çokum'un üniversite dönemlerindeki gözlemlerinden yola çıkarak yazdığı bu eser aynı zamanda biyografik roman olma özelliği de taşır.

Gül Yüzlüm, başta 1988 yılında tefrika roman olarak yazılmış, ardından basımı gerçekleşmiştir. İlk kez 2003 yılında Ötüken Yayınları tarafından basımı gerçekleştirilen romanda köyden kente çalışmaya gelen bir anne ve kızının yaşadığı zorluklar anlatılır.

Gece Rüzgârları, yazarın 2004 yılında basımı gerçekleştirilmiş olan dokuzuncu romanıdır. *Karanlığa Direnen Yıldız* romanıyla bireyin yaşadığı iç çatışmaları anlatmaya başlayan yazar, bu romanında hem toplumun eleştirisine hem de insanın psikolojik derinliklerine yönelir. Bilinçaltı, rüya gibi kavramlar da roman içerisine girer.

Tren Buradan Geçmiyor, Çokum'un 2007 yılında basımı gerçekleştirilmiş onuncu romanıdır. 1980 sonrası Özal dönemi ile değişen sosyal hayat, dönemin medyası, gelenekler arasında sıkışmış kalmış insanlar ve sosyal sınıflar arasındaki uçurum üzerinde duran yazar, sosyal hayatın çarpıklıkları arasında sıkışıp kalmış bireyin kendini bulma macerasını anlatır. (Akın, 2009:17).

Yazar, mekân konusundaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Çırpıntılar bize çok uzak olan topraklarda geçen bir hikâyeyi anlatır. Mekân Avustralya'dır. Ben oraya hiç gitmedim romanı da bir okuyucumun yaşadıkları üzerine kurguladım. Ama benim de katkıları oldu. Bu romandan sonra artık mekânı görmeden yazmamayı prensip haline getirdim.” (Akın, 2009:421)

Yazar, kullandığı üslup için şöyle demiştir:

“Üslûp bir bakıma kişilikten doğan bir şeydir. Bunu da yaşadığınız sürece ailenizden, çevrenizden gelen birikimlerle oluşturunuz. Benim yazarlığımda iç konuşması olan ikinci bir ben vardır. Bu kişi yüksek perdeden benim atalarımın, anneannemin düzeninde ve perdesinde konuşur. Bu noktada samimiyet vardır, mizah vardır, taşlama, iğneleme, istihza vardır. Bu noktada safiyet, bildiğini bilmezlikten gelme vardır. Ben İstanbulluyum ama benim bir yanımda Anadolu'dur.

Ve ben en fazla atalarımın, ninelerimin ses tonunu bulduğumda iyi şeyler yapabilirim.” (Kocakaplan, 2003, s. 23).

Yazarın tarihi konuların haricinde farklı konulara ustalıkla değindiğini Bilge Ercilasun (2009:104) şöyle izah etmiştir:

“Sevinç Çokum küçük hikâyeden romana doğru gelişen bir yazarlık çizgisine sahiptir. Son yıllarda birbiri ardından yayımladığı romanlar, onun soluklu bir yazar olduğunu göstermektedir. Uzun yıllar tarihî konulara ağırlık veren yazar, 1990’dan itibaren birbirinden çok farklı konulara el atmış ve ustaca işlemiştir. Bu da onun dikkatini farklı yönler ve meselelere çevirebilecek güçte ve olgunlukta olduğunu gösterir.”

Çokum, bir röportajında yazarlık yolculuğunu “Benim Çizgim” adı altında şöyle ifade etmiştir:

“Benim çizgim: Hümanist bir şekilde öykülerle başladım, merkeze insanı aldım, insandan sonra kendimize bir dönüş oldu, kendi toplumumuza, kendi sokaklarımıza, kendi mahallelerimize, kendi inanç ve anlayışlarımıza dönerek yazdığım örnekler oldu. Tabi bunların içerisinde tarihi romanlara bakarsak orada da değerlerimizi kucaklayış düşüncesi hâkimdir. Ama “Deli Zamanlar”da fakültede okuyan bir genç kız var. Kendi ağzımdan anlatıyorum. Zaten benim hayatıma çok benzer kahramanların hayatı, belki benim de diyebilirim. Ama o insanın yıkılışı, hayallerinin yıkılması daha o zaman, o romanla başlar...”

Ondan sonra ‘Gece Rüzgârları’yla devam eder. Çünkü o bir hesaplaşma romanıydı. Sonra “Tren Burdan Geçmiyor”da adeta kendi bildirimini ortaya koyar gibiyimdir. Ve bir reaksiyondur o. Hatta ona Selim İleri bir “çığlık” dedi. Orada, hiçbir zaman çekinmeden, kendime göre neyi doğru görüyorsam haykırma olayı vardı. Çünkü bu romanın ancak cesaretle yazılabileceğini anlamış oldum. Zaman bana bunları kazandırdı. Belki karşılaştığım olaylar ve hayal kırıklıkları da bu noktaya getirdi beni.

Demek oluyor ki karşımdaki güç ne olursa olsun, bunun yanlış bir tarafını görebiliyorum veya görmem gerektiğini düşünüyorum. O sebeple bağımsız bir insan oldum, bu bağımsızlığa çok inandım. Bağımsız olmaya çalışıyorum bunun için savaşıyorum.” (Kırılmış, 2011:328).

Çokum, millî şuuru gelişmiş bir yazar ve romanlarında tarih bilinci romanın kurgusal yapısı içerisinde okuyucuya verirken şunu amaçlar:

“Geçmişî veya tarihî bir safhasını anlatmak bana göre hâlihazırda ve yarınlara ışık tutmak anlamını taşır. Geçmiş, hâlihazır ve gelecek birbirine bağlı olan zaman parçalarıdır. Dünü yazmak, bugünün insanında millî şuuru uyanık tutmak açısından da başvurulacak bir yoldur. Sanatkârlar millî varlığın tehlikeye düştüğü durumlarda bu yolu seçerler. Geleceği hesap ederek geçmişte yaşanmış örnekleri sanat vasıtasıyla işlemek bazen sanatın gayesi haline gelir.” (Kocakaplan, 1989: 34)

Çokum, sanatın evrenselliğine inanır; sanatın ve sanatçının bir ideolojik düşüncenin aleti olmaması gerektiğini savunur:

“Sanatın milliyeti olmaz. Millî parti olur, millî maç olur, millî güreşçi olur, fakat sanat millî vasfıyla ülke dışında hiçbir noktaya ulaşamaz.”⁵ (Akın, 2009:6).

1.1.3 Sevinç Çokum’un Eserleri

Hikâyeleri: Eğik Ağaçlar (1972), Bölüşmek (1974), Makine (1976), Derin Yara (1984), Onlardan Kalan (1987), Rozalya Ana (1993), Beyaz Bir Kıyı (1998), Gece Kuşu Uzun Öter (2001), Al Çiçeğin Moru (2010).

Romanları: Zor (1977), Bizim Diyar (1978), Hilâl Görününce (1984), Ağustos Başağı (1989), Çırpıntılar (1991), Karanlığa Direnen Yıldız (1996), Deli Zamanlar (2000), Gül yüzlüm (2003), Gece Rüzgârları (2004), Tren Burdan Geçmiyor (2007), Arada Kalmış Tebessüm (2010), Lacivert Taşı (2011), Çok Yapraklı İlişkiler (2013).

Senaryoları: Beyaz Sessiz Bir Zambak (1987), Yeniden Doğmak (1987), Çırpıntılar (1991).

Gazete Yazıları: Güzele Bakan Karınca (1997), Vaktini Bekleyen Tohum (2000).

Hatıra: Hevenk-Kayıp İstanbul (2003).

Radyofonik Eserleri: Hilâl Görününce, Ağustos Başağı, Nefise Hatun (Tekin, 1995: 154; Bakırcıoğlu, N. Ziya, 2001: 228; Kabaklı, 2002: 556; Karaca Tağızade, 2006: 291; Işık, 2007: 958; Kocakaplan, 2007: 325. ⁶

⁵ (<http://www.sevinccokum.info>, 03.07.2024)

⁶ www.sevinccokum.info, 03.07.2024)

1.2. İncelenen Eserleri

1.2.1. Hilal Görününce

1.2.1.1. Roman Hakkında

Enginün (1987:946), hikâyenin iradeli, enerji dolu, şanlı mazinin gelecekte de devam etmesini isteyen Nizam Dede ve ailesi etrafında geçtiğini, akrabalık münasebetleri ve mekânla genişlediğini ve ayrıca zamanın Kırım Savaşı ve öncesi olduğunu iletmiştir.

Hilal Görününce, Sevinç Çokum'un Kırım coğrafyasını anlattığı romanıdır. Tatarlarla Osmanlı ilişkilerine de yer veren roman, 1853-1856 yıllarındaki Kırım Savaşı esnasında o coğrafyadaki Türklerin yaşadığı sıkıntılı süreci anlatır, savaşın öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde ilerler. Halkın kendi içerisindeki ümitli, ızdıraplı ve endişeli bekleyişi, yaşantıları, aile içi ilişkileri, sosyal meseleleri; Rus halkıyla girilen ikili çatışmalar ve Karadeniz'in kıyısında yaşanan savaşın iç kesimlerde yarattığı etki, kitabın ana konusunu oluşturur.

Yerinden yurdundan sökülme istenen insanların, Osmanlının yardımıyla Rus istila ve baskısından kurtulma gayretleri, *Hilal Görününce*'nin anlatıcısı Felekzede Ârif Çelebi adında bir gezgin dile getirir. Yazar, bir halk hikâyecisi ve destan anlatıcısı üslubuyla konuşur. Tamamen olay örgüsü dışında tutulan bu sayfalarda, roman ve bahsedeceği vakalar ve coğrafya hakkında yeri geldikçe ön bilgiler sunar.

Muhammet Gür (2000:249-282), Çokum'un; Felekzede Arif Çelebi için bir vaka-nüvis edasıyla tarihi gelişmeleri anlattırıldığını, bunu Ağustos Başağı eserinde de kullandığını iletir.

Roman, Felekzede Arif Çelebi'nin “ben” zamiriyle kendi hikâyesini ve gezilerini anlattığı beş bölüm ve kitabın içeriği olan temel anlatıyı içeren, numaralandırılmış on bölümden oluşur.

1.2.1.2. Hilal Görününce Roman Özeti

Sevinç Çokum'un 1853-1856 Osmanlı – Rus Savaşı esnasında ve sonrasında Kırım Türklerinin durumunu ve coğrafyasını anlattığı romandır. Kırım'ın hikâyesinin anlatıcısı Felekzede Ârif Çelebi adında bir gezgindir.

Kırım'da sevilen ve sayılan Nizam Dede ve ailesi etrafında kurgulanmış, Kırımlıların bir yandan sıradan yaşamlarına devam ederken diğer yandan vatanlarına her şart altında sahip çıkmaları anlatılmaktadır. Nizam Dede, karısı

Altın Hanım, oğlu Giray Can, gelini Şirin Hanım ve torunlarıyla birlikte geleneklerine, vatanına son derece bağlı bir şahsiyettir. Yakınlarında, Nizam Bey'in ölen kardeşinin oğlu Arslan adında yiğit ve korkusuz bir yeğeni vardır. Arslan, eşi Göknur Hanımı kaybetmiş, oğlu Emircan ve anasına bakan, vatanının ve Kırımlıların hakkını sonuna kadar müdafaa eden ve özlenen bir kahramandır. Nizam Bey yeğenine çok ilgi gösterir ve hatta bu ilgi çoğu zaman oğlu Giray ve gelini Şirin'i kıskandırır. Rusya – Osmanlı Savaşı tüm ağırlığıyla kendini hissettirirken, Rusya'nın esareti altında olmalarına rağmen Kırımlı Tatarlar, Osmanlıyı desteklemekten geri kalmazlar. Rusların Kırım üzerinde sürekli artan baskısıyla ailenin de düzeni bozulur ve vatanları işgal altındayken aile haliyle huzursuzdur. Romanda, Kırımlıların kendi vatanlarında yabancı kalmaları, Rusların Kırım topraklarını pervasızca sahiplenmesi üzerinde durulur.

Giray Bey'in en büyük hayali bir ev yapabilmektir. Giray Bey bu hayalini gerçekleştiremeden civar köylerden birine yardım götürdüğü sırada Ruslar tarafından öldürülür. Sonrasında onun intikamını Arslan Bey alır. Uzun zamandır yalnız kalan Giray Bey'in kuzeni Arslan Bey, Giray Bey'in dul kalan eşi Şirin Hanım ile evlendirilir. Bu esnada İgor Gregoroviç adında çok varlıklı bir Rus, Kırımlıları sürekli rahatsız ve tehdit eder. Gregoroviç'in yaptığı zulümleri engelleyebilen tek kişi Arslan Bey; kendilerini rahat bırakmaları konusunda tehdit eder, o da kendi marabalarından biriyle güreş karşılığında onlara dokunmama karşılığında söz verir. Bu sıralarda Kırımlılar Rusya'nın savaştan mağlup çıktığı haberini alırlar ve bu haber onları çok mutlu eder. Her şey unutulmuş gibi görüldüğü sırada Gregoroviç, Arslan Bey'i Osmanlıya yardım ettiği gerekçesiyle tutuklatır, sürgün ederler ve kendisinden bir daha haber alınmaz. Geriye Nizam Bey, Altın Hanım, Şirin Hanım ve çocukları kalmıştır. Ailesi Arslan Bey'in bir gün geri geleceği umudunu hiç kaybetmez. Roman; Nizam Bey'in çayırda oynayan torunlarının birer genç yiğit olduklarını, atlarını dörtnala koşturduklarını hayal etmesiyle sona erer.

1.2.2. Ağustos Başağı

1.2.2.1. Roman Hakkında

Romanın adı, sembolik bir değer taşır. Yazar, Ağustos Başağı adıyla, aynı ayda yapılan ve zaferi sağlayan Sakarya Meydan Muharebesini kastetmektedir. Kurtuluş, bir Ağustos Başağıdır. Kurtuluş, Ağustos ayında başağın buğdaya hayat vermesi gibi Yeni Türk Devletinin doğmasını sağlamıştır (Ercilasun, 2009:87).

Roman, on altı bölümden oluşur. Esas olayın anlatıldığı kısım numaralandırılmış olan dokuz bölümlük kısımdır. Geri kalan yedi bölüm ise Arif Çelebioğlu'nun Söğüt'teki gazilerle yaptığı sohbet notlarını ve gözlemlerini içermektedir. Her iki bölüm de birbirinden bağımsızdır. Arif Çelebioğlu, Millî Mücadelenin bitmesinden ve üzerinden uzun bir süre geçmesinden sonra Söğüt'e gidip oradaki savaş gazileri ile konuşur ve notlarını alır. Arif Çelebioğlu notlarını Millî Mücadelenin üzerinden yaklaşık altmış yıl geçtikten sonra tutar. Romanda anlatılan esas olaylar ise Millî Mücadele Döneminde geçer. Bu açıdan bakıldığında Arif Çelebioğlu'nun gazilerle görüşüp notlar aldığı dönem ile romanın esas olaylarının anlatıldığı dönemin birbirinden bağımsız olduğu görülür (Kavruk, 2009:88).

Ağustos Başağı, Kurtuluş Savaşı öncesindeki dönem ile savaşın yaşandığı Millî Mücadele yıllarını anlatan bir eserdir. Romanın ilk basımı 1989 yılında yapılmıştır. Olay, Osmanlının kuruluş toprağı Söğüt ön planda olmak üzere, Batı Cephesi'nin diğer bölgelerine de uzanan bir coğrafya içerisinde geçmektedir. Yazar; romanı sadece yazılı belgelerle değil, o coğrafyada yaşamış Ali Amca ve Memiş Dayı gibi gerçek kişilerden dinledikleriyle oluşturmuştur. Yazar; bu eseri 1984-1986 yıllarında, yaptığı araştırmalarla destekleyerek kaleme alması anlatımı güçlendirmiştir. Yazar bu mekân aracılığıyla Milli Mücadele ile Osmanlı Devletinin kuruluşu arasında bir bağ kurmuş, bunu romanının ilk sayfasında kahramanının ağzından şöyle dile getirmiştir:

"Osmanlı Devletinin beşiğidir Söğüt. Doğduğu, kök saldığı yerdir. Bilir misin, Milli Mücadelede ilk düzenli ordu birlikleri burada kurulmuş. Yani devlet burada ikinci defa dal budak salmış. Bereketli, kutlu bir yerdir anlayacağın." (Kavruk, 2009:88).

Yazar, romanında tarihi bir üslup kullanarak Söğüt Kuva-yı Milliye'sinin kurulmasını, Söğütlülerin azmini ve direnişini heyecanla anlatır. Yazar, romanındaki olayların ve karakterlerinin tarihe bağlı kalması konusunda hassasiyet göstermiş ve Milli mücadele döneminde yaşanan olayları tüm gerçekliğiyle öne sürmüş, bu da yazarın ne derece başarılı olduğunu bize göstermiştir. Romanın kurgusunda titiz davranmış; eserinde açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.

Eser, Millî Mücadele romanı olduğu için geniş bir şahıs kadrosu varlığına sahiptir. Eserin merkezinde arabacılıkla geçimini sağlamaya çalışan Yusuf adlı bir delikanlıdır. Cepheden yeni gazi olarak dönmüş olmasına rağmen çağrıldığı için tekrar orduya katılır. Söğüt halkı savaş patlak verince orduya destek verir

Küçüklükten beri âşık olduğu Esmâ ile evlenmek ister, ancak savaş buna engel olur. Söğüt halkı savaş patlak verince orduya destek verir ve o da gençlerle cepheye gider.⁷

Bir savaş romanı olmasına rağmen eserde estetik ve güzellik duygusunun oldukça ağır bastığı görülür. Eserde, müzik önemli bir unsurdur. Roman boyunca iki türkünün muhtelif sayfalarda karşımıza çıkması dikkati çeker.

Bunlardan biri, Söğüt türküsüdür:

“Söğüt’ün erenleri Çevirin gidenleri Ne güzel baş bağlıyor Söğüt’ün güzelleri” (s. 177). Diğer, bir ilâhîdir: “Gül alır gül satarlar Gülden terazi tutarlar Gülü gül ile tartarlar Çarşı pazar güldür gül” (s. 33). Bu iki türkü, eserde laymotif olarak tekrar edilmektedir (Ercilasun, 2009:86).

Bilmediği bir coğrafya üzerine konuşmuyor anlatıcı; bildiği, tecrübe ettiği, toprağını gördüğü bir yerden ses ediyor. Söğüt mavi mor tepelerin ardındadır derken, bizi de bir maviliği, morluğu görmeye davet ediyor.⁸

1.2.2.2. Romanın Özeti

Roman, Kurtuluş Savaşı öncesindeki dönem ile savaşın yaşandığı yılları anlatan bir eserdir. Eserin asıl kahramanı arabacılık yapıp geçimini temin etmeye çalışan Yusuf’tur. Ana karakterin yanında Esmâ, Selim, Osman, İlyas, Veli, İzzet, Necip ve aileleri sayılabilir. Ayrıca Müftü Efendi, Efendi Hafız başta olmak üzere Söğüt’te yaşayan bütün aileler romanda yer alırlar.

Olayın kahramanı Yusuf, Birinci Dünya Savaşında üç yıl Kutul amare’de savaşmış ve daima Musul’u, Bağdat’ı, cephedeki patlamaları, şehit olan arkadaşlarını hatırlar. Ağabeyi Tevfik, savaşta şehit düşmüş, annesi Nazik Hanım o günden beri içine kapanmış ve kendini ipek böceği işine vermiştir. Yusuf’un köyünde çocukluğundan beri tanıdığı ve sevdiği olduğu komşu kızı Esmâ vardır.

Savaş nerdeyse başlamak üzere ve köyün ileri gelenleri toplanır, konuşur, olayları müzakere ederler. Bilecik’e gider, gelirler. Herkes kurulan gruplardan hangisine katılacakları konusunda belirsizlik yaşarken; Yusuf, İlyas, Osman, Selim, İzzet gibi Söğütlü gençler düzenli orduya katılırlar. Yusuf jandarma olmaya karar verir. Bursa’da üç ay eğitim görür ve jandarma olarak göreve başlar. Yusuf’un arkadaşları olan Selim ve İzzet ile idadide okuyan Osman ve İlyas vatanın kurtuluşu

⁷ <https://www.tarihistan.org/dilvin-kadaz-agustos-basagi/3703/>, 03/07/2024)

⁸ (http://www.sevinccokum.info/?page_id=393, 03/07/2024)

için her şeyi yapmaya gönüllü insanlardır. Millî Mücadeleye her türlü desteği vermek için ellerinden gelenin en iyisini yapmak için uğraşırlar.

Kadın, çocuk, hasta, yaşlı demeden toplu bir mücadele verilir. Kadınlar ve ihtiyarlar cephenin gerisinde çalışırlar. Millî Mücadeleye her türlü desteği vermek için ellerinden geleni yaparlar. Kadın, çocuk, yaşlı demeden toplu bir mücadele verilir ve herkes bir an önce bağımsız ve mutlu günlere kavuşmak ister. Romanda Millî Mücadele için çalışan insanların yanında kayıtsız kalan insanlar da vardır. Söğüt'ün varlıklı ailelerinden olan eğlenceye düşkün Fitnat Hanım ve oğlu, başlarda savaşı umursamazlar fakat sonra yaptıkları hatanın büyüklüğünü anlarlar. Savaş başlamadan önce Söğüt'te Türklerle dostluk içerisinde yaşayan ve dışlanmayan Rumların büyük bir kısmının saf değiştirdiği görülür. Bunların bir kısmı Yunanlıları desteklerken az bir kısmı ise haklı olan tarafı savunur.

Cepheden kötü haberler gelmektedir. Fransızlar Maraş'a girerler, Maraş'taki Ermeniler Türkleri katletmektedirler. İstanbul işgal edilir. Kuvayı Milliye ise birçok cephede savaşmak mecburiyetindedir. Düşmanlarla ve isyancılarla savaşır. Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılır. İki ay sonra Bursa Yunanlılar tarafından işgal edilir. Damat Ferit Kuvayı Milliye'ye karşı Kuvayı İnzibatiye'yi kurar. Kuvayı Milliye onlarla da mücadele etmek zorundadır. Kuvayı İnzibatiye'den Kuvayı Milliye'ye katılan çok olur. Kuvayı Milliye ayrıca Anzavur'la vuruşur. Yusuf ise asker kaçaklarının peşindedir. Kaçaklar yakalanıp idam edilmektedir. Fakat birçoğunun affedilip tekrar cepheye gönderilmesi sağlanır. Yunanlılar Uşak'a girerler. Rum mahallesinde bayram yapılır. Rumların birçoğu Yunan ile birlikte yağmaya ve talana katılır. Yunan ilerlemektedir. Kuvayı Milliye'den Söğüt'ün boşaltılması emri gelir. Herkes üzülmür ve Söğüt'ü terk eder. Yunan Söğüt'e girer. Yakar, yıkar. Kuvayı Milliye ise büyük bir cephe muharebesine hazırlanmaktadır. Nihayet Sakarya Meydan Muharebesi olur. Yunanlılar geriler ve kaçarlar.

Birçok genç cephede şehit düşer. Bunlar arasında öğrenimlerini bırakıp cepheye savaşmaya giden Yusuf'un arkadaşları İlyas ve Osman da vardır. Afyon kurtulur ve ordu düşmanı Dumlupınar'a doğru kovalar.

Roman, Kurtuluş Savaşını anlattığı için acılarla yoğrulmuş ve açlık, çaresizlik, sefalet, özlem, ölüm temaları bütün gerçekliğiyle gözler önüne serilmiş. Romanın sonunda gerçeğe uygun olarak Türk ordusu hak ettiği başarıya ulaşır. Savaş Türk insanının zaferi ile sonuçlanır.

Ağustos Başağı, yakın tarihimizin ele alındığı bir savaş romanıdır. Bu arada karakterler de bütün sıcaklığı ve canlılığı ile verilmiş ve teferruatlı bir şekilde işlenmiştir. Bağımsızlık, vatan sevgisi, ferdî aşk, tabiat sevgisi, sanat ve estetik ihtiyacı, eserde vurgulanan başlıca temalardır. Canlı ve akıcı bir üslûpla, bu yapı tamamlanmış olmaktadır. Romanın adı, sembolik bir değer taşır.

Yazar, Ağustos Başağı adıyla, aynı ayda yapılan ve zaferi sağlayan Sakarya Meydan Muharebesini kastetmektedir. Kurtuluş, bir Ağustos Başağıdır. Kurtuluş, ağustos ayında başağın buğdaya hayat vermesi gibi Yeni Türk Devletinin doğmasını sağlamıştır (Ercilasun, 2009:82-87).

Birinci bölümde yazarın hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ise söz dizimi incelememizin ilk bölümü olan belirtme grupları ele alınacaktır.

2. BELİRTME GRUPLARI

Ergin, belirtme gruplarını birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bütünlük bulunan, bir bütün olarak muamele gören dil birliği şeklinde tanımlamıştır (1993:353).

Ergin (2003:374), belirtme gruplarını şöyle tasnif etmiştir:

Tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, ünvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat gurubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grupları, akkuzatif grubu.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde belirtme gruplarını “*cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu*” (1992: 100) şeklinde tanımlamıştır.

Banguoğlu, belirtme gruplarını “belirtme öbekleri” olarak adlandırır ve bu yapıları “*sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz.*” (2000:498) şeklinde tanımlamıştır.

Banguoğlu'nun (2011:497-519) belirtme grupları tasnifi şu şekildedir:

“*1. ad takımları, 2. sıfat takımları, 3. zarf öbekleri, 4. takı öbekleri, 5. çekim öbekleri (isim öbekleri, fiil öbekleri), 6. bağlam öbekleri, 7. yanaşma takımları (san öbekleri, ayama ve soyadı öbekleri, künye ve mahlas), 8. katma Öbekler (ünlem öbekleri, saplama öbekleri).*”

Karahan da belirtme gruplarını bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğu olarak tanımlamıştır (2014:39).

Ayrıca Karahan, belirtme grubunu şu şekilde kategorize etmiştir:

“*isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları (isnat grubu, yaklaşma grubu, yükleme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu)*” (2015: 6).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli “*Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*” adlı eserinde, belirtme grupları için; yalnızca kavramları, nesneleri veya hareketleri daha yakından belirtmeye yaradıklarını ve bir yargı taşımadıklarından tek başlarına anlatım sayılmadıklarını iletmişlerdir (2008: 17).

Söz konusu eserde belirtme gruplarını Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2015:19) şöyle sınıflandırmışlardır:

“*isim tamlaması (belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve eksiz isim tamlaması), iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu, aitlik grubu, edat grubu, ünvan grubu, birleşik fiil grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu ve kısaltma grupları (yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, isnat grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, ilgi grubu, eşitlik grubu ve kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları).*”

Belirtme gruplarını ele alan dilcilerimizden Süer Eker, belirtme grupları için “*sözcük grupları*” terimini kullanırken, Muharrem Ergin, Ahmet Beserek, Leylâ Karahan, Zeynep Korkmaz, Mehmet Özmen, Alaeddin Mehmedoğlu, Rasih Erkul, Bilal Aktan, Zuhale Kültürel, Abdullah Çelik vd., Necati Demir “*kelime grupları*”, H. İbrahim Delice “*kelime öbekleri*”, Vecihe Hatiboğlu “*yargısız anlatımlar*”, Haydar Ediskun “*takım*”, Tahsin Banguoğlu “*belirtme öbekleri*”, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, M. Kaya Bilgegil “*belirtme grupları*”, Günay Karaağaç “*söz öbekleri*”, Bedri Sarıca, Necati Demir “*sözcük öbekleri*” terimini kullanmışlardır (Altunoğlu, 2019:23).

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda belirtme gruplarının açıklamasında aynı görüşte olan dilcilerimizin, belirtme gruplarının adlandırılışı, tasnifi, sayısı açısından belirtme gruplarını ele alışlarında farklılıklar görülmektedir. Belirtme gruplarının sayısı açısından ele alınışındaki farklılıkları şu şekildedir:

Haydar Ediskun 2, Alâeddin Mehmedoğlu 6, Tahsin Banguoğlu 8, Ahmet Beserek 9, Günay Karaağaç 10, Zuhale Kültürel 13, Leylâ Karahan 14, Necati Demir 14, Abdullah Çelik vd. 14, Bilal Aktan, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli 15, H. İbrahim Delice 16, Bedri Sarıca 16, Süer Eker 17, Muharrem Ergin 18, Mehmet Özmen 27 grupta incelemişlerdir (Altunoğlu, 2019:22).

Dilbilimcilerin belirtme grupları için yaptıkları çalışmalarda, belirtme gruplarının adlandırmaları ve sayıları hakkında farklı düşünseler de belirtme

grubunun özellikleri, yardımcı ve ana ögeden oluşması ve farklı konularda görüş birliğinde olduklarını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki tanım ve açıklamalara dayanarak çalışmanın genelinde Özkan ve Sevinçli'nin (2015:19) tasnifleri esas alınmıştır. Bu doğrultuda belirtme grupları; aşağıda belirtilen on beş alt başlıkta incelenmiştir:

“İsim tamlaması (belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve eksiz isim tamlaması), iyelik grubu, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu, aitlik grubu, edat grubu, ünvan grubu, birleşik fiil grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu ve kısaltma grupları (yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, isnat grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, ilgi grubu, eşitlik grubu ve kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları)”dır.

Belirtme gruplarından ilk olarak isim tamlamaları ele alınıp incelenmiştir.

2.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu

Ergin (2000:381), isim tamlamalarını tamlayanın ek alıp almamasına göre ikiye ayırır. Tamlayanı ekli isim tamlamasını belirli isim tamlaması, eksiz olanı ise belirsiz isim tamlaması olarak adlandırır.

“İyelik ekli bir isim unsurunun iyeliğin işaret ettiği başka bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Birinci unsur ilgi hâli ekini taşıyan isim tamlamaları belirtili isim tamlamalarıdır. Birinci unsur ilgi hâli eki taşımayan tamlamalar ise belirtisiz isim tamlamalarıdır. Belirtili isim tamlamalarında unsurların yerleri değişebilir ya da unsurlar arasına başka sözcükler girebilir. Vurgu, her iki öge üzerinde aynı ölçüdedir. Belirtisiz isim tamlamalarında ise tamlamanın unsurları arasına başka kelime giremez ve tamlamanın unsurları yer değiştiremez. Bu özelliğinden dolayı belirtisiz isim tamlamaları nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biridir.” (Karahan, 2014:44).

İyelik öbeği, tamlayanı kişi zamiri olan ilişkilendirme öbeğidir. Karaağaç (2009: 176), iyelik öbeğini “*tamlayanlı ve tamlayansız iyelik öbeği*” biçiminde ikiye ayırır ve ayrıca isim tamlamasında olduğu gibi iyelik öbeğinde de iki bağlı biçim birimi kullanıldığını belirtmiştir.

Haydar Ediskun (1963:117), *Yeni Türk Dilbilgisi* adlı çalışmasında isim tamlamalarını isim takımları olarak şu şekilde açıklamıştır:

“Türkçede kelimelerin gruplaşmasındaki temel kural şudur: Önce yardımcı, sonra esas öğe. Bu temel kurala göre, Türkçede: kurallı bir cümlemin esas öğesi fiildir, yüklemidir. Öbür kelimeler, fiilin veya yüklemın yardımcı öğeleridir. İki kelimenin bağlanmasında ikinci kelime esas, birinci kelime yardımcı öğedir. Bu sebeple, biz, bir ismin anlamını çeşitli anlam ilgileriyle tamamlamak istersek, o ismin başına yardımcı, tamamlayıcı bir isim getirerek takım kurarız. İki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla meydana getirilen takıma isim takımı denir.”

Ediskun, “isim takımları” adını kullandığı isim tamlamalarını “belirtili, belirtisiz ve zincirleme isim takımı” (1999:114-123) şeklinde üçe ayırır.

İsim tamlamasını “bir veya daha çok adın, bir başka adın anlamını tamamlamak üzere kurduğu birlik” olarak tanımlayan Vecihe Hatiboğlu (1972: 11), *Türkçenin Söz dizimi* adlı çalışmasında isim tamlamasını şu şekilde üçe ayırmış ve açıklamıştır:

1) *Belirtili tamlama*, 2) *Belirtisiz tamlama*, 3) *Takısız tamlama*.

“Belirtili tamlamada, anlam bakımından bağlantı kurulurken, hem tamlayan, hem de tamlanan, tamlamanın gerektirdiği ekleri alır. Belirtisiz tamlamada yalnız tamlanan iyelik eki alır. Belirtisiz tamlamanın belirtili tamlamadan farkı, tamlayan olan adın tamlayan durumu ekini (genitivus ekini) almamasıdır. İki adın, tamlayan eki ve tamlanan eki almadan, anlam bakımından birbirine bağlanması, takısız tamlamayı meydana getirir.”

Gencan, isim tamlamasını “ad tümlemesi” başlığı altında incelemiştir. Gencan (1979:158), isim tamlamasını “İsimler, cümlede özne, nesne, tümleç olduğu gibi başka kelimeleri de tamlar. İsim takımlarında isim, ismi tamlar; zamirler de tamlayıcı olur. Adıllar da adları tümler.” şeklinde tanımladıktan sonra isim tamlamalarını *belirtili, belirtisiz ve takısız isim tamlaması (takısız tümleme)* şeklinde üç gruba ayırmıştır.

Banguoğlu (2015:331), isim tamlamasını “ad takımı” diye adlandırmıştır. Ad takımını kimin veya kim halindeki bir ada iyelik eki almış bir adın gelmesiyle ortaya çıkan kelime öbeğini ad takımı şeklinde tanımlamış ve isim tamlamasını “*belirtili ad takımı, belirtisiz ad takımı ve zincirleme ad takımı*” olarak üçe ayırmıştır. Kelime öbeğinde asıl anlamın ikinci kelime olduğunu, birinci kelimenin ise onu belirtip sınırladığını ifade etmiştir.

“Takısız tamlamayı, *ilk kez* Tahir Nejat Gencan’ın kullandığı; ‘zincirleme’ tamlamadan da *ilk söz eden* Tahsin Banguoğlu olduğu bilinmektedir. Bu iki tamlama türü ise Ergin’de yer bulmaz. Korkmaz (2014:285) “*Ad Tamlaması*” başlığı altında isim tamlamalarını “*belirtili, belirtisiz ve zincirleme ad tamlaması*” şeklinde üçe ayırmıştır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2013:19), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* çalışmalarında isim tamlamasında iki ögenin olduğunu ilk ögenin tamlayan(belirten), ikinci ögenin ise tamlanan (belirtilen) adını vermişler ve asıl anlamın ikinci öge üzerinde olduğunu söylemişlerdir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2018: 19-32), isim tamlamasını; “*İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubu*” şeklinde tanımlarlar. Tamlamaları “*belirtme grupları*” ve isim tamlamasını “*isim tamlaması ve iyelik grubu*” başlığı altında ele almış ve *belirtili, belirtisiz ve eksiz tamlama* olmak üzere üç grupta incelemişlerdir. Zincirleme isim tamlamasını ayrı bir başlık altında ele almayan Özkan ve Sevinçli söz konusu tamlamanın bir isim tamlamasının başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı biçiminde oluştuğunu, gerçekte iki unsurlu bir tamlama olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada; *Hilal Görününce* ve *Ağustos Başağı* romanlarındaki isim tamlaması türleri, Özkan ve Sevinçli’nin değerlendirmeleri doğrultusunda ele alınmış ve incelenen eserler doğrultusunda aşağıda verilmiştir.

2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

2.1.1.1. Her İki Ögesi Tek Kelime Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Gerçekten Söğüt’ün büyüü daha oraya varmadan, Osmaneli’nde hissedilir olmuştı. (AB/9-10)

Şimdi yalnızca fıskiye’nin şırlıtısı... (AB/27-30)

Ara sıra anası Esmâ’nın da eline bir kap tutuşturur, “Fıstıklı pilav varsa al da gel.” derdi. (AB/50-23)

İnanmamış gibi zarfın üstünü okudu, puluna damgasına baktı.(AB/108-8)

Körüğün başına ben geçeyim mi?(AB/282-28)

Efendi Hafız Müftünün getirdiği tüfeği şiltelerin arasından çıkarı doldurdu.(AB/339-11)

b)

*Dünya milletlerinin idare yularını **onların ellerine** verdi. (HG/8-25)*

***Babamın yanında ölçüsüz konuşurma beni.** (HG/54-2)*

***Atının yanına doğru gitti.** (HG/101-31)*

***Yarılanmış mumun aydınlığı, Bahadırın masum yüzüne hafifçe**
vuruyordu.(HG/180-3)*

***Bu yaygaranın ardından gülüşmeler oldu.** (HG/246-7)*

***Kalktı, pencerenin önüne gitti.** (HG/304-7)*

2.1.1.2. Öğelerinden Biri Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları

Tamlayanı veya tamlananı belirtme grubu olan isim tamlamalarıdır.

2.1.1.2.1. Tamlayanı Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

Tamlayanı belirtme grubu olan isim tamlamalarıdır.

2.1.1.2.1.1. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

***Hacer'in annesinin gözlerinde Esmâ'yı seven, koruyan bir bakış...**(AB/90-29)*

***Esmaların evi önüne geline duru oyalandı biraz.**(AB/342-7)*

***Kızın gözlerinin içine baktı.** (AB/359-11)*

***Yusuf taburuyla Çaltı taraflarına yol alırken, onların yörük bayramlarının tozu**
gibi toz kaldırarak koştuklarını görüyordu. (AB/390-11)*

b)

***Çünkü onların ellerinin bereketi** olurdu.(HG/19-6)*

***Giray, Nurdevlet'in beşiğinin yanına çökmüştü.**(HG/27-28)*

***Bu beyit, ona şehrin geniş asma bahçelerinin serinliğini** getirirdi.(HG/41-8)*

***Giray'ın gözü önünde o an Zincirli Medresenin beyaz kesme taşlarla döşeli avlusu,**
kubbecikleri ve dört köşeli direkleri belirdi.(HG/89-3)*

***Elin kızının peşine mi düşeceksin?** (HG/132-10)*

***Ardından anası, onun da eteklerinin dibinde Bahadır'la yeni yeni yürüyen**
Nurdevlet vardı.(HG/228-20)*

***Frenklerin müttefikimiz olmalarının yegâne sebebi,** Rusiyye büyümesin
diyedir.(HG/231-23)*

***Rusların burnunun yere sürmesi bize yeter.**(HG/373-10)*

***İşte Frenklerin burunlarını sokması ne demek oluyor?**(HG/388-29)*

2.1.1.2.1.2. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Ömer ise, arabanın penceresinden **çay bahçesinin kalabalığını** araştırıyordu.(AB/11-15)

Türk evlerinin yaşlı karanlığı içinden, fenerlerle aydınlatılmış, naralı, şarkılı Rum mahallelerine dalmıştı sanki. (AB/27-23)

Tabur o puslu **gün ışığının altında** silikleşerek uzaklaşıyor.(AB/97-8)

Söğüt tepelerinde **yaz sonu çiçekleri**...(AB/150-10)

Yürüyüp **oradaki elma ağacının dibine** çöktüler.(AB/257-3)

Bir **toz bulutunun** içinden süngüler uzandı.(AB/301-3)

Sonra **gül ilahisinin o meşhur dörtlüğünü** mırıldandı.(AB/359-11)

b)

Sabahları ağır ağır o **mücevher kutusunun kapağı** kalkıyor, bin bir renk, bin bir parıltı ortaya çıkıyor. (HG/41-18)

Bir tarafta **saz takımının sohbetlere renk katışı**... (HG/60-20)

İnsan leşinin kokusundan geçilmiyor.(HG/84-15)

Şimdi **çamaşır kazanlarının buharları arasında**, bir büyücüye benzeyen Şirin'in dalgınlığı bu yüzdendi. (HG/119-15)

Zulüm kalesinin önünde namaz kılıyordu. (HG/173-17)

Türk ordusunun başında bir Ömer Paşa var ise **Kırım Türklerinin başında** da bir koca Nizam Bey var, bunu böyle bil. (HG/227-1)

Hemen yakınındaki bir ağaçtan **sabah kuşlarının öttüğünü** işitti. (HG/249-25)

Köpekler telaşla havlıyor, onlar sustuğunda **ağustos böceklerinin sesi** ortaya çıkıyordu. (HG/362-27)

Nizam Dede **incir ağacının dibinde** sohbet meclisini kurdu. (HG/417-41)

2.1.1.2.1.3. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Siz **bu vatanın evlatları**sınız.(AB/21-32)

Ve **gelinlik kızların sandıklarında** yüz akı gibi saklanıyor.(AB/31-17)

Geniş bahçenin dev ağaçlarından yol görünmüyordu.(AB/56-32)

Yüce milletimin aziz evlatları!(AB/77-1)

Sonra da **bir karakolun başına** verecekler.(AB/93-20)

Öfkeli ihtiyar bir akbabanın gözleriydi bunlar.(AB/120-32)

Şu ölümsüz tepelerden biri gibi heybetlice duruyor kaşımda. (AB/221/11)

Hacer **bu sözlerin büyüüne** kapılıp, hafiften renklenen yüzüyle öylece baktı.(AB/359-15)

İkisinin de yüzünde **iyi haberlerin aydınlığı**...(AB/405-8)

b)

Ağa ağa, **bu kutunun içinde Bahçesaray şehri var.** (HG/57-6)

Katerina, gözleri yarı kapalı, **sıcak denizlerin hayalini** kurardı. (HG/65-30)

İşte Göknur Hanım şurada, **şu kara servinin dibinde** yatıyordu. (HG/102-27)

Kefe'de koca, **tozlu çanların sesi cansızdı.**(HG/154-18)

Koca devin sırtı yere gelmişti.(HG/195-4)

Bilindiği üzere bizim Ömer Paşamız da **bu cephedeki kuvvetlerimizin başında** bulunuyordu.(HG/220-12)

Köyde **bir iki solgun ışığın dışında** yaşamaya ait hiçbir şey yoktu.(HG/245-25)

Çözülü saçlarından bir tutamını ördü, tekrar ördü. (HG/304-10)

O kör karanlığın içinde birdenbire **bileylenmiş kılınçların parıltısını** görür gibi olmuştu. (HG/321-22)

Gölgeli dağların üzerinden kurşuni bulutlar eksik olmuyordu. (HG/373-17)

Bahçesaray'daki evin geniş bahçesi, odaları misafirlerle dolup taşmıştı. (HG/397-5)

Arslan Bey **dumanlı sıcak havanın içinden ona doğru** yürüdü. (HG/411-18)

Şu kahırlı, odlı yüreğimin sesini duyuyor musun? (HG/422-27)

2.1.1.2.1.4.Tamlayanı Ünvan Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Felekzede Arif Çelebi'nin torunu buraları mutlaka yazmalı.(AB/10-2)

Mesela **Doktor Necati Bey'in kızı**... (AB/85-2),

Mebus Halil Bey'in hanımı söylemiş.(AB131-27)

Yusuf Ağabey'in yanında yetiştik ne de olsa...(AB/191-18)

Kadir Çavuş'un terli, sıkıntılı yüzünde bir sevinç...(AB/302-30)

Necmiye Kalfa'nın terli yüzünde bir rahatlama...(AB/367-19)

Belki **İsmail Efendi'nin arabasıyla** inerdi.(AB/402-19)

b)

Altın Hanımın şaşkın donuk bakışları birden dikleşti.(HG/27-13)

Feyzullah Ağanın dükkânı önünde atından indi.(HG/43-4)

Bu sırada Halime Arslan Beyin evini boylamış, çalı çırpıyı avluya yığmış bekliyordu. (HG/124-29)

Bunları söyledikten sonra atına binmeden, yürüyerek **Nizam Bey'in yanına** gitti.(HG/173-26)

Kendisi **Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşaların sofralarında** bulunmuştur.(HG/313-5)

Nizam Dedenin dudaklarında acılı bir gülümseyiş belirdi.(HG/395-28)

2.1.1.2.1.5.Tamlayanı İyelik Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Şimdi karınları sancıyor, mideleri kazınıyor, kütür kütür üzümleri **dişlerinin** arasında hissediyorlardı. (AB/117-39)

Yağmur şakırtısı gibi **beyninin** içinden gelip geçmişlerdi. (AB/306-28)

Esma, bu sözlerle **parmağının** acısını unutmuştu. (AB/392-28)

b)

Gregoroviç sık sık meclis kurar, **kendi bağının üzümünden** yapılma şaraplarla misafirlerini ağırlarmış. (HG/53-30)

Arslan Bey **kendi başının çaresine** kendisi baksındı. (HG/149-17)

Bu sessizlik içerisinde yalnız **kendi atının yürüyüşü** duyuluyordu. (HG/252-33)

Ömrümüzün sonuna kadar yas tutamayız. (HG/379-6)

Gregoroviç de **ağzının kanını** koluna sile sile kalktı. (HG/420-25)

2.1.1.2.1.6.Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Artık Yusuf'a **kız bakmanın zamanıdır** diye düşündü. (AB/32-2)

Sonra, **onu taşımanın onu bir yerle götürmenin sevincini** yaşardı.(AB/62-19)

Ben buradayken **kahveye gelme cesaretini** nere3den buldu dersiniz?(AB/ 200-14)

Sayfaları **oğlunun gizli dünyasına girmenin heyecanı**yla karıştırdı.(AB/ 310-26)

Cavit Bey son dersinde onlara, **birazdan gidiş heyecanının eklendiği** o gür sesiyle Namık Kemal'den şiirler okumuştı. (AB/334/14)

Yorgun ama **yüzleri cephelere yardıma koşmanın aydınlığı** içinde geldiler.(AB/379-26)

b)

İkisi de **geç kalmanın telaşı** içinde, alı al moru mor meydana koştular. (HG/81-19)

Bu **odun taşıma işine** öfkelenmişti. (HG/119-15)

Halime'yle **konuşmanın tam sırasıydı**. (HG/121-4)

Bu işe **seni koşturmasının sebebi** ne? (HG/406-10)

2.1.1.2.2.Tamlananı Kelime Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

2.1.1.2.2.1.Tamlananı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Onların sevinci İlyas'ın yürek yangınıdır bilirim.(AB/27-21)

Muhtarın gözbebekleri yuvalarında döndü. (AB/156-14)

Esmâ Ayşe Ana'nın Sırhoca'dan taşıdığı o kekik, yabani menekşe, yanık saman kokusunu içine çekti. (AB/175-7)

b)

İhtiyar, bir kabrin ayakucuna dikili, toprağı kabartılmış gülün dibine suyu boşalttı (HG/61-35).

Katherine, o mübareğin idam fermanını yazdığında ben on yaşında olmalıyım. (HG/86-20)

Bu adamların muharebe bilgilerini de yabana atmayalım (HG/232-12)

Emircan'la Bahadır tayının meme emişini sessizce seyrediyorlardı. (HG/302-12)

2.1.1.2.2.2.Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Yusuf'un yaylı arabası o yaz sıcağında kabuğuna çekilmiş sokaklardan geçerken işlemeli bir perde kıpırdanıp aralandı.(AB/13-1)

Konağın hatırladığında içini ısıtan tek yanı bayram sabahları Aziz Bey'in elini öpmeye koşmalarıydı.(AB/50-8)

Esmâ'nın böyle bir sandığı olmalıydı.(AB/121-21)

İşte İsmail Efendi'nin yorgun, sıska matları...(AB/283-17)

Tekerleklerin yüreklendirici sesi...(AB/366-32)

b)

Onun yüce adı, şimdi Anadolu toprağına yazılıdır. (HG/9-9)

Eskiden, hanları, hükümdarları, dünyanın en bahtiyar insanları sanırdı. (HG/24-7)

Bak, bak, Giray Can evin süslü saçağından niye söz etmedi. (HG/34-14)

Şirin'in küçük kardeşi Cafer dükkândan fırlayıp onu karşıladı.(HG/43-6)

Giray'ın masum bakışları Arslan Bey'i güldürdü (HG/54-3).

Gözleri adamın otuz yerinden yamalı hırkası ve paramparça çarıkları üstünde dolaştı. (HG/65-1)

Osmanlının derviş gönlünden kopan merhamet mi buna sebep oldu? (HG/87-18)

Bahçesaray'ın mor tepeleri, gökteki salkım salkım bulutlar, bu tepreş gününde açan güller sensin. (HG/103-1)

Halime'yle konuşmanın tam sırasıydı. (HG/121-5)

Salgır'ın o an öyle cansız bir duruşu vardı ki Arslan Bey'in canı sıkıldı. (HG/141-11)

Pomeşçiğin iki adamını dövmüş. (HG/171-3)

Bir de bir köpeklerin bir felaketi hissetmiş gibi telaşla havlayışları... (HG/245-14)

Bahadır'a gelince babasının kanlı vücudu hep gözünün önündeydi. (HG/351-17)

Çayırın alacalı renkleri sönüp geceye karıştı. (HG/422-18)

2.1.1.2.2.3.Tamlananı Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

İşi siyasetle yapmak varken, silahlara sarılmanın ne büyük tehlikeler yaratacağını idrak etmiyorlar mı?(AB/66-7)

O, birçok gözün onu incelediğini biliyordu. (AB/20-14)

Ben de başkalarından duyduğumu aktardım. (AB/315-12)

b)

Babası vaktiyle Katerina'nın bu sarayı çok beğendiğini ve burada kaldığını anlatmıştı. (HG/65-17)

Sonradan Arslan Bey'in dediğine göre Rüstem Hoca biraz surat asmış. (HG/148-17)

Ama korkusunun boş olduğunu anladı. (HG/189-2)

Amma denizciliğin elzem bir iş olduğunu öğrenince denize de açılmışlar. (HG/218-27)

2.1.1.2.2.4.Tamlananı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Anasının araştıran, deşen bakışları üstüne dikilmiştir.(AB/32-17)

Nasıl desem, bu geliş, asırlar evvel ecdadımızın gelişi gibi olurdu. (AB/41-18)

Böceklerin, kuşların tembel tembel ötüşlerine, Geyve'nin üstünde saçaklanan yaz bulutlarına sığınacaktı. (AB/129-5)

Birinin giyinişi diğerini tutmazdı. (AB/176-22)

İnsanların yüceltilmesi kadar, yerin dibine batırılması o kadar kolay ki... (AB/210-10)

Kayaların yuvarlanması gibi nal patırtısı oldu. (AB-249-22)

b)

Ondan sonra yeryüzünü imar edin diye ona bir gülün açışından, bir kuşun kanat çırpışına kadar ibretli hadiseler gösterdi. (HG/7-16)

Kırım'ın kurtulmasını kim istemez ki... (HG/28-34)

Kaynak sularının şavkla akışını, süslü arabaların çingirak seslerini, bülbül seslerini, gül kokularını... (HG/41-12)

Koca Nizam Dede'nin böyle ansızın onu ziyarete gelişi üzerine şaşkınlığa düşmüştü. (HG/67-30)

Göknur Hanım'ın cevap veriş i hala kulağındaydı. (HG/77-35)

İkide bir dişleriyle bıyıklarını kemiriş i, kadınları karşılayış i, onların ellerini öpüşü... (HG/99-9)

Halime'nin Hamza Batur'la Arslan Bey'le evleniş ine değı l de el attığı bir iş in ilk defa istediğı gibi sonuçlanmamasına canı sıkılmış tı. (HG/149-11)

Ş u ağ acın bir daha yaprak açmaması, ş u kuş un uç maması, ş u bulutun yağ mur indirmemesi... (HG/190-8)

Sonraki günlerde, Nizam Dede'nin gün ağ arırken yollara düş mesi, Altın Hanım'ın gözünden kaçmamaya başlamış tı. (HG/207-10)

Osmanlı'nın bir ayağ ının Avrupa'da olması ş imdilik iş lerine gelir. (HG/231-21)

Bu sessizlik içerisinde yalnız kendi atının yürüyüş ü duyuluyordu. (HG/252-27)

Dalların ç ırtırtıyla yanı ş ı iç ine bir ferahlık vermiş ti. (HG/375-23)

Evde kalacak olanların konuşmaları, çocukların mızıkalanmaları, açık pencerelerden bahçeye taşıyordu. (HG/397-15)

Ş irin onun çıkış masına aldırmadı. (HG/408-4)

Havanın böyle latif olmasından mı acep? (HG/411-1)

2.1.1.2.2.5.Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtili İsim Tamlamaları

a)

Bilecik'in, Bursa'nın en iyi peynirleri, yağ ları ve balları Bandırma'nın Mudanya'nın zeytinleri bu eve taş ınırdı. (AB/50-16)

b)

Frenklerin dilini ve ilmini öğrenerek... (HG/44-24)

Hay batsın onların ilimleri de dilleri de. (HG/44-26),

Bu destanlardan bazılarını, okudukları maniler ve Kırım Türklerinin adab ve görgülerini de defterime kayd eyledim. (HG/217-19)

2.1.2.Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.2.1.Her İki Ögesi Tek Kelime Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

Ömer, **direksiyon başında** ikide bir Söğüt'ün Erenleri türküsünü söylüyordu... (AB/9-11)

Bir de **at çiftliği** kurmak isterim. (AB/86-31)

Yol kenarları otlar ıslak... (AB/131-17)

Pencere önüne oturup **kaz boynu** bir yana bükerek bekler. (AB/215-4)

Biz bu kış **muharebe meydanlarında** soğuktan ölürüz kardaş. (AB/303-10)

Hükümet konağında, idadide darüleytamda... (AB/401-10)

b)

Tanrı'nın devlet güneşi **Türk burçlarında** yükselttiğini ve onların mülkleri üzerinde göklerin dairelerini döndürmüş bulunduğunu gördüm. (HG/8-12)

Minareler, şadırvanlar, **gül bahçeleri**, **saray avlularına** girip çıkan ipek yeleli atlar gözünün önünden geçti. (HG/24-2)

Bu gül **şafak rengindedir**. (HG/62-5)

Sabah namazını kıldıktan sonra, Abdullah Ağa bana bir katır verdi. (HG/112-4)

Tespîh taneleri, parmaklarının arasında kim bilir ne kadar uzun bir yol almıştı. (HG/180-10)

Hani bir **tepreş günü çokrak başında** oynuyordunuz. (HG/204-31)

Nehirler dondu mu **Kırım Türk'ünü** kimse yerinde tutamazdı. (HG/233-9)

Giray avluda **bir ayak sesi** işitmişti. (HG/261-18)

Hayvan derisinin buğday tarlası gibi ürperdiğini, zorlanan soluklarıyla karnının şişip indiğini gördü. (HG/338-16)

Bıçak yarasına benzer oğul. (HG/352-27)

2.1.2.2.Öğelerinden Biri Kelime Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

2.1.2.2.1.Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

Kongre azasından Halil Efendi, **Ankara Meclisi Milli azalığına** intihâ edilmiş olmakla, süratle hareketinin iş'arı... (AB/102-25)

Kavakları **yaz sonu rüzgârlarının** delilikleri sarmıştı. (AB/379-20)

b)

Dünya milletlerinin idare yuları onların ellerine verdi. (HG/8-15)

Babası Feyzullah Ağa'nın şeftali bahçelerinin alt yanında.(HG/34-21)

O sessizlikte Salgır Nehri'nin güze kavuşma telaşı işitiliyordu. (HG/169-33)

Top güllerinin nasıl koca koca çukurlar açtığını. (HG/266-31)

Belki de şeftali ağaçlarının çiçekli dalları altında sabah namazını kılmış, sonra da Çürüksu boyunca değneğine dayana dayana Hansarayı'na doğru uzanmıştı. (HG/316-8)

2.1.2.2.2.Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

Bir göz işareti.(AB/25-19)

Bir parmak darbesiyle değişir. (AB/87-24)

Anlı şanlı Söğüt bacılarına bu yakışır.(AB/177-24)

Bu elli ana kuzusunu birer Koçyiğit yapabiliriz. (AB/205-11)

Bu kurşun yağmuru, süngü çatırtısı içinde başka türlü olamaz insan...(AB/306-15)

Sanki taşla toprakla değil, kum gibi düşman askerleriyle örülüydü.(AB/372-5)

Güzün altın rengine boyadığı bağlardan, garip, yoksul Afyon tepelerinden, çiçeklenmiş bozkırlardan, yangınların içinden... (AB/ 399-14)

b)

Bu beyit, ona şehrin geniş asma bahçelerinin serinliğini getirirdi. (HG/41-8)

Adam, bir avcı çizmesini işaret etti. (HG/48-17)

Güvercinin etrafı, elmaslı çiçek dallarıyla süslüydü. (HG/57-32)

Hünerli bir at oyuncusudur. (HG/61-29)

O müddet zarfında Frenklerin Rusya'ya içerlediğini, Osmanlıyı tuttuklarını öğrendik. (HG/115-23)

Telaşlı ayak sesleri sofayı aştı. (HG/182-18)

Aklı karalı bir mısır püskülünü ortasından tutmuş, dudağının üstüne yanaştırmıştı. (HG/203-7)

Tez etrafımız şahin bakışlı yiğitlere çevrildi ki her birinin elindeki tüfek namlularından hala dumanlar tüter idi. (HG/216-7)

Sıcak ocak başlarını... (HG/248-11)

Toprağın üzerinde ince bir kar tabakası öylece kaldı. (HG/258-2)

Boz bir gök altında usul usul yeşeriyor. (HG/295-34)

Hamza Batur yürek ferahlatıcı bir ezan sesi işitti. (HG/363-2)

İkide bir ah edip, ilk göz ağrısını arar. (HG/383-7)

2.1.2.2.3.Tamlayanı Sıfat Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

Bu sinirli ve telaşlı, hiçbir şeyden memnun olmayan ses, bir yanıyla Veli'ye özlediği ana sesini hatırlattı. (AB/39-29)

Yusuf böylelikle deminki gevşekliğinden kurtulup, birdenbire o taviz vermez kumandan tavrını takınıyordu. (AB/119-7)

Şarapçı Marko ile kardeşi Yorgaki'nin naraları, kahkahalar, şarkılar, kırılan şişe ve kadeh sesleri İlyas'ın odasına sızıp durmuştu. (AB/140-29)

Belki mevlide yahut diş buğdayına giden kadın kalabalığıdır. (AB/215-16)

Esmâ, çöktüğü kuyu başından fırlayıp kalkmıştı. (AB/283-5)

Ve ötelerden kıvılcımlanan nal sesleriyle birleşmiş bir insan seli dalga dalga geldi. (AB/387-17)

b)

İnci ve mercandan yapılmış altın yapraklı üzüm salkımları çıkarttı. (HG/58-6)

Git de kavukları kırılmış mezar taşlarına bir bak! (HG/62-8)

Yahut tek başına göğ'e asılı duran bir çoban yıldızını görürdü. (HG/207-33)

Çekilen top arabaları gözümün önüne geliyor. (HG/225-2)

İhtiyar, tepside dumanı tüten bir çorba kâsesini gözleriyle takip etti. (HG/275-17)

Demin Giray'ın çekeşlediği saç örgüsü dağılıp çözülmüştü. (HG/332-34)

Toprağı döven nal sesleri boğuklaşıyordu. (HG/338-41)

2.1.2.2.4.Tamlayanı İsim Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

O suskun, şahin bakışlı adamın içinde kim bilir nasıl bir bekleyiş sancısı var. (AB/35-27)

Gözlerinden, kan kırmızı yanaklarından, geniş göğsünden, kaba ellerinden bir yaşama gücü fişkırıyordu. (AB/135-8)

Düzensiz başıbozuk bir görünüş içinde... (AB/196-22)

Ve çekilme sırasında da yeni şehitler veriliyor, arabalar üst üste yaralılarla dolup taşıyordu. (AB/266-16)

Yunanlılar için o bir iki gün duraklama, bocalama günleriydi. (AB/307-31)

Yukarı yaylalara göç eden Söğütlüler, oturacakları bir dam altı olmasa da, tepeden turnağa kurtuluş sevincini yaşayarak Söğüt'e koştular. (AB/390-9)

b)

*Ona her bakışında derinden derine bir **kişneme** sesi geliyordu. (HG/67-3)*

*Şimdi **öfkelenme** sırası Nizam Dede'deydi. (HG/282-20)*

*Böylece **yaşama gücünü** yeniden kendilerinde buluyorlardı. (HG/320-37)*

2.1.2.2.5.Tamlayanı Ünvan Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

*Şehrin kurulduğu tepenin hemen altında **Orhan Gazi Camii**, Edebalı'nın beyaz evi ve türbesi vardı; onlar da kayalara tutunmuşlardı. (AB/10-25)*

*Yusuf'un yaylısı **Ertuğrul Gazi Türbesi** önünden geçiyordu. (AB/22-15)*

***Gündüzbey taburu** nizami olmuş. (AB/176-20)*

***Gündüzbey tarafları** her hal. (AB/246-7)*

b)

***Hacı İbrahim Köyü**'ne uğrayıp Şahbaz Bey'den Gregoroviç'in bağlarının nerede olduğunu sordu. (HG/94-3)*

***Özbek Han Camii**'nin Anadolu eliyle örülmüş çatısındaki kumrular da bir bir uyanıyordu. (HG/154-31)*

*Uzaklardan belki de **Abdurrahman Bey Camii**'nden okunan ezanı işittiler. (HG/173-2)*

*Bahçesaray'dan sonra **Mimar Sinan Camii** ile tanınan Gözleve şehrine gittim. (HG/219-4)*

*İnkerman ve Balaklava muharebeleri kazanılmış, daha sonra **Ömer Paşa kuvvetleri** Gözleve'de düşmanı yeniden bozguna uğratmıştı. (HG/256-21)*

2.1.2.2.6.Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

***Postal ve nal sesleri** bu defa Fıtnat Hanım'ın evi önünde oyalandı. (AB/341-6)*

b)

***İlim ve irfan ocağı** hep tüter olsun. (HG/9-15)*

*Kırım Türkleri, deniz ticaretine hevesli olmayıp **hayvancılık ve toprak işleriyle** ömür geçirmişlerdir. (HG/10-16)*

*Hadi Odaman, sen dağ tepe dolaşırken, **ilim ve irfan bahçelerinden** geçmemiş olamazsın. (HG/92-16)*

2.1.2.2.7.Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

***Hüdavendigâr illerinden ve köylerinden** akın akın insanlar gelirdi. (AB/45-3)*

b)

*Senin anlayacağın orada okuyan talebenin elinde **hayvan ıslahı ve bakımı** ile alakalı kitaplar mevcut olmalıdır. (HG/199-2)*

*Hakiki gemiler şimdi **Kırım kıyılarında ve limanlarında**ydı. (HG/224-8)*

*Bu hastalıklardan **müttefik askerleri ve zabıtları** de kırılıp gidiyorlar. (HG/267-23)*

2.1.2.2.8. Tamlananı İsim-Fiil Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

a)

*İçinde bir isyan, **bir öfke kabarması**... (AB/48-12)*

*Esmâ **uysal bir kedi görünüşüyle** mindere oturdu. (AB/92-1)*

*Ama bu, kendisine **bir övünme payı** çıkartmak anlamına gelirdi. (AB/181-24)*

b)

*Sana **at binmesini** öğrettiğim günleri hatırla. (HG/69-10)*

***Top atışları** nerdeyse ortalığı gümbürdetecek gibiydi. (HG/155-9)*

*Hicret için Kırım Türklerine **serbestlik tanınması** boşuna değil. (HG/162-30)*

2.1.3. Eksiz Tamlama

İki ismin ek almadan yan yana gelerek oluşturduğu tamlama türüdür ve bu tamlamaya ayrıca takısız tamlama da denilmektedir. Takısız ad tamlamalarını sıfat olarak da gören Türk dil bilimcilerinin bu konuda bir fikir birliği içinde olmadıklarını söyleyebiliriz. Söz dizimi çalışmalarında bu durum bir sorun olmaktadır. Sınıflandırma yapılırken sıfat veya isim tamlaması olarak ele alınması açısından sözcük grupları farklılık teşkil edebilmektedir. Kerimoğlu (2011:1489), bu sözcük grupları ile ilgili çalışmasında iki farklı görüşü karşılaştırarak, görüşlerini şöyle iletir:

2.1.3.1. Sıfat Tamlaması Görüşündekiler

Dergilerdeki tartışmalarda söz konusu yapıları Kamadan (1969:749), Güveli (1969:836), Harut (1992:57), Türkseven (1995:43), Zülfikar (1995:786), Kahraman (1995:125), Balcı (1995:5,2001:16) sıfat tamlaması olarak kabul ederler ve takısız ad tamlaması görüşündekileri eleştirirler. Dil bilgisi ve söz dizimi kitaplarında bu dizileri Ergin, Banguoğlu, Ediskun, Şimşek, Kükey, Korkmaz, Kahraman, Karaörs, Eker, Delice, Karahan, Karaağaç, Özçelik-Erten, Yaman, Cemiloğlu, Kültürel *takısız ad tamlaması olarak incelemeler* (Kerimoğlu, 2011:1489).

Bu dilbilimcilerin sıfat tamlaması kabullerine dayanak olan noktaları maddeler hâlinde şöyle sıralayabiliriz:

1-*Taş köprü dizilişi “taştan yapılmış köprü” olarak açılabilir. -mış sıfat fiil ekli grup köprüyü niteleyen bir sıfattır. Bu durumda taş köprü bir kısaltılmış biçim olarak sıfat tamlamasıdır* (Zülfikar, 1995:781; Kahraman 1995:17).

2- *... ceket / Ceket ... (dir). İki boşluktan birini doldurma özelliği olan kelimeler sıfat olabilir. Deri birincisini doldurabilir: deri ceket, ceket deridir. Sarı ikisini de doldurur; sarı ceket, ceket sarıdır. Dolayısıyla deri ve sarı sıfattır* (Balci, 1995:6). *Demir ve demirli arasında sıfat olma bakımından fark yoktur. Her ikisi de sıfattır* (Balci, 2001:16).

Nasıl sorusuna bu sıfatlar da cevap verebilir: Nasıl köprü istiyorsunuz? Geniş / sağlam / asma / tahta köprü istiyoruz (Balci, 1995:6).

3- *İsim tamlamalarında birbirinden ayrı iki varlık ya da kavramın birbiriyle ilişkisi söz konusudur. Oysa taş köprü örneğinde tamlayan tamlanandan bağımsız bir varlık değildir. Taş ve köprü biçiminde iki ayrı varlık arasında bir ilişki kurulmamıştır. İsim tamlaması olması için böyle bir ilişki olmalıdır* (Kahraman, 1995:125; Balci, 1995:6).

4- *İsim tamlamasında tamlayan-tamlanan ilişkisi vardır ve bu ilişki iyelik ekiyle sağlanır. Bu yapılarda bu ek yoktur. Bu nedenle ad tamlaması olamaz* (Zülfikar, 1995:786-787; Kahraman, 1995:125; Balci, 1995:6).

5- *Derecelendirilmeyen sıfatlar da vardır: canlı hayvan, burma bıyık vb. Derecelendirilmeme bunların sıfat tamlaması olduğu gerçeğini değiştirmez* (Türkseven, 1995:43).

6- *Sıfat tamlamalarının da olumsuz yapılmayanları vardır: yetkin önerme, kırık cam. Olumsuz yetkin olmayan önerme olarak ifade edilirse cam kavanoz da cam olmayan kavanoz olarak olumsuz yapılabilir* (Büker, 1995:36).

2.1.3.2.İsim Tamlaması Görüşündekiler

Tahta kaşık, cam bardak vb. söz dizilerini takısız ad tamlaması olarak adlandıran ilk isim T. Nejat Gencan’dır (1969:231). Gencan’ın görüşlerinde bu tamlamaları ad tamlamaları bölümünde değerlendiren Deny, Kononov, Emre, Mayzel gibi isimler etkili olmuşsa da Türkiye’deki tartışmalarda görüşün en önemli temsilcisi olarak T. N. Gencan öne çıkar. Gencan’dan sonra dergilerdeki tartışmalarda bu tür yapıları sıfat tamlaması kabul etmeyen isimler Hatipoğlu

(Kılıçoğlu) (1954:717), Eryaşar (1995:30), Bolulu (1995:33), Çam Öneren (1995:20), Yavuz (2000:93)'dur. Atabay vd. (2003:21) takısız ad tamlaması kabulünü işleyen ilk kitap çalışmalarından biridir. Demir (2007:1135)⁹ ve Özkan-Sevinçli (2008:26)¹⁰ son yıllarda bu tip dizileri ad tamlaması başlığı altında inceleyen çalışmalar arasındadır (Kerimoğlu, 2011:1488-1490).

Bu dil bilimcilerin ad tamlaması kabullerine dayanak olan noktaları maddeler hâlinde şöyle sıralar:

1- *Bir adın sıfat görevinde kullanılması onu ad olmaktan ayırmaz, bazı kelimelerin hem ad hem de sıfat gibi kullanılması sözlük konusudur. Bir kelimenin sözlükte pek çok anlamı yazabilir, her dilde böyle kelimeler vardır. Sözlükteki anlamlarından bazıları ad, bazıları sıfat olabilir. Ancak kelimelerin konuluş anlamı vardır ve esas olan budur. Görev ve anlamca konuluş anlamından uzaklaşan kelimeler sesteş olur ve tür olarak ana anlamdan bağımsızlık kazanabilir. Bu o kelimenin türünün değiştiği anlamına gelmez* (Gencan, 1970:6).

2- *Taş köprüyü “taştan yapılmış köprü” biçiminde açarsak, düşen –dan yapılmış yani sıfat yapan biçimdir, ad olan taş tamlamada aynen kalmaktadır. Ek olarak bu tür tamlamaların sıfat tamlamalarından farklı olduğu açıktır ve “sözcük türü kayması” söz konusudur. İsim olan cam ve demir vb. “önadlaşma”ya (tür kayması) uğramıştır* (Çam-Öneren, 1995:20).

3- *“İsimler niteleme yapmaz, niteleme yapan sıfattır” görüşü yanlıştır. Sıfatlar bir adın niteliği konusunda bilgi verir ama adlar da bu işlev için kullanılabilir. İşlev bakımından çelik kapıdaki çelik ile domates çorbasındaki domates aynıdır. Bu görüşü kabul etmemiz durumunda çelik ve domatese sıfat dememiz gerekir. Ayrıca İsimler +II eki ile sıfat olurlar. Demir kapı örneğindeki demir sıfat ise, demirli nedir? Demir kapı ile demirli kapı farklı anlamlar taşır. Aslında demir kelimesi +II eki ile sıfatlaşmıştır, biçim olarak demir addır. Demir köprü bu nedenle iki adın yan yana gelmesiyle oluşmuş ad tamlamasıdır* (Yavuz, 2000:1).

4- *Sıfat tamlamasında sıfatlar derecelendirilebilir: güzel kız / en güzel kız. Ama adlar derecelendirilemez. Cam bardak / *daha cam bardak. Bu nedenle sıfat tamlaması denemez. Ayrıca mermer saray eğer sıfat tamlamasıysa mermer ne tür*

⁹ Demir (2007:1135), ad tamlamalarıyla ilgili ayrıntılı çalışmasında bu tür tamlamaları ad tamlaması başlığı altında inceler ancak ilk öğelerin sıfat görevi gördüklerini de belirtir. En uygun isim olarak “eksiz tamlama” terimini önerir.

¹⁰ Özkan-Sevinçli (2008:26-28)'de de ad tamlaması üst başlığı altında pera palas, Paşabahçe, yün çorap, altın bilezik, kepçe kulak örnekleri verilerek “eksiz tamlama” konusu işlenir.

bir sıfattır? Niteleme sıfatı olabilir gibi görünür ama “nasıl” sorusuna cevap vermediğinden sıfat olamaz (Eryaşar, 1995:30).

5-

- a) Takısız tamlamalarda ek almamış iki kelime bir bütün oluşturur, oysa sıfat tamlaması ikiden fazla sıfat ile oluşturulabilir: ıslıl ıslıl yeşil gözler vb.
- b) Ayrıca sıfat tamlamalarının genellikle olumsuz yapılabılır, takısız tamlamaların yapılamaz: iyi iş / kötü iş, ak gün / kara gün. Cam kavanoz / ? vb.
- c) Takısız tamlamadan tamlanan çıkınca ad, sıfat tamlamasında tamlanan çıkınca sıfat kalır: güzel (kız) / cam (kavanoz).
- d) Takısız tamlamalarda +DAn eki gelince anlam bozulmaz, sıfat tamlamasında bozulur. Yün kazak / *yünden kazak; Güzel kız / *güzelden kız (Bolulu, 1995:33).

Kerimoğlu (2011:1497), incelemesinin sonucunda görüşlerini şöyle özetler:

1. Takısız ad tamlaması-sıfat tamlaması tartışması ölçülerle ilgili bir tartışmadır. İsim tamlamasının ölçüsü ikinci adın iyelik eki alması ise bu durumda tahta kaşık dizisi ad tamlaması olamaz. Sıfat tamlamasının ölçüsü her iki ögenin ek almamasıysa bu diziler sıfat tamlaması olarak adlandırılabilir. Bu ilk yorum, dış yapıya göre yapılan bir değerlendirmedir. Ölçü dış yapı değil, içyapı ise bu dizilerdeki ilk ögeler sıfat türünün genel özelliklerini taşımamaktadır. Bu ölçüye göre bir kelimenin tamlama ilişkisine eksiz girmesi onun sıfat olmasını gerektirmez. Söz konusu yapılarda ilk öge (tahta, cam vb.) sıfat olamayacak kadar somuttur ve sıfatların genel özelliklerine uymamaktadır. Bu nedenle ilk ögeler addır ve bu dizilişler ad tamlaması olarak adlandırılabilirler.

2. Öbek adlandırmaları bizce bu iki ölçüye göre de yapılmamalıdır. Bu ölçülere göre yapılan sınıflandırmalarda öbeklerin sayısı yirmiye aşmaktadır. Dünya dılcılığında yaygın olan ve daha açık bir ölçü içeren ana/yönetici ögeye göre adlandırma yöntemi kullanılmalıdır. Bu biçimde öbek sayısı öğretim açısından da kolaylık sağlayacak biçimde azalacaktır.

3. Önerilen bu ölçüye göre söz konusu diziler (tahta kaşık, cam bardak vb) yönetici ögeler ad olduğu için ad öbeği olarak adlandırılmalıdırlar.

Kerimoğlu'nun (2011:1497), görüş ve dayanakları da esas alınarak incelenen olan bu sözcük grupları; çalışmada *eksiz ad tamlamaları* tezi daha makul bulunduğundan *sıfat tamlaması* olarak değil, *eksiz ad tamlaması* olarak ele alınmış ve örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

a)

Sakarya bir **ipek şaldi** o yaz sonu.(AB/ 9-14)

Cins atlar, **atlas yorganlar...** (AB/19-18)

Şimdi **kiremit çatılı** mutfakların o loş terkedilmiş yığının önüne gelmişlerdi.(AB/44-11)

Abdullah Bey, o her zamanki aydınlık gülüşüyle, **tahta kapıyı** itip dışarı çıkıyor.(AB/58-11)

Birbirine sokulmuş **kerpiç evler**, inişli, çıkışlı yollar, evlerden gelen ekmek kokusu... (AB/81-2)

Sonra bir de **tahta köprü** vardı. (AB/100-5)

b)

Gerdanlık, **elmas taşlardan** yapılmıştı. (HG/58-20)

Hizmetkârlar, Kırım bağlarının üzümlerini ve iyi cins şarapları **altın bir tepsi** içinde sunarlardı. (HG/65-29)

Adam kâseyi yerine koyduktan sonra, bir **kıl torbadan**, Arslan Bey'in o güne kadar görmediği, sapları mercan başa kaşıklar çıkarttı. (HG/73-16)

Bunlar, bizim **tahta ve kemik kaşıklarımıza** benzemiyor. (HG/73-21)

Göknur Hanım'ın süslü fesi altından gülümseyen yüzü, uçuşan örtüsü, güneşte parlayan **gümüş kemeri** yavaş yavaş silinip kayboldu. (HG/78-6)

İhtiyarın 'gözyaşı çeşmesi' dediği **elmas gerdanlık** gözünün önüne geldi. (HG/158-25)

Uzun bir masa, oymalı koltuklar, yağlı boya tablolar, kocaman vazolar, **altın, gümüş kupalar** ve şamdanlar hiç tanımadığı bir dünyanın parıltısını, rengini aksettiriyordu.(HG/192-29)

Bozkırda yaşayanlar ya **kıl çadırlarda** otururlar yahut **kerpiç kulübelerde** barınırlar. (HG/218-9)

Dokuduğu **yün çorapları** da, haydi! (HG/269-22)

2.2. Sıfat Tamlaması

Muharrem Ergin (2009:380), 'Türk Dil Bilgisi' adlı eserinde *sıfat tamlaması* için; bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubu olduğunu, sıfat unsurunun isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için

getirildiğini, sıfatın tamlayan ve yardımcı ismin ise tamlanan asıl unsur olduğunu belirtmiştir. Ayrıca sıfat tamlamasının eksiz bir birleşme olduğunu, her iki unsurun da ek almadan yan yana getirildiklerini, çoğulunun olmadığını, ismin başına geldiğini yani sıfatın önce, ismin ise sonra getirildiğini iletmiştir.

Tahsin Banguoğlu (2015: 342), *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında sıfat tamlamasını, sıfat takımı olarak adlandırmıştır. Sıfatın hiçbir ek almaksızın vasıfladığı veya belirlediği adın önüne gelerek onunla bir takım teşkil ettiğini, bir sıfat takımında birinci kelimenin sıfat (epithete) ya da vasıflayan (qualifiant) adını aldığını, sonra gelen adlara da vasıflanan (qualifie) dendiğini ve ayrıca belirtme sıfatlarında bu terimlerin belirten ve belirtilen diye değiştirilebildiğini iletmiştir.

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Söz dizimi* adlı çalışmasında sıfat tamlamasını “sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama” (1972: 25) olarak tanımlamıştır.

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında sıfat tamlamasını “Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu olarak” (2015: 48) açıklamıştır.

Zeynep Korkmaz (1992: 133), *Grammer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında; sıfat tamlamalarının isimleri nitelemek veya belirtmek maksadıyla isim ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubu olduğunu iletmiştir. Bu dizilişte sıfatın tamlayan ve sıfat tarafından nitelenen veya belirtilen ismin ise tamlanan görevinde olduğunu, böyle tamlamalarda tamlayan da tamlananın da eksiz durumda olduğunu belirtmiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2013:34), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* çalışmalarında; bu kelime grubunun bir sıfat ve bir isimden meydana geldiğini, sıfatın ismin önünde bulunarak ismi nitelediğini, sıfat ile ismin birleşiminin ise eksiz bir şekilde olduğunu belirtmişlerdir.

2.2.1.Yapıları Bakımından Sıfat Tamlamaları

2.2.1.1. Sıfat Ögesi Niteleme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

a)

Siyah yeldirmeli kadınlar, genç kızlar... (AB/10-30)

Kurbağaların delice ötüşleri... (AB/33-16)

Yumuşacık yünler... (AB/90-22)

Köydeki birkaç evden kara dumanlar yükselmeye başlamıştı. (AB/122-2)

*Dönüp ötede **sarp kayaları** gösterdi. (AB/181-3)*

*Edebiyat **güzel söz**dür, **güzel sestir** çocuklar. (AB/247-17)*

*Tepelerin doruklarına inen kara dumandan, bir kaya kovuğundan çıkarıp, **yumuşak sıcak bir döşeğe** götürmeliydi. (AB/324-19)*

*Kadın **yalın ayak** koştu. (AB/394-5)*

***İyi haberler** mi var? (AB-405-22)*

b)

*Öyle zamanlar oldu ki **uzun yola** çıktığımda at üstünde namaz kıldım. (HG/22-23)*

*Girdikleri **karanlık bölme**de rutubet kokusu genzini yakmıştı. (HG/56-33)*

*Nizam Dede, **fena halde** kızmıştı. (HG/71-1)*

***Duru kahverengi gözlerinde belli belirsiz bir gülümseyiş** vardı. (HG/86-7)*

*Şirin, **ihtiyar kadına** döndü. (HG/124-27)*

***Ulu çınarın** oraya vardığında atı otlamaya bırakıp, Hamza Batur'u bekledi. (HG/140-15)*

***Mağrur bakışlarını** etrafta gezdiriyor. (HG/152-3)*

*Belki de **eski devirlerde** insan aklı, ağacın **ilk meyvesi** veya topraktan alınan **ilk mahsul** gibidir. (HG/199-23)*

*Mağaranın **geniş girişinde** bir çıra yanıyordu. (HG/210-3)*

*Yani **hasta adam** olmadığını... (HG/232-13)*

***Dar geçidin** karanlığında kayboldu. (HG/240-12)*

*Nizam Dede'yle **sert sesiyle** onları susturdu. (HG/263-26)*

***Küstah bir gülümseyişle** ağzı bir tarafa kaydı. (HG/284-14)*

*O **yeşil su gibi duru gözler** şimdi bir yılanın gözü gibi kısılmış, zehir saçıyor. (HG/319-22)*

***Cansız ellerini** tuttu. (HG/341-27)*

*Ağaçların **yüksek dallarında** kuşlar ötmeye başlamıştı. (HG/363-6)*

*Nicedir **kara düşüncelere** dalıp gidersin. (HG/391-24)*

*Atına atlayıp **tenha yerlere** sığınyor, **kara düşüncelere** dalıyordu. (HG/415-31)*

2.2.1.2. Türeme Yoluyla Oluşturulan Niteleme Sıfat Tamlamaları

a)

*Kutül Amare'den dönen o yarı ölü askerin yerinde şimdi **kanlı canlı sevdalı bir genç** vardır. (AB/23-3)*

*Kiminin çarığı lime lime, **yamalı soluk çuhalar** var kimin de. (AB/82-26)*

Ertesi gün puslu kış güneşi, kurşun renkli bulutların ağırlığı kaldırır gibi oldu.

(AB/96-30)

Sonra yüksekçe bir yerde durup uzaktaki Söğüt'ü seyrettik. (AB/170-4)

Korkulu düş görmüşüm o vakit. (AB/246-13)

Kavruk otların kokusunu taşıyan ılık rüzgâr Osman'ın saçlarında gezindi.

(AB/378-28)

Onun da göğsünde kırmızı kurdeleli istiklal madalyası asılı. (AB/412-15)

b)

O gölgelerin arasından telaşlı, ürkek serçeler havalandı. (HG/14-26)

Uçsuz bucaksız bir bozkırda yaşıyorlar. (HG/22-5)

Gözü ceylan gözü, kısa belli, uzun boyunlu, gür yelesi, gururlu bir attır. (HG/31-10)

Sonra süslü bir şapka, sarı, lüle lüle saçlar göründü. (HG/47-27)

İhtiyar, duvara gömülü bir kasayı açtı. (HG/57-3)

Arslan'ın ne kadar medeni ve ince ruhlu biri olduğunu anlasınlar! (HG/73-25)

Giray'ın gözü önünde o an Zincirli Medresenin beyaz kesme taşlarla döşeli avlusu, dört köşeli direkleri belirdi. (HG/89-4)

Güçlü kuvvetli bir adamsın. (97-6)

Bir süre sıkıntılı bir sessizlik oldu. (HG/132-23)

Bugün Akmesic'ten can sıkıcı bir haber aldım. (HG/160-4)

Rüzgâr otları titretiyor, tozlu ağaçlar hışırdayıp duruyordu. (HG/172-34)

Bahadır o suçlu görünüşünden sıyrıldı. (HG/204-10)

Birden karanlığın içinde kıpırtılı ışıklar belirdi. (HG/248-18)

Boz kaputlu nöbetçi birkaç adım yürüdükten sonra olduğu yerden zıplamaya başladı. (HG/259-30)

O bin bir yamalı hırkası gene sırtındaydı. (HG/273-11)

Arslan Bey engin gönüllü bir insandır (HG/289-21).

Şirin taşlı dikenli konuşmasına devam ediyordu (HG/306-18).

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. (HG/360-14)

Boynu bükük Arslan'a boynu bükük bir dul lazımdır. (HG/383-8)

Namlı bir yiğitsin. (HG/403-9)

2.2.1.3. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

2.2.1.3.1. Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

a)

Bir küçük matbaası vardı, onunla ayakta durmaya çalışıyordu. (AB/10-13)

Bütün kadınlar, kızlar birbirlerine benzeyivermiş. (AB/76-23)

Kahveci Eyüp **biraz telaşlı**, iki masa arasında gitti geldi. (AB/200-20)

O zamanlardan bu yana **hiçbir şey** değişmemiş sanki. (AB/298-1)

Her şey olabilir. (AB/379-5)

Ya haberi olmamıştı yahut **her zamanki** gibi kendisini ağırdan almıştı. (AB/402-16)

b)

Hun Türkleri ki denizlere karalara sığmaz, önüne **hiçbir kal'a, hiçbir kent** yapılamaz idi. (HG/9-27)

Kısrağın **diğer atlardan** üstünlüğü daha uzaktan fark ediliyordu. (HG/13-5)

Başka bir âlemden bu dünyaya bakar gibi oldu. (HG/15-33)

Her biri bir su damlası şeklindeydi. (HG/58-22)

O da **bir gün** olur çavuş. (HG/65-13)

Bütün bunlar yokluktan mı Arslan Bey? (HG/68-17)

Bana **biraz mühlet** tanı da düşüneyim. (HG/119-13)

Her sabah kaşık kaşık içsin. (HG/279-7)

Az sonra sofraya oturdular. (HG/295-5)

Giray onu **birkaç defa** orada görmüştü. (HG/316-10)

Gelinlik çağına gelmiş **nice kızlarımız** olmalı da ben bilmem. (HG/382-23)

Bir zamanlar namılı **bir at oyuncusu** idim Arslan Bey. (HG/409-19)

2.2.1.3.2. Sıfat Unsuru İşaret Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

a)

Bizi **bu kara vagonlar** almış götürüyordu beyim. (AB/16-4)

Bu çizgileri hafızasına iyice yerleştirmeye çalışıyor. (AB/61-24)

Demek hala **o kaçaklara** oğul diyebiliyorsunuz? (AB/158-2)

O tepeden o tepeye... (AB/215-1)

O gece kaldığım evin balkonuna çıktım. (AB/345-1)

Bütün Söğüt sokaklarının tek hâkimi **o gün** onlardı. (AB/402-3)

b)

Lakin içirim **şu köhne eve** döndü, göçtü göçecek. (HG/21-19)

Ben elli yılımı verdim **bu işe**. (HG/56-12)

O fidanları diktiğinde Emircan kadardı. (HG/68-23)

Bu döşekten... (HG/186-5)

Ah, **şu kıyılara** gidebilse... (HG/224-8)

O **sarayda** yapamazsın. (HG/379-23)

Onu niye **bu çayırda** bulacağız. (HG/421-22)

2.2.1.3.3. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

a)

Ben diyeyim **otuz vagon**. (AB/15-30)

Efe'nin **birer karış** uzunluğundaki bıyıklarını, dev cüssesini... (AB/105-5)

Yüzlerce binlerce mermi, kulakları sağırlandıran gürültülerle patlıyor, eve inanılmaz bir yanardağ görünüşü veriyordu. (AB/122-17)

b)

İki yaşını geçti mi? (HG/19-12)

Şahin Giray zamanında **otuz bin can** kırılıp gitmiş. (HG/62-24)

İki çocuk birbirleriyle bakıştıktan sonra, süklüm püklüm Nizam Dede'nin peşi sıra gitsinler. (HG/203-32)

Ondan sonra Ömer Paşa **altmış bin kişilik bir kuvvetle** Gözleve Rus ordusunu perişan etmiştir. (HG/220-29)

Yüz tane ıslahat fermanı okunsa, bundan karlı çıkacak olan İngiliz'dir, Fransız'dır, Rus'tur. (HG/389-24)

Daha bu sabah **üç adamımızı** götürdüler. (HG/409-18)

2.2.1.3.4. Sıfat Unsuru Soru Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamaları

a)

Hangi işi istersen... (AB/17-26)

Arabalarla **ne çok erzak** gelirdi. (AB/50-15)

Manyas, Karacabey, Kirmasti arasında kim bilir **kaç defa** gidip geldik, bir düşün. (AB/125-2)

Bu geliş **nasıl bir geliş**? (AB/187-30)

Düşmandan **ne haber**? (AB/314-13)

b)

Bu **nasıl işti** böyle? (HG/94-30)

Kaç kupa içilir bundan? (101-13)

Kaç tane tüfeğimiz var? (HG/226-17)

Ne işin var yollarda? (HG/247-12)

Hangi bozkırdaydın, hangi dağda? (HG/411-26)

2.3. Sıfat-Fiil (Partisip) Grubu

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2015: 86), sıfat-fiil grubunu şöyle açıklamışlardır:

“Bir sıfat-fiil ve ona bağlı ögelerle kurulan kelime grubuna sıfat-fiil grubu denir. Bu grup, isim ve özellikle de sıfat olarak kullanılır. Sıfat-fiilin en çok kullanılan eklerinden olan “-dık, -dUk, -AcAk,” ekleri, genellikle iyelik ekleriyle birlikte kullanılır. Grubun asıl ögesi sıfat-fiil sonda bulunur. Diğer ögeler grubun önünde yer alır. Bu grup da diğer fiilimsi grupları gibi yargı bildirmez. Sıfat-fiillere, fiil kiplerinin isim ve sıfat olarak kullanılışı denebilir.”

2.3.1. –ecek/-acak Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Karnı doyurulacak, hayata hazırlanacak dört çocuk... (AB/10-9)

İlyas sigarasını o anda akla gelebilecek bütün kötü düşünceleri ezmek istercesine kül tabağına iyice bastırdı. (AB/88-1)

Sır Hoca'da o gün konuşulacak çok şey vardı. (AB/154-3)

Ders yapacak bir yer bulunur herhalde... (AB/225-22)

İnce işler düşünenecek halimiz mi var Fitnat Teyze?(AB/278-8)

Sonra felaketler yaşamış insanların kolay kolay gülmeyecek yüzleri, iri gözlerinden açıkları, kimsesizlikleri okunan çocuklarla karşılaştılar. (AB/360-18)

b)

Yapılsa da onun atının geçemeyeceği engel yok idi. (HG/9-30)

Alacağım şeyler var. (HG/46-21)

Yan gelip yatmak yok mu utanılacak şeydir ağalar. (HG/233-5)

Küçümsenecek bir iş değildi. (HG/306-14)

Bahçesaray, Samuel'in mücevherlerine gölge düşürecek bir güzellikteydi. (HG/324-9)

Bu, Arslan'ın bileceği iş. (HG/396-25)

Benim size verecek hesabım yoktur Gregoroviç! (HG/419-27)

2.3.2. –an/-en Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Dökülmeyen kahveler, aşığın sazi, kahkahalar... (AB/145-6)

Hikmet bir orman **yangınından kaçan yaralı bir geyik** gibi koşuyordu şimdi.

(AB/238-8)

Kavruk otların kokusunu **taşıyan ılık rüzgâr**, Osman'ın saçlarında gezindi.

(AB/378-27)

b)

Birbirleriyle şakalaşan gençler, çeviklikte onlardan aşağı kalmamaya **çalışan kart babalar**, kart analar... (HG/19-1)

Güneşte parlayan altınlar, elmaslar gözünü aldı. (HG/55-19)

Sofada **oynayan çocukların** gürültüsü de rahatlık vermeyip, kalktı. (HG/112-2)

Arslan Bey içeriye girince **ağlaşan kadınlar** susup, bir yana çekildiler. (HG/184-4)

Kuyudan **su çeken adamın** yanına iki karaltı daha eklendi (HG/246-5)

Kapı önlerinde **oturan ihtiyarlara**, ağaçların dibinde **oynayan çocuklara**, çeşme başlarına, yoldan gelip **geçen atlılara** doğru seslendi. (HG/292-14)

Yünlerini **eğiren kadınlar**...(HG/322-3)

İhtiyar içinde **kabaran bir öfke**yle onu seyretti. (HG/348-21)

2.3.3. –maz/-mez Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Ona göre de Nafiz Esmâ için **bulunmaz bir kismettir**. (AB/90-30)

Firdevs Hanım **kendini ezdirmez görünüşüyle** söze girdi. (AB/176-8)

Yerinde durmaz bir hayvan...(AB/229-22)

Durdurulmaz, engellenmez bir sel olup...(AB/372-9)

Aşılmaz dağların bir gün aşılabileceğini anlatır gibiydi. (AB/392-4)

b)

Şimdi bahçenin **görünmez köşelerinden** Katerina'nın kahkahalarını işitir gibiydi. (HG/66-16)

Bu yaptığın **akla sığmaz bir iş**... (HG/186-23)

Aynı anda o canlı **engel tanımaz sesi** işitildi. (HG/278-24)

O derin sessizlikte bazen dallardan düşen karların çıkarttığı **duyulur duyulmaz bir sesle** ürkiyordu. (HG/374-26)

2.3.4. –mış/-miş Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Selim **şu kendini beğenmiş Nafiz**'in yine de böyle, yerlere yuvarlanmasına razı olamadı. (AB/69-1)

Bir kocamış babam var. (AB/181-16)

Geride **perdeleri çekilmiş, kapıları kilitlenmiş, bacaları tütmeyen bir Söğüt** kalmıştı. (AB/228-22)

Kırmızısi vişneçürüğüne dönmüş bir gül... (AB/311-13)

İçilmiş son kahvelerin kupaları, konserve, sökülememiş çadırlar... (AB/389-4)

b)

Bütün bunlar, onun güzelliğine **tutulmuş birer ışık** olurlardı (HG/55-25).

Birden Yorgi'yi, şu ağızları açık silinip **gitmiş kuru balıklara** benzetti (HG/100-1).

Başında yüzünün yarısına **inmiş bir kalpak** vardı (HG/203-2).

Bahar güneşinde **pembeleşmiş yüzlerine**... (HG/298-19)

Onunla evliliği kısa **sürmüş güzel bir rüyaya** benziyordu (HG/385-10)

2.3.5. –dık/-dik Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Gezdikleri, gittikleri yerde taşı toprağı tanımayı... (AB/39-5)

Kendi **oturduğu taşı** gösterdi. (AB/161-4)

Bu hüznün kafilesi, inadına **baharın coşturduğu, tutuşturduğu yeşil tepelerden, bağlardan, bahçelerden geçti**. (AB/258-3)

Mecliste **anlaşmazlıkların çıktığı günler**... (AB/346-6)

Çocukluğumdan beri **bildiği, sonraları yayla arabasıyla müşteri taşıdığı o sarı, solgun toprak**... (AB/388-15)

b)

Dokuz bölük **ördüğü saçları** da şimdi seyrelmiş, iki yanında iki ince örgü oluvermişti. (HG/32-5)

Kıtlık günlerinde Yorgi'nin pahalı müşteriler için **sakladığı yiyeceklerle dolu bir ambar**. (HG/99-32)

Anlattığın şey neydi ki? (HG/203-14)

Nizam Dede'nin gözlerinde Tepegerman Dağları'nda **yaktığı bir ateş** bir an parladı ve söndü. (HG/345-29)

Çektiğim sıkıntı beni çarçabuk ihtiyarlattı. (HG/409-15)

2.3.6. “-ır/-ir; -ar/-er; -r” Ekiyle Yapılan Sıfat-Fiil Grupları

a)

Gülmeye, ağlamaya **benzer** bir sesle, “Bizim dükkân bura olmalı,” dedi. (AB/244-8)

b)

İslam diyarında buna **benzer** bir minber yoğ imiş. (HG/112-19)

2.4.İsim-Fiil (Mastar) Grubu

Leyla Karahan (2015: 55), hareket isminin, **-mAk**, **-mA** ve **-Iş** ekleri ile yapıldığını, grubun ana unsurunun hareket ismi olduğunu ve genellikle sonda bulunduğunu iletmiştir. Ayrıca fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi, bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamının; özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlandığını, yüklem olan isim-fiilin de yargı bildirmediğini belirtmiştir

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, isim-fiil grubunu; “Bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan kelimelerden oluşan kelime grubuna isim-fiil denir” (2015: 83) şeklinde tanımlamışlardır. Bu grubun “-mAk, --mA, -Iş, -Uş” isim-fiil ekleri ile kurulduğunu ve bu eklere aynı zamanda mastar ekleri de denildiğini iletmişlerdir.

İsim-fiil olarak adlandırılan bu grup için dilcilerden; Ergin (2013: 395) “fiil grubu”, Eker (2013: 360) “eylem grubu”, Karaağaç (2009: 139) “fiil ismi öbekleri” gibi farklı terimler kullanmışlardır.

2.4.1.–ma/-me Ekli İsim-Fiil Grupları

a)

Öfkeden ne yapacaklarını bilemiyorlar, duvarları yumrukluyor, kilitli kapıyı **açmaya** çalışıyorlardı. (AB/22-8)

Fitnat Hanım beni **istemeye** geldi... Öyle değil mi ana? (AB/91-8)

Sonra bir başkasını **okumaya** çalışıyorum. (AB/102-18)

Bize caka **satmaya** kalkıştı. (AB/148-22)

Fitnat ziyafet veriyor, denildi mi, uzak köylerden **nasiplenmeye** gelenler olurdu. (AB/354-4)

b)

Aceleyle oradan çıkıp **gitmeye** yeltenince, Arslan Bey ardından bağırmişti. (HG/71-7)

Gam **dağıtmaya** gittim. (HG/103-9)

Tepelerin üzerine inen karanlık odadan kopup şehrin üzerine **dağılmaya** başladı (HG/172-32).

Yular **vurulmasına** az kaldı. (HG/290-7)

Sonra yavaş yavaş **çekilmeye** başladı. (HG/363-9)

At **binmesini** öğrendim. (HG/376-14)

2.4.2.-mek/-mak Ekli İsim-Fiil Grupları

a)

Onları merakta **bırakmak** Yusuf'un hoşuna gidiyordu. (AB/28-21)

Bir de at çiftliği **kurmak** isterim. (AB/86-31)

Ölümleri biraz olsun **unutmak** için... (AB/129-7)

Bunları bir yerden bir yere sevk **etmek** kolay mı sanırsın? (AB/200-4)

Yola devam **etmekten** çekiniyordu. (AB/271-11)

İkindiye **yetiştirmek** isterler. (AB/395-2)

b)

Belki de sefere çıkan Han ordusuna **yetişmek** için atını koşturuyordu. (HG/15-22)

Feyzullah Ağa'yla burada **sohbet etmek**, memleket işlerine üzerine **konusmak** hoşuna giderdi. (HG/50-4)

Kismet olursa, o taraflara **geçmek** istediğimi ev sahiplerine söyledi. (HG/111-13)

Oraya **varmak** herkesin kârı değildir. (HG/215-4)

Bunları **düşünmek** içindeki eksikliği gideremiyordu. (HG/325-1)

Taşları üst üste koyup bir kale **inşa etmek** başlıca oyunlarıydı. (HG/368-8)

2.4.3.ış/-iş Ekli İsim-Fiil Grupları

a)

Yusuf ciddi **görünüştünü** bozmadı. (AB/25-7)

Belli ki bu **gelişin** ardında Nafiz Bey var. (AB/90-3)

Biraz uzakta bir köpeğin huzursuz **havlayışları**... (AB/186-27)

Kralın karaya ayak **basışı** hala gözünün önünde... (AB/270-10)

Bu ölüm kalım davasının **son şahlanışı** olacaktır. (AB/372-3)

Yunanın buraya nasıl girdiğini, pencereleri kurşunlamalarını, **dayak yiyişini**, Söğüt'ü nasıl yaktıklarını, şarapçı Marko, Yorgaki ve adamlarının evleri, ortalığı talan **edişlerini**... (AB/401-21)

b)

*Şunun **diz atışına** bakın hele! (HG/82-18)*

*Bu **kayboluşlar** Giray'ı da düşündürmeye başlamıştı. (HG/207-17)*

*Arada Altın Hanım'ın onu **azarlayışı** işitiliyordu. (HG/283-33)*

*Yeniden ona baktığında Aslan Bey'in gözlerinde **bir küçümseyiş** vardı. (HG/323-26)*

*O an Arslan Bey'le birlikte Yukarı Germencik'te kossakları **bekleyişlerini** hatırladı.(HG/426-26)*

2.5. Zarf-Fiil (Gerundium) Grubu

Leyla Karahan (2014: 57), bu kelime grubunu; “*zarf-fiil grubu*” adı altında ele almış ve zarf-fiil grubunu; bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubu olduğunu belirtmiştir.

Muharrem Ergin (2013: 396), zarf-fiil grubunu; bir gerundium grubu olarak ele almış ve bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen bir kelime grubu olduğu şeklinde tanımlamıştır.

Zarf-fiil öbekleri, “-a/ -e; -ı/ -i; -u/ -ü; -ıp/ -ip/ -up/ -üp; -arak/ -erek ve -araktan/ -erekten; -ınca/ -ince/ -unca/ -ünce; -alı/ -eli ve -alıdan/ -eliden; -madan/ -meden; -ken; -dıkça/ -dikçe/ -dukça/ -dükçe/ -tıkça/ -tikçe/ -tükçe/ -tukça; -maksızın/ -meksizin; -dığında/ -diğinde/ -duğunda/ -dügünde/ -tığında/ -tiğinde/ -tuğunda/ -tüğünde; -casına/ -cesine; -anda/ -ende” ekleri kullanılarak oluşturulur ve diğer eylemsi öbekleri gibi ekler sonda bulunur (Karaağaç, 2009: 140-141).

Zuhal Kültürel (2018:13), zarf-fiil grubunu; “*şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eden fiilimsi çeşidi*” olarak tanımlamış ve zarf fiillerin cümlede zarf tümleci olarak kullanıldığını, yardımcı fiillerin önüne gelerek de birleşik fiil yaptığını belirtmiştir. Türkiye Türkçesinde kullanılan zarf-fiil eklerinin -(y)A, -(y) I, -(y)Ip, (y)ArAk, -(y)DIktA, -(y)IncA, -mAdAn, -(y)IcAk, -ken, DIkçA, -mAkIsIzIn ekleri olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2015: 89), zarf-fiil grubunun; *bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerin oluşturduğu bir kelime grubu* olduklarını, bu yardımcı öğelerin zarf-fiili anlam bakımından nitelediklerini, açıkladıklarını ya da tamamladıklarını, fiillerin hâllerini gösteren şekilleri olduğundan isim sayılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu yapılarda şahıs ve zaman kavramının

olmadığını, genellikle sonda bulunduklarını ve yargı bildirmediğini, cümlede zarf görevi yaptıklarını iletmişlerdir.

2.5.1. (y)ArAk Ekli Zarf-Fiil Grupları

a)

Abdullah Bey gülerek Yusuf'un omzuna vurdu. (AB/29-3)

Atiye Ablası dışarının soğuğunu **üstünde taşıyarak** içeri girdi. (AB/111-11)

Veli bahçe duvarlarının önünden **telaşsız görünerek** yürüdü. (AB/191-21)

Askerler türbeye, boyluca servilere **göz gezdirerek** yürüdü. (AB/236-11)

Açlığını, uykusuzluğunu, **günlerdir yürüyen, dağ tepe aşan bacaklarının sızısını unutarak...** (AB/371-8)

Keçe külâhının altından **başını kaşıyarak**, onlara bakıyor... (AB/401-15)

b)

Frenklerin dilini ve ilmini öğrenerek... (HG/44-25)

Yaban domuzu Nikolay şartsız şurtsuz, bu fermana **el sürerek**, hiddetini dört bir yana saçmış. (HG/46-4)

Aybike Hanım çocuklara **dışarıda durmalarını söyleyerek**, Giray'la Bahtlı Bey'i eve aldı. (HG/166-10)

Sonra ardında **bir toz bulutu bırakarak** atını Eski Yurd'a doğru koşturdu. (HG/202-10)

Sabah Fatma Hanım **onu uyandırarak** "Kalk oğul," dedi. (HG/392-20)

2.5.2.-(y)Ip Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

Müftü, **Gündüz Bey'in mezarı önünde dalıp** gitmişti. (AB/42-5)

Sen değil miydin bugün **çeşmenin önündeki kazları görüp** de yutkunan? (AB/118-1)

Birdenbire içlerinden biri **öteki gövdelerin arasından sıyrılıp** umulmaz bir güçle bağırdı. (AB/207-6)

Düşler dağılıp gitti. (AB/303-27)

Murat Ağa'nın adamları çekilip bir tarafa sindiler. (AB/341-3)

*Esma parmaklarıyla **otları didikleyip** duruyordu. (AB/411-1)*

b)

***Bahtlı Bey’le Giray kalkıp** Aslan Bey’e yer gösterdiler. (HG/52-8)*

*Ben de sizi şimdi **iki yiğit yerine koyup** sırrımı vereceğim. (HG/204-31)*

*Giray, **yerinden fırlayıp** sağa sola bakındı. (HG/223-7)*

*Köyü geride bıraktığı zaman **bu hayallerle uçup** gitti. (HG/248-9)*

*Babası birkaç yıl önce **attan düşüp** öldü. (HG/349-30)*

*Nicedir **kara düşüncelere dalıp** gidersin. (HG/391-16)*

2.5.3. –(y)IncA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

*Demirci Şemsi Efendi’nin sertliği **ateşi görünce** demir gibi yumuşar, şekle girerdi.(AB/52-32)*

*O **böyle deyince** Selim’in omuzları çöktü, daha fazla övünemedi ama yenildiğini de kabul etmedi. (AB/107-17)*

***Hak bitince...** (AB/235-9)*

*Fıtnat Hanım’ın **adını duyunca** kızın yüzü değişiverdi. (AB/288-14)*

*Mustafa Ağa o **susunca** ayran tasını birinin elinden kapıp uzattı.(AB/363-10)*

b)

*Nikolay **bu fermanı alınca**, bir köpürmüş ki sorma. (HG/46-1)*

*Arslan Bey **içeri girince** ağlaşan kadınlar susup bir yana çekildiler. (AB/184-3)*

*Rüstem Hoca **çayı görünce** düşüncelerinden sıyrıldı. (HG/230-33)*

*Giray bu sözleri **duyunca** gideceği varsa da gidemedi. (HG/334-6)*

2.5.4 -mAdAn Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

*Kadın **bir şey anlamadan** baktı. (AB/93-18)*

***Çok geçmeden** Efendi Hafız ezana başladı. (AB/193-7)*

*Toplar patlıyor, gökyüzü **baharın mavisine kavuşmadan** kurşun rengini alıyordu. (AB/253-18)*

*Ağustosun tüten güneşi **çok geçmeden** ortalığa yayıldı. (AB/374-11)*

b)

*Çünkü **onu bilmeden** doğru ile yanlış ayırt edemezsin. (HG/18-5)*

***Çok geçmeden** göz kapaklarına bir ağırlık oturdu. (HG/239-23)*

***Elinde olmadan** Aslan Bey'le Hamza Batur
'u kısıkanıyordu. (HG/304-1)*

***Hiç kıpırdamadan** Emircan'a baktı. (HG/424-12)*

2.5.5. –Dıkça Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

***Böyle durdukça** kahroluyorum Yusuf ağabey. (AB/27-3)*

*Yine biz **karşı durmadıkça** cedlerimizin ruhları huzur bulmayacaktır. (AB/76-1)*

*Daha doğrusu **aklıma geldikçe** geriye ittim. (AB/144-32)*

*Esma sanıyordu ki bu dal, güneşi, suyu **gördükçe** dirilecek canlanacak. (AB/363-20)*

b)

*Çıplak ayağım **kan revan içinde kaldıkça**, öbürüne bakıp şükredeceğim a sersem. (HG/92-1)*

*Boynundaki altınlar iri göğsü **şişip indikçe** şingirdiyordu. (120-12)*

*Tutulmuş kasları, bir süre sonra, **çekiş salladıkça** açılır, ağırları yavaş yavaş dinerdi. (HG/208-4)*

*O **gelip gittikçe** yüreğinde kossak korkusu olmadan sürüyü ortaya çıkarabiliyordu. (HG/354-4)*

2.5.6. –ken Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

*Yusuf'un yaylı arabası o yaz sıcaklığında **kabuğuna çekilmiş sokaklardan geçerken** işlemeli bir erde kıpırdanıp aralandı. (AB/13-1)*

*Anası **sökük dikerken** o anlatırdı. (AB/71-7)*

***Bunları söylerken** yanı başındaki otları yolup duruyordu. (AB/125-5)*

***Tetiğe basarken** hep sen gelirdin aklıma. (AB/211-14)*

*Yoksa onları **dağ başlarında konuşurken** görenler mi oldu? (AB/289-20)*

*Geceleri **karanlıkları araştırırken** küçük belirsiz bir ışık gördüklerinde canlanırlardı. (AB/338-5)*

b)

*Şirin **bunları söylerken** başını bir yana eğmiş, Nurdevlet'in beşiğini sallıyordu. (HG/28-15)*

*O gün **tozlu bir akasyanın altında beklerken** esmere yüzü daha da gölgelenmiş, gözlerindeki o canlı kıvılcımlı bakış sönüp gitmişti. (HG/148-5)*

*Biz **Yakup'u ararken** o bizim ayağımıza geldi. (HG/337-1)*

*O **bunları sorarken** Arslan Bey'in neye darlandığını biliyordu. (HG/352-10)*

2.5.7. –Alı Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

*Besbelli **düşman geleli** dağ ova yeşeremiyor kendince. (AB/14-18)*

***Oğulcuğumu kaybedeli** her bir çiçek bana onu hatırlatır. (AB/134-6/)*

***Ocağım söneli** böyle oldu. (AB/134-14)*

*Zavallı **bildim bileli** askerlik yapıyor. (AB/226-28)*

b)

***Safa Bey'i kaybedeli** böyle oldum işte. (HG/126-5)*

*Lakin Rusya bunların toraklarına **el koyalı** boyunları bükülmüş. (HG/217-24)*

***Tepegerman'daki mağarasına kapanalı** üç gün olmuştu. (HG/238-6)*

***Gitti gideli** ortaya çıkmadı. (HG/353-15)*

2.5.8. -(İ)r (İ)rmAz Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

*Her geçen gün hayatlarından eksilen şeylerin boşluğunda yaşamaya **ister istemez** katlanacaklardı. (AB/335-10)*

b)

*Kapudan, İmam Şamil adını **işitir işitmez** gözlerini fal taşı gibi açıp hayrete düştü. (HG/116-20)*

Nizam Dede'yi **görür görmez** mısır püskülünden bıyığını çarçabuk yok etti. (HG/203-6)

Kossakların ortalığa düştüklerini **duyar duymaz** Yakup Can kaçtı gitmiş. (HG/326-3)

O bunları **söyler söylemez** Şirin kalkıp Giray'ın boynuna atıldı. (HG/334-14)

Gözler **ister istemez** Rüstem Hoca'ya çevrilmişti. (HG/370-7)

2.5.9. -mAksIzIn Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

Yüzbaşı bir süre **yüzündeki öfke çizgileri kaybolmaksızın** ardından baktı. (AB/80-10)

Sonra **ağabeyinin yüzüne bakmaksızın** “Çetelerin dövüşmediği söylenir...” dedi. (AB/160-30)

Yusuf **hiç çekinmeksizin** kıza pencereyi açmasını işaret etti. (AB/342-18)

Efendi Hafız gözlerini **o yeşil dalgalarıştan ayırmaksızın** konuştu. (AB/360-8)

Bu defa Münire'ye **eski çekingenliğini duymaksızın** baktı. (AB/369-17)

b)

O ölüm sessizliği arasından çekingenlik duymaksızın geçerek Feyzullah Ağa'nın dükkânına doğru yürüdü. (AB/47-18)

Nizam Dede **gözlerini evden ayırmaksızın**, “Bahçesine mermerden bir çeşme yaptırıyormuş.” dedi. (HG/290-22)

2.5.10. -dİğIndA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

Oysa **çarşıya girdiklerinde** kıpır kıpırdı. (AB/11-11)

Esma **Yusuf'u gördüğünde** sabahtı. (AB/139-19)

Çadıra girdiğinde Selim böyle düşündü. (AB/197-8)

Koşu doktorun eline yapıştığında bir ipek hışırtısı duymuştu. (AB/212-27)

b)

Kan ve çamura bulanmış yırtık paçasından ortalık iyice aydınlandığında tiksinti veren, pelteleşmiş irili etleri meydana çıkmıştı. (HG/250-10)

Ortalık seçilmeye başladığında Arslan Bey ayağa kalktı. (HG/259-12)

2.5.11. -cAsInA Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

Kız “Esmâ’yım.” demek istercesine döndü ve güldü. (AB/61-8)

Bir suç işlemişçesine... (AB/61-28)

İlyas sigarasını o anda akla gelebilecek bütün kötü düşünceleri ezmek istercesine kül tabağına iyice bastırdı. (AB/88-1)

Recep kendisini suçlarcasına yumruğunu hafiften başına indirdi. (AB/122-27)

Tuhaf duygular içinde, ağır, yapışkanlı bir kâbusu yaşıyorcasına yürüyordu. (AB/237-7)

b)

Örnek bulunamadı.

2.5.12. -mİş/-mİş gibi Zarf-Fiil Eki ile Kurulan Zarf-Fiil Grupları

a)

Nazik Hanım bez dokuma tezgâhını eski bir dosta kavuşmuş gibi seyrediyordu. (AB/182-26)

Bunu soracakmış, sorabilecekmiş gibi gözleri Münire’nin gözlerini buluyor. (AB/350-6)

Kleridis bütün bunları dinlememiş gibiydi. (AB/385-25)

Arkadaşları sanki Selim’in mektubuyla birlikte İzmir’i göreceklermiş gibi mektuba eğiliyorlar. (AB/407-7)

b)

Ardından gelen Giray’la Bahtlı’yı sanki fark etmemiş gibi bir süre yol aldı. (HG/169-14)

Türbedar üzüntüsünü bastırmış gibi görünüyordu. (HG/276-1)

Gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi oldu. (HG/337-32)

2.6. Tekrar Grubu

Muharrem Ergin (2011: 377), *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında tekrar grubu için; aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gurupları olduğunu ve iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşit olduğunu, fonksiyonlarının da şekillerinin de vurgularının da birbirinden farksız olduğunu iletmiştir. Eksiz yan yana geldiklerini ve her iki kelimenin de kendi vurgusunu taşıdıklarını, yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanması teşkil ettiğini ve bu vasıfları ile tekrarların en basit ve en sade kelime gurupları olduklarını belirtmiştir.

Karahan (2014:60), tekrar grubu için; bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu olduğunu iletmiştir. Grubu oluşturan sözcüklerin şekil ve işlev bakımından birbiriyle ilişkili olduğunu ve anlatımı güçlendirmek ve harekete süreklilik anlamı katmak için kullanıldığını belirtmiştir.

Mustafa Özkan-Veyisi Sevinçli (2008:45), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eserinde tekrar gruplarını; anlamı güçlendirmek, ifade gücünü artırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grubu olduklarını iletirler. İkilemede yan yana gelen iki kelimenin anlam ya da şekil ilişkisinin birbirine yaklaştırdığını, bu yüzden ikilemelerin ya aynı kelimenin tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan yahut da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmesiyle oluştuklarını belirtirler. İkilemelerin başlıca işlevlerinin süreklilik, kuvvetlendirme, çokluk, ortalama, birliktelik ifadesi verdiğini söylerler. Eski Türkçe devresinden beri (yabız yablak, iş küç vb.) geniş yer tutan ikilemelerde bazen iki kelime anlamca kaynaşarak farklı bir kavramı ifade eden birleşik kelime niteliğini kazandıklarını; cümlede isim, sıfat ve zarf olarak kullanıldıklarını, ayrı yazılıp ve aralarına herhangi bir noktalama işareti almadıklarını belirtmişlerdir.

2.6.1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Yapılan İkilemeler

a)

*Kavaklar **usul usul** sağa sola eğilip zikretmede... (AB/10-20)*

*Bu **pırıl pırıl** potinli, **gıcır gıcır** mintanlı, fesleri kalıplı, güler yüzü çocuklar idadiyle gidiyorlardı. (AB/25-31)*

***Yüksek yüksek** kapılar... (AB/115-1)*

Renk renk, biçim biçim.(AB/176-22)

Resimlerle **köy köy** dolaşıyorum Söğüt'ü. (AB/220-6)

Zaman zaman yemek ve sigara molalarında anasını, babasını ve İzzet'i düşünüyor.(AB/312-11)

Ve ötelerden kıvılcımlanan nal sesleriyle birleşmiş bir insan seli **dalga dalga** geldi. (AB/387-17)

b)

İşte kuyruklarını iki yana sallayıp yürüyen **sıra sıra** mandalar, inekler (HG/18-30)

İnsanlar da **pişe pişe** bir şekilde bir şekle girer, sen daha pişmedim oğlum. (HG/30-10)

Arslan'ın bu sorusuna **uzun uzun** görüldü. (HG/53-25)

Pırlı pırlıldı. (HG/224-4)

Hızlı hızlı nefes alıyorlardı. (HG/338-20)

2.6.2. Zıt Anlamli Kelimelerle Kurulan İkilemeler

a)

Az **çok** biz de mektep gördük. (AB/35-14)

Yusuf elleri belinde ne diyeceğini bilmeden **sağa sola** bakındı.(AB/61-15)

Yusuf için Esmâ baharla dirilen **yer gök** gibiydi. (AB/214-28)

Atlar karlara **bata çıka** yeniden yola koyuldular. (AB/344-7)

Varımızı yoğumuzu ortaya koyduk. (AB/346-14)

b)

Az **çok** Rusça biliyordu. (HG/49-2)

Belki de adamlarını çoktan **sağa sola** salmıştı. (HG/141-7)

Sandığın içinde **irili ufaklı** bıçaklar, hançerler vardı. (HG/210-7)

Öteye beriye senin gibi koşsun isterdim. (HG/417-2),

Sabah akşam altın sarısı yığınların arasındaydı. (HG/418-9)

2.6.3. Eş ya da Yakın Anlamli Kelimelerle Kurulan İkilemeler

a)

Amcabey ve çay bahçesi, Arif'in gözünde canlanamayan kırık dökük çizgilerdi.
(AB/10-17)

Boylu boslu Rumeli kadınlarının, güçlü kuvvetli yürüğün kadınları arasında Esmâ kayboluyor. (AB/78-25)

Bundan böyle şarkı türkû oku. (AB/179-14)

Arabaya göz kulak ol. (AB/284-1)

Fıtnat için el pençe divan dururlardı. (AB/354-5)

Bu öyle bir rüzgâr ki önüne çalıy dikenî katmış sürüyor. (AB/382-4)

b)

Uçsuz bucaksız bir bozkırda koşuyorlar. (HG/22-5)

Hep havadan sudan konuşacak değiliz ya... (HG/121-10)

Etine dolgun akça pakça bir şey. (HG/119-23)

Etraftan dal, çalı çırpı topladı. (HG/252-1)

Dağın bayırın al gelincikleri yüreğine doldu. (HG/328-1)

Ortalık günlük güneşlikti. (HG/410-24)

O da sakalları ak pak olmuş bir kart babaydı. (HG/427-19)

2.6.4. Biri Anlamli Biri Anlamsız İkilemeler

a)

Ben de “Çulsuz mulsuz, çıkmışlar ya ortaya,” dedim. (AB/148-23)

Şarap marap ikram etmişler. (AB/193-26)

Sanki harp marp yok. (AB/227-7)

Tez süpürge bulun, hasır masır... (AB/390-28)

b)

Çoluk çocuk atın etrafında toplanmışlardı. (HG/38-13)

Yaban domuzu Nikolay şartsız şurtsuz, bu fermana el sürerek, hiddetini dört bir yana saçmış. (HG/46-4)

Şimdi oyunu moyunu bir yana bırakın da söyleyeceklerime kulak verin. (HG/204-14)

2.7. Ünvan Grubu

Ergin (2013:389), ünvan grubunu; bir şahıs ismiyle bir ünvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubu şeklinde tanımlamış; şahıs isminin önce, ünvan veya akrabalık isminin ise sonra geldiğini, her iki unsurun da ek almayarak doğrudan doğruya yan yana getirildiklerini belirtmiştir. ünvan grubu vurgusunun birinci unsur olan isim unsuru üzerinde olduğunu ve bu unsurun da tek kelime olabileceği gibi bir birleşik isim ya da o hükümde bir kelime grubundan da olabileceğini iletmiştir.

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında, ünvan grubunu; ‘bir şahıs ismiyle, bir ünvan veya akrabalık isminden kurulan bir kelime grubu’ (2015: 68) olarak tanımlamıştır.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde ünvan grubunu; ‘bir şahıs adı ile bir ünvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu’ (1992: 163) şeklinde tanımlamıştır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ünvan grubunu “bir ünvan ya da akrabalık isminin şahıs ismiyle meydana getirdiği kelime grubu” (2008: 65) olarak tanımlamışlardır. Şahıs isminin başta; ünvan veya akrabalık isminin sonda bulunduğunu dile getirmişlerdir.

a)

*Buraya üç çay **Memiş Ağa!** (AB/26-8)*

***Mustafa Kemal Paşa** onu Garp Cephesi’ne kayıt ettiğine göre güveniyor olmalı.(AB/166-18)*

***Mehmet Binbaşı** demek ki kararlıydı. (AB/207-4)*

*“**Salih Bey’i** unuttun,” derdi.(AB/339-1)*

*Nasıl uygun görürseniz **Münire Hanım**.*

***Müftü Efendi** başını iki yana salladı. (AB/409-28)*

b)

*O an **Rüstem Hoca’nın** Bahadır’a söylediklerini hatırlayıp canı sıkıldı. (HG/22-11)*

***Gıyaseddin Hoca** bunun manasını bize izah etmişti. (HG/89-13)*

*Bu sınıf **Sultan Abdulmecit Han** kararı ile sonradan Mekteb-i Tıbbiye'ye bağlanmış. (HG/199-1)*

*Kapıyı **Zehra Hanım** açtı. (HG/287-10)*

*Kendisi **Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşaların** sofralarında bulunmuştur. (HG/313-5)*

***Nizam Bey** kapıyı açtı. (HG/343-1)*

2.8. Sayı Grubu

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında, sayı grubunun; büyük sayı ve küçük sayı olmak üzere iki unsurdan yapıldığını, büyük sayının önce, küçük sayının ise sonra getirildiğini, doğrudan doğruya yan yana getirildiklerini ve herhangi bir ek almadıklarını belirtmiştir (2011: 391).

Leyla Karahan (2010:72-73), sayı grubunu; basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu şeklinde tanımlamıştır. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişinin basamak sistemine göre olduğunu, küçük sayının sonda bulunduğunu, eksiz birleştiklerini ve ayrı yazıldıklarını iletmiştir. Genellikle ana sayıların sıfat tamlaması, ara sayıların ise sayı grubu olduklarını, milyonlu sayıların üç, milyarlı sayıların dört unsurlu olduklarını, her unsurun kendi içinde sayı grubu, sıfat tamlaması veya tek kelime olabileceğini belirtmiştir.

Karaağaç da "*Türkçenin Söz Dizimi*" adlı eserinde, Türkçede sayıların üç şekilde görüldüğünü belirtir. Birincisi, tek sözden ibaret olanlar (bir, iki, üç), ikincisi sıfat tamlaması kuruluşunda olanlar (üç yüz, dört yüz, sekiz bin, on milyon vb.), üçüncüsü ise sayı grubu olan onluk, yüzlük ve binliklerdeki ara sayılardır. Tam sayılar, tek sözle veya sıfat tamlamasıyla ifade edilirken, ara sayıların adlandırılmaları ise sayı gruplarıyla yapılır, sayı grubunun kuruluşu büyük onluk sayı ile küçük tek sayı olmak üzere iki ögeden oluşur (2013: 470).

a)

*Gerçi **otuz beşinde** ama mektep medrese görmüş, askerliği tamam. (AB/49-16)*

*Hele bir **yirmi beş otuzuna** gel de...(AB/86-4)*

*Üstelik **yetmiş iki** millet de bunları tutar. (AB/257-14)*

***Bin beş yüz** askeri de bu muharebelerde kırdırdık. (AB/272-26)*

b)

*Adam, otuz **otuz beş** yaşlarında gözüküyordu. (HG/48-5)*

Atlar **on bir** ayda kulunlar. (HG/153-15)

İçinde **yüz otuz** parça tunç ve pirinç top bulunan bu geminin başında bir arslan heykeli vardır. (HG/221-12)

2.9. Aitlik Grubu

Ergin, aitlik grubunu; “ Bu grup aitlik ekine dayanan bir kelime grubudur. –ki aitlik eki ile ondan önceki bir kelime grubunun yalın hali, genitif veya lokatif hali ile kurulur. Son kelimesinin yalın, genitif veya lokatif hali –ki’yi kabul eden her kelime grubundan aitlik grubu yapılabilir. Kelime grubu olarak tek başına zamir olan aitlik grubu diğer kelime gruplarında veya cümlede zamir veya sıfat vazifesi görür. ” (2009:384-385) şeklinde açıklamıştır.

Günay Karaağaç, “Türkçenin Söz Dizimi” adlı eserinde, aitlik grubunu; “Aitlik öbekleri, hiçbir niteleme ve ilişkilendirmenin yer almadığı yapımlık söz öbeklerindendir. Hiçbir ilişkilendirme veya nitelendirmenin yaşanmadığı bu öbekler, diğer yapımlık öbekler gibi, yalnızca bir bütün oluşturmalarıyla söz öbeği sayılır. Bir varlığı karşılamak üzere bir arada bulunan sözler topluluğudur. Buradaki –ki aitlik eki, yönü, geriye doğru olan bir ektir, bir yapım ekidir. Bu da Türkçenin çekimlik değil, yapımlık yönüdür; dolayısıyla, bu öbekte yer alan ögeler, yalnızca bir bütün oluşturdıkları için yapımlık söz öbeği sayılırlar.” (2011: 199) şeklinde tanımlamıştır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2015: 59) de aitlik eki “ki” nin eklendiği kelimenin oluşturduğu bir kelime grubu olduğunu, bu grubun aitlik, içinde bulunma ve bağıllık işlevleri taşıdığını belirtmişlerdir.

a)

Sonunda İtalyalılar bunları en **arkadaki** vagona bindirmek zorunda kalmışlardı. (AB/22-1)

Çünkü İlyas’ın **öldükten sonraki** yüzünü gecenin o siyah örtüsü de örtemiyordu. (AB/243-2)

Ölen atını **gençlik günlerindeki haliyle** düşündü. (AB/329-23)

İşte **yol kenarlarındaki** mavi çiçekler... (AB/390-5)

Yola çıkmadan önce **Sait Bey Çesmesi’nin oradaki** havuzlu kahveye gittik. (AB/412-1)

b)

Yandaki karanlık pencereye iki kumru sığınmıştı. (HG/14-31)

Çoğu iki katlı olan evlerin **bahçelerindeki** ağaçlar, pembe beyaz çiçeklerle donanmışlardı. (HG/42-29)

Arslan Bey'in **kalbindeki** tahta oturacak kız nerede? (HG/122-9)

Beyazlaşan küllerin **altındaki** közleri meydana çıkarttı. (HG/294-19)

2.10. Birleşik İsim Grubu

Ergin, birleşik isim grubunu; “Birleşik isim bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir nesnenin çok defa tek tek de adı olan isimler aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya, eksiz olarak yan yana gelir ve birleşik isim yaparlar. Birleşik isimler Türkçede hep has isimdirler. Bazı yer adları ile ikili üçlü bütün şahıs adları Türkçenin birleşik isimlerini teşkil ederler.” (2011: 385) şeklinde tanımlamıştır.

Karahan da “bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğu.” (2010:69) şeklinde tanımlamıştır. İki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adlarının birleşik isim grubu yapısında olduğunu, bu gruptaki isimlerin eksiz birleştiğini, tamlananı özel isim olan sıfat tamlamalarının zamanla bir şahsa ad olmak üzere birleşik isim grubuna dönüşebildiğini iletmiştir.

Özkan ve Sevinçli (2008: 37), birbirine karıştırılan kelime gruplarından biri de ünvan grubu ile birleşik isim grubu olduğunu dile getirirler. Yapı bakımından benzerlik gösterdiğini ancak aralarındaki en önemli farkın ise sadece vurguda olduğunu; ünvan gruplarında vurgunun başta, birleşik isimlerde ise sonda bulunduğunu iletmişlerdir. Ünvan grupları zamanla birleşik isime dönüşebilir: ‘Deli Dumrul, Sultan Murat vs.’

a)

Arif Çelebioğlu Söğüt’e gittiğinde yaz sonuydu.(AB/9-1)

Pehlivan yapısına uygun düşen gür sesiyle, **Kahveci Eyüp**’e seslendi. (AB/65-2)

O gün Çaltı’nın efesi diye bilinen **Kayalı Süleyman**, beş altı adamıyla Söğüt’e inmişti. (AB/103-1)

Yoksa ne **Hazreti İbrahim** ateşe girer ne de **Hazreti Eyüp** o dertleri çekerti. (AB/363-1)

b)

Çorabatır Halim Aydamak... (HG/169-13)

Bahçesaray'dan sonra Mimar Sinan Camii ile tanınan Gözleve şehrine gittim. (HG/219-4)

Bahçesaray Müftüsü Emin Bey olanları anlattı. (HG/335-14)

2.11. Edat Grubu

Ergin, 'bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubu' (2011: 392) olarak tanımlamıştır. İsim unsurunun önce, son çekim edatının ise sonra getirildiğini ve edat unsurunun daima tek kelime hâlinde olduğunu, isim unsurunun ise tek bir kelime olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime gurubu da olabileceğini iletmiştir. Edat gurubunun zarf ve sıfat olarak kullanıldığını, gurubun vurgusunun birinci unsur üzerinde olduğunu, İsim unsurunun vurgusunun ise gurubun vurgusu olduğunu belirtmiştir.

Zeynep Korkmaz da *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde edat grubunu, "Bir isim veya isim soylu kelimedenden sonra gelen edatın eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup." (1992: 51) olarak tanımlamıştır.

Özkan ve Sevinçli, "bir isim ile çekim edatından oluşan kelime grubu" (2013: 60) olarak tanımlamışlardır. Grupta ismin başta, çekim edatının sonda bulunduğunu, bu edatların (*için, gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru, beri, üzere vb.*) sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak söz diziminde önemli bir rol üstlendiğini belirtmişlerdir. Gruptaki isim ögesinin tek bir kelime, isim yerine geçenin ise kelime grubu veya cümle olabileceğini iletmişlerdir.

2.11.1. Gibi Edatıyla Yapılanlar

a)

Daha öce buralarda yaşamış gibiyim. (AB/10-1)

Bir kırık taş parçası görsem, atamdan dedemden kalmadır diye gözüm gibi korudum. (AB/47-4)

Kayalı ensesinde gürleyecekmiş gibi koşup uzaklaştı. (AB/107-7)

Benim gibi garip desene... (AB/151-3)

Tepeler dost gibiydi. (AB/171-3)

Emir bekler gibi bir duruşu var. (AB/219-4)

Esma'nın gece gibi derin gözlerine baktı. (AB/411-22)

b)

Taş gibi kaya gibi oldum. (HG/22-18)

Göknur Hanım gibisini bulamaz da ondan. (HG/118-10)

Hani şu dağlardan yollara şahin gibi bakan yiğitler? (HG/241-1)

Birden hayvan kişneyerek yay gibi gerildi, şaha kalktı. (HG/338-10)

Demir gibi oldum Arslan Bey, diye bağırdı. (HG/412-30)

2.11.2.ile Edatı ile Yapılanlar

a)

Gene böyle çift atlı bir arabayla meydana ziyaretçileri taşırdı. (AB/18-34)

Eliyle bastırdı. (AB/55-24)

Firdevs Hanım bir yandan kazanı karıştırıyor, bir yandan da bir peşkirle yüzünün terini siliyordu. (AB/136-5)

Necip sigarasını ayağıyla iyice ezdi. (AB/212-3)

Kız babasına da şerbet götürdükten sonra, kalan bardakla, kapıya doğru gitti. (AB/284-14)

Gözleri koltuk değneğiyle o yana gelen askere ilişti. (AB/347-3)

Yusuף, taburuyla Çaltı taraflarına yol alırken, onların yörük bayramlarının tozu gibi toz kaldırarak koştuklarını görüyorlardı. (AB/390-10)

b)

Yeğeni Arslan Bey'in oğlu Emircan öteki çocuklarla birlikte çeşmenin başındaydı. (HG/19-24)

Giray'ı küçümseyen bir bakışla baştan ayağa süzdü. (HG/105-1)

Bahadır uyanmış korkulu gözlerle onlara bakıyordu. (HG/182-26)

Kalkıp ateşi ayağıyla söndürdü. (HG/252-20)

Giray'ın yüreğini bu sözlerle bir ateş bürüdü. (HG/319-34)

Şimdi yeniden onunla karşılaşacaktı. (HG/405-33)

2.11.3. Kadar Edatı ile Yapılanlar

a)

*Söğüt sokaklarına **dönünceye kadar** hiç konuşmadı. (AB/36-16)*

*Daha **yakın zamana kadar** yukarı Rum Mahallesi'ndeki namı Elenika ile gönül eğlendiriyordu. (AB/49-21)*

*Oralarda **şu elimin yarısı kadar** darı ekmeği bulsak ne ala... (AB/116-30)*

*Ta öteden at kişnemeleri, Rumca bağirtılar **buraya kadar** geliyordu. (AB/191-31)*

*Tepenin eteğine **varıncaya kadar** itişi durdular. (AB/274-14)*

*Aranan şey **bulununcaya kadar** gelinle birlikte kaç kişi zan altında kalırlardı. (AB/352-16)*

b)

*Kimi kırmış, kimi incitmiş **şimdiye kadar**? (HG/25-11)*

***O kadar** da değil... (HG/102-2)*

***O zamana kadar** kim öle kim kala... (HG/201-2)*

*İşte **ayağına kadar** gelmişim. (HG/327-12)*

*Seni **Moskova'ya kadar** kovalayacağım. (HG/414-4)*

2.11.4. Doğru Edatı ile Yapılanlar

a)

*Sonra bir çınarın gölgesine sığınmış **çeşmeye doğru** yürüdü. (AB/15-9)*

*Efendi Hafız **bahçe kapısına doğru** yürüdü. (AB/40-8)*

*Abdullah Bey'le, Halil Bey **hükümet konağına doğru** yürüdüler. (AB/60-12)*

***Yusuf'a doğru** yürüdü. (AB/125-31)*

*Düşman **bu tarafa doğru** yola çıkmamış sanki. (AB/227-8)*

*Düşman ağırlığını **batıya doğru** kaydırmişti. (AB/314-4)*

b)

*İhtiyar ocağın **önüne doğru** yürüdü. (HG/32-12)*

*Ondan sonra **Trabzon'a doğru** yol aldık. (HG/116-9)*

*Yüzünü **göğe doğru** kaldırdı sakallarıyla oynadı. (HG/204-22)*

*Ama bir kısım köylünün **tarlalara doğru** yollandığını biliyordu. (HG/318-13)*

Farkına varmadan ayakları onu Nizam Bey'in evine doğru sürüklüyordu.
(HG/392-7)

2.11.5. Sonra Edatı ile Yapılanlar

a)

Ondan sonra ses seda yok.(AB/20-6)

*Bunları **dedikten sonra** sedire çöktü.*(AB/73-17)

*Ağabeyinin kır atı şaha kalkıp **huysuzlandıktan sonra** durdu.*(AB/160-22)

Neden sonra, tencereyi işaret etti. (AB/223-9)

Bundan sonra yüzü gülsün biraz... (AB/383-8)

b)

*Bunları **söyledikten sonra** oğlunun yüzüne eğildi.* (HG/29-1)

Boşalttıktan sonra uzattı. (HG/101-7)

*İki çocuk birbirleriyle **bakıştıktan sonra** süklüm püklüm Nizam Dede'nin peşi sıra gittiler.* (HG/203-33)

Namazdan sonra Kırk Azizler'e doğru sessizce yürüdüler. (HG/322-19)

*Arslan böyle **dedikten sonra** Salgır'a eğer vurdu.* (HG/400-25)

2.11.6. Göre Edatı ile Yapılanlar

a)

Haber aldığıma göre, Mustafa Kemal, Samsun'dan Amasya'ya geçmiş.(AB/46-2)

*Çünkü Esmâ **işine göre**, hamurun büyüklüğünü tayin edebilecek kadar ustalaşmıştı.*(AB/55-22)

Ona göre de Nafiz, Esmâ için bulunmaz bir kısımettir. (AB/90-31)

*Jandarma mandarma demez, **ona göre.***(AB/151-18)

Tahir Bey'in dediğine göre, Yunanlılar yenildiklerini henüz kavrayamamışlardı.
(AB/389-8)

b)

*Kulağıma **geldiğine göre** Rus saldatı hazırlık içindeymiş.* (HG/45-21)

Adamına göre değişir miyim?(HG/101-17)

Söyle de usulüne göre dövüşsün. (HG/193-34)

İşittiğime göre seninle hatunun arasında hala buzlar çözülmemiş. (HG/330-19)

Dili dolaştığına göre iyice sarhoş olmalıydı. (HG/411-24)

2.11.7. Başka Edatı ile Yapılanlar

a)

Peksimetten başka bir şey yok. (AB/161-29)

Şimdi bir inekten başka malımız yok ana. (AB/281-15)

Ben de ipek işinden başka iş bilmez sanırdım. (AB/286-4)

Ben burada yüreğimin çarpıntısından başka bir ses işitmiyorum. (AB/340-8)

b)

Ortalıkta sabah kuşlarının civıltısından, bir de 'içilmez' Çürüksu'nun şırıltısından başka ses yoktu. (HG/41-3)

Ortalıkta, akıp giden Alma Suyu'nun sesinden başka ses yoktu. (HG/162-10)

Evde kendisinden başka birinin varlığını duymak, ona güç kazandırmıştı. (HG/353-2)

Şu Bahtsız Şirin senin günlerini karartmaktan başka ne yapabilir? (HG/386-14)

Harmanı kaldırmaktan başka bir şey düşünmüyordu. (HG/418-8)

2.11.8. Beri Edatı ile Yapılanlar

a)

Yusuf'un dilinde deminden beri aynı türkü. (AB/14-17)

Senelerdir, çocukluğundan beri ipek böcekleriyle iç içeydi. (AB/30-6)

Geceden beri huzursuzdu, doğru dürüst uyumamıştı. (AB/111-2)

Böyle yüreksizler ne zamandan beri adam sayılıyor? (AB/158-4)

Deminden beri diyecektim de dilim varmadı. (AB/314-17)

b)

O zamandan beri, içinde Kırım'a dair bir sızı duysa, Şirin'in o hali, gözünün önüne gelirdi. (HG/28-30)

Göknur Hanım göçüp gittiğinden beri el sürülmemiş. (HG/127-18)

Arslan Bey’le Hamza Batur’un döndükleri günden beri böyleydi. (HG/318-13)

Baştan beri bu yiğide kanı kaynamıştı. (HG/354-3)

2.11.9. Rağmen Edatı ile Yapılanlar

a)

Dışarının mart ayazı kırık cama rağmen içerde epeyce ılınıyordu. (AB/110-29)

Soğuğa rağmen, sırtında ince bir terleme... (AB/204-13)

Aslında kovmak istediği şu zafer sevincine rağmen duyduğu birtakım endişelerdi. (AB/267-13)

Buna rağmen çekirge sürüsü gibi oraya buraya dağıldık. (AB/384-27)

b)

Buna rağmen Nadir Paşa o cephede zorlanmış olup yerine Ahmet Paşa getirilmişti. (HG/113-29)

2.11.10. Diye Edatı ile Yapılanlar

a)

İlyas da bu arada cebinden bir küçük defter, yasemin ağızlık, uğur diye taşıdığı firuze taşı çıkarıp masanın üzerine koydu. (AB/146-1)

‘Eee, siper kazmak kolay değil..’ diye düşündü. (AB/186-15)

‘Bak şunun cakasına..’ diye düşünürdü İzzet. (AB/234-2)

‘Belki sahra toplarını çekiyorlar..’ diye düşündü. (AB/237-8)

O on kişiyle baş edemeyecek miyiz?’ diye gürledi. (AB/337-21)

b)

Kırım Hanlığını yeniden mi kuracaksın diye takıldım. (HG/44-5)

Ben hayattan tuttuğunu koparan kişi diye ona derim. (HG/130-10)

Mençikof’un askerleri bölük bölük dağılmış, gidiyor, diye mırıldandı. (HG/249-10)

Giray “Balaların mektepleri ne olacak?” diye sordu. (HG/317-17)

Belki derdimize derman olursun diye çapıp geldim. (HG/404-20)

2.11.11. –A karşı Edatı ile Yapılanlar

a)

Şimdi o delikanlı bozkır bitkileri sert **rüzgârlara karşı** nasıl sertleşir, kabuklaşırsa öyle olmuştu. (AB/18-7)

Bu, **İngilizinkilere karşı** çıktı. (AB/34-10)

Memleketi **düşmana karşı** müdafaa edecekmiş. (AB/58-4)

Bir tek insan, **o kadar adama karşı** ne yapabilir? (AB/107-19)

Bir baskına karşı tedbirli olacaklardı. (AB/128-5)

b)

Peki, **ben o silaha karşı** kendimi nasıl koruyacağım? (HG/45-14)

Kıza gelince, **bana karşı** boş olmadığını anladım. (HG/138-22)

Burada **Ruslara karşı** cenk edenlerin arasında Leh milletinden bir kısım insanın bulunduğu da söylenir. (HG/215-12)

Altın Hanım'la Şirin **sabaha karşı** dönmüşlerdi. (HG/303-19)

Kendini **bana karşı** borçlu hissetmeni değil! (HG/408-8)

2.11.12.Üzere Edatı ile Yapılanlar

a)

Yusuf **o güzel rüyadan uyanmak üzere** olduğunun telaşı içindeydi. (AB/151-31)

Ağlamak üzereydi. (AB/198-4)

Ankara'ya, Anadolu'nun yüreğine **varmak üzere**... (AB/267-16)

Ankara depoları **tükenmek üzereymiş.** (AB/330-25)

b)

Rus Kazan'ı **almak üzere.** (HG/83-19)

Gün **sönmek üzereydi.** (HG/168-4)

Hele yeni **eve götürülmek üzere** sofada duran denkleri görünce... (HG/318-35)

Gitmek üzere kapıya doğru yürüdü. (HG/389-21)

2.11.13. Dolayı Edatı ile Yapılanlar

a)

*Efendi Hafız eski **dostu görmekten dolayı** sevinçliydi. (AB/256-6)*

b)

*Giray'sa babasının kendisini değil de Arslan'ı tanımış ve **ona seslenmiş olmasından dolayı** yüreğinin ince ince burulduğunu hissediyordu.*

2.11.14.İçin Edatı ile Yapılanlar

a)

***Onun için** yaz. (AB/9-9)*

*Müftü bir **sır vermek için** yaklaştı. (AB/45-31)*

*Ölümleri biraz olsun **unutmak için**... (AB/129-7)*

*Oysa şimdi mağlubiyetini **gizlemek için** gözlerini kaçırın, ünvanlarını kaybetmiş eski bir soylu gibi duruyordu. (AB/210-25)*

***Onun için** inanamadı. (AB/316-3)*

*Ama şu kağrı **Esmâ için** en iyi cins atların çektiği faytonlardan da değerliydi. (AB/402-21)*

b)

*Evvel zamanlarda Han ordusu **sefere çıkmak için** hilalin doğuşunu beklermiş.(HG/15-24)*

*Kıtlık günlerinde Yorgi'nin **pahalı müşteriler için** sakladığı yiyeceklerle dolu bir ambar... (HG/99-30)*

*Biz atlarımızla **kıyılarında dolaşmak için** gelmedik. (HG/170-5)*

***Yanındaki gençleri tartaklamamak için** kendisini zor tutuyordu. (HG/238-1)*

*Tanrım Yakup'a **duyduğum hasreti hafifletmek için** bu yiğidi karşıma çıkarmış olmalı. (HG/352-2)*

2.11.15.Sanki Edatı ile Yapılanlar

a)

*Bu dağlar **hiç bitmeyecek sanki**. (AB/10-22)*

b)

*Bu ev **üstüme yıkılacak sanki** bu ev içimi daraltıyor Giray can. (HG/33-22)*

*Her tarafta **gümledi sanki**. (HG/227-19)*

2.11.16. Benzer Edatı ile Yapılanlar

a)

Bilecik'teki koca konak, İrem bağına benzer gül bahçeleri, kadınlı erkekli hizmetkârlar, uçsuz bucaksız dutluklar, ipekhane ve dokuma tezgâhları gözüünün önünden geçti. (AB/17-23)

Süleyman'ın yüzünde gülümsemeye yahut acı çekmeye benzer çizgiler... (AB/181-2)

Bense hayvan inine benzer bir kovukta... (AB/181-17)

b)

İslam diyarında buna benzer bir minber yoğ imiş. (HG/112-18)

O mezar başında baygınlığa benzer bir uykuya daldı. (HG/249-18)

2.11.17. Defa Edatı ile Yapılanlar

a)

Bu defa dönüş günleri... (AB/21-9)

Esmâ eline ilk defa oklava alan beceriksiz bir kız olacaktı o an. (AB/55-19)

Manyas, Karacabey, Kirmasti arasında kim bilir kaç defa gidip geldik, bir düşün. (AB/125-2)

b)

Arslan Bey bu defa zehir saçan bir gülüşle döndü. (HG/52-20)

Bu defa Bahadır çabuk davranıp “Kemane!” diye bağırdı. (HG/79-23)

Kadın bu defa yapışkan bir sesle “Şirin gelin!” dedi. (HG/128-1)

Halime'nin, Hamza Batur yerine Arslan Bey'le evlenişine değil de el attığı bir işin ilk defa istediği gibi sonuçlanmamasına canı sıkıldı. (HG/149-12)

2.11.18. Değil Edatı ile Yapılanlar

a)

Bir değil, pek çok talibi çıkacaktır. (AB/32-10)

Hadi bakalım, muhabbetin sırası değil. (AB/53-13)

Öyle değil mi? (AB/246-28)

b)

*Bu bala **kavi değil**, eğilerek güreşmesi güvensizliğinden. (HG/82-8)*

*Ama yalnız **tarihi değil**, Frenklerin okudukları ilimleri de öğretmemiz lazım. (HG/88-18)*

*İş, **sizin bildiğiniz gibi değil**. (HG/394-19)*

2.11.19. Gerek Edatı ile Yapılanlar

a)

*Hadi öyleyse, **yolcu yolunda gerek**. (AB/29-33)*

b)

*Demirci Nizam Dede'ye **demir gerek**. (HG/206-8)*

*Ecel teri **böyle olsa gerek**. (HG/250-30)*

2.11.20. Bari Edatı ile Yapılanlar

a)

*Ben de ölü evi için **yemek yapayım bari**. (AB/395-23)*

b)

***Git de çobanlık yap bari** bir işe yara, dedi. (HG/17-34)*

2.12. Birleşik Fiil Grubu

Ergin, *Türk Dilbilgisi* adlı kitabında birleşik fiil grubunu, ‘*bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu*’ (2011: 386) şeklinde tanımlamıştır. İsim veya fiil unsurunun önce, yardımcı fiilin sonra getirildiğini, yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrıldığını, bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiillerinin de ayrı ayrı olduğunu iletmiştir.

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında birleşik fiil grubunu, “*bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu*” (2015: 73) şeklinde tanımlamıştır.

Korkmaz, birleştirmeyi kelime yapım yollarından birisi sayar ve birleşik fiilleri bir yardımcı fiil veya iki ayrı fiil şeklinin yahut isim soylu bir veya birden fazla kelime ile esas fiilin birleşmesinden oluşan, tek bir kavrama karşılık gelen fiiller olarak açıklamıştır (2007: 267).

Ercilasun’a göre, birleşik fiiller bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas, anlamca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. İster bir tarafı isim, ister bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil tek bir kavramı karşılar (1984: 48).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, birleşik fiil grubunu, “*Fiil + Zarf + Yardımcı = Birleşik fiil*” başlığı altında ele almışlardır. Bu yapıda kurulan birleşik fiilleri “-A, -I, -U” bazen de “-Ip, -Up” zarf-fiillerine, bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-, yarı yardımcı fiillerin gelmesi ve her iki fiilin kaynaşması birleşmesi neticesinde meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Bu birleşme de yardımcı fiillerin zarf fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir ettiğini ayrıca tasvir fiillerinin yeterlilik, tezlik, süreklilik ve yaklaşma olmak üzere dörde ayrıldığını söylemişlerdir (2013: 77).

2.12.1. Bir İsim Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

İsim + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

a)

*Yüzünde az önce beliren pembelik **kaybolmuştu.** (AB/27-26)*

*Esmâ’yı o günden sonra kafasının içinde, derinlerde bir yerlere **hapsetmişti.** (AB/76-7)*

*İlyas ağzındaki şekerin acılaştığını **hissetti.** (AB/143-6)*

*Sizi kolorduya **teslim edeceğiz.** (AB/264-12)*

***Memnun olur** elbet. (AB/288-7)*

*Ben böyle dedimse de o **ısrar etti.** (AB/280-15)*

*Veli buraya geleli, babası gibi kendi evinde olmayı çok istemişti ama şimdi **inkâr edemediği** bir yakınlığı sezmeye başlamıştı. (AB/395-13)*

b)

*Onlarla birlikte çalışanı, onlardan yana olanı **aziz kıldı.** (HG/8-25)*

*Giray, adamın üzüntüsünü **fark etmişti.** (HG/37-4)*

*Allah bu olanlara **sabrettikten** sonra, sen kimsin ki, **isyan ediyorsun?** (HG/70-7)*

*Tekrar katıra binip şehrin öteki camilerini gezip, türbeleri **ziyaret ettim.** (HG/112-26)*

Nizam Dede **devam etti.** (HG/167-32)

Şamdanın ışığı sofadan geçip, eriyerek **kayboldu.** (HG/304-33)

Hemen Nizam Bey'e **teslim edelim.** (HG/320-15)

Hadi **razı ol.** (HG/367-23)

Acılara **gark oldum.** (HG/423-1)

2.12.2.Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiil Grubu

a)

Yusuf şimdi Esmâ'yı, mavi yazmayı unutmuş, Veli'ye **kulak vermişti.** (AB/23-19)

Onlara olsun, **hürmet göster!** (AB/67-5)

Allah rızası için olsun, **aklınızı başımıza toplayalım.** (AB/165-7)

Yarın **gönlünü yaparız...** (AB/279-11)

Ama çoğunun da **ayakları yere basmıyordu.** (AB/385-5)

Esmâ bohçaları **didik didik ediyordu.** (AB/400-7)

b)

Benim ustalığımı **yabana atıyorsun** galiba. (HG/56-12)

Peki, sen niye **surat asarsın** Emircan? (HG/75-12)

Kocadı gayrı, **elden ayaktan düştü.** (HG/122-16)

Az ileride boz renkte bir kaput **gözüne çarptı.** (HG/251-12)

Bu Yakup'u **başuma dert ettiniz.** (HG/356-29)

Onun yanında küçücük bir çocuk olduğunu anlamak **canını sıkıyordu.** (HG/377-20)

O, Giray'ın evinde oturmayı **kendine yediremezdi.** (HG/397-1)

Nicedir bunu düşünüp **deliye dönerim.** (HG/426-23)

2.12.3.Bir Fiil Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

Fiil + Zarf-Fiil + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

2.12.3.1.Yeterlilik Fiili (-E bil-)

a)

Nemrut'un ateşiydi o, başka ne **olabilir?** (AB/16-8)

Ah bir **kaçabilse** bu evden... (AB/56-29)

Ben oralardan **inebilir miyim**? (AB/105-29)

Bir daha yüzüne **bakamazdı** onun. (AB/198-28)

Hem bir daha evimize **dönebilecek miyiz** bakalım? (AB/226-14)

Necati Bey artık Ankara 'ya mı sevk eder, ne yapar **bilemem**. (AB/322-3)

Biz bir şey **yapamıyoruz**. (AB/362-23)

Ama sadece şu yamaçlara **ulaşabilmişlerdi**. (AB/384-11)

b)

Yokuş aşağı **inebilir**, yarıları **aşabilir**. (HG/13-9)

Uyumuş **olamazdı**. (HG/34-17)

Ta Moskova içlerine **gidebilirim**. (HG/102-2)

Taşlardan birini yerden kaldırmaya çalıştıysa da **başaramadı**. (HG/201-27)

Bu tekerlemenin sonunu **getiremiyorlardı**. (HG/272-19)

O an her şeyi unutup, Şirin'in boynuna sarılarak **ağlayabilirdi**. (HG/320-4)

Bu yüzden acıları onları birbirine **yaklaştırabilirdi**. (HG/385-14)

2.12.3.2.Tezlik Fiili (-İ ver-)

a)

Neden sonra Yusuf'un sesi **kesiliverdi**. (AB/14-30)

Gurbet rengine bürünmüş ıssız akşamlar birden **canlanıverecekti**. (AB/41-8)

Bol suyun karşısında **çocuklaşmışlardı**. (AB/104-30)

Koşup **gelivermişlerdi**. (AB/174-31)

Esmacık ekmekleri pişirmiş, sofrayı **kuruvermiş**. (AB/215-12)

Kâfir süngüsünü **takı takıvermiş** böğürlere...(AB/309-18)

Olmayıversin İzzet Efendi... (AB/368-19)

b)

Mektepten **salıvermiş**. (HG/22-14)

Buz tutmuş yüreğim birden **ısınıverdi**. (HG/101-25)

Mağaranın öteki ağzına gökyüzü gri mavi rengini **bırakıverdi**. (HG/201-19)

*Böylece kestanelerin çitirtısı çocukları ihtiyara **yaklaştıırverdi**. (HG/278-1)*

*Erzak yerine vardı mı, İsa Bey ne haldedir, **öğreniversin**. (HG/327-7)*

*Hırsı, öfkesi **çözülüverdi**. (HG/415-6)*

2.12.3.3.Süreklilik Fiili (-E kal-,gel-, dur-)

a)

*Eliyle çenesini kavrayıp öylece **düşün ekaldı**. (AB/20-19)*

*Sonra Yusuf **çıkagelse**. (AB/56-30)*

b)

*Nihayet bu hayallerle oturduğu yerde **uyuyakaldı**. (HG/31-25)*

*Sonunda Arslan Bey de atıyla birlikte **çıkageldi**. (HG/38-20)*

*Olduğu yerde **donakaldı**. (HG/66-21)*

*Şirin 'le Arslan Bey'in anası, ardından şaşkın **bakakaldılar**. (HG/130-34)*

*Giray şaşkın şaşkın ardından **bakakaldı**. (HG/202-30)*

*Büzüldüğü yerde **uyuyakaldı**. (HG/239-24)*

***Kuruyakaldı** ağacımız. (HG/240-23)*

2.12.3.4.Yaklaşma Fiili : “-A”+ Yaz-

- Örnek bulunamamıştır.

2.12.3.5.Yarı Tasvirli Fiiller : “-İp, -Up” + Yardımcı Fiil

a)

*Bir ipek kozasının içinde, hatıralarına **dalıp gitmişti**.(AB/11-27)*

*Efendi Hafız kendini **tutamayıp güldü**. (AB/45-1)*

b)

*İçindeki öfke birden **kaybolup gitti**. (HG/55-19)*

*Sonra asmanın gölgesinde **silinip gittiler**. (HG/101-29)*

*Tespîh postun üzerinde yeşil bir su gibi **kıvrılıp kalmıştı**. (HG/180-20)*

*Nicedir kara düşüncelere **dalıp gidersin**. (HG/391-16)*

*Sonra bakışları çayıra doğru **uzanıp gitti**. (HG/412-34)*

2.13.Bağlama Grubu

Karahan, “bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurlarının meydana getirdiği kelime grubu” (2017: 65) şeklinde tanımlamıştır.

Delice, bağlama grubunu; ‘bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla ad unsurundan oluşan belirtme grubu’ şeklinde tanımlamıştır. Bu gruplar için “bağlama grubu, bağlam öbeği, bağlaçlı sözce, bağlama öbeği, bağlaç öbeği, bağlaçlı tamlama ve bağlama edatı öbeği” (2003: 152) gibi farklı terimlerin kullanıldığını iletmiştir.

Özmen, bağlama gruplarının, “ve, u/ ü, vu/ vü, hem de, hatta, ile, ilâ, veya, yahut, veyahut, ya da, değil, hem de, kâh ... kâh, ya ... ya, da/ de ... da/ de, ne ... ne, hem ... hem, gerek ...gerek(se) (2013: 81) bağlaçlarıyla kurulduğunu iletmiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserlerinde, bağlama grubunu; “iki ya da daha fazla sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve, ile, dahi, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem... hem, ne... ne, da... da vb.) ile oluşturduğu kelime grubu” (2015: 102) şeklinde tanımlamışlardır. Ögelerin şeklen ve eşit olarak birbirine bağlandığını, her ögenin kendi vurgusunu eşit bir şekilde taşıdığını iletmişlerdir.

a)

O günlerden şurada kaç insan kaldı ki?(AB/10-15)

Öyle güzel ve yiğitçe olurdu. (AB/41-12)

Lakin bunlardan da önce akla ve bilgiye ihtiyacımız var.(AB/43-10)

Ama ben ne ittihatçıdan ne de itilafçıdan hayır umarım. (AB/43-5)

Yoksa ince oklavayı yahut maşayı mı geçirse eline? (AB/48-31)

Bak, geçen de Fitnat Hanım’ın canı gözleme istemiş de komşular arasında sen edeceksin, ben edeceğim diye kavga bile çıkmış. (AB/51-9)

Kazım Hoca mavi fakat öfkeden aklaşmış gözlerini Musa Efendi’ye dikmişti. (AB/67-22)

Ne var ki Hikmet’in deli deli davula vuruşu, demirci dükkânındaki gizli musiki bozuverdi. (AB/75-13)

Artık Bilecik’e mi Eskişehir’e mi Ankara’ya mı gidilir bilmem. (AB/85-30)

Biri gazeteci **biri** baytar olacak.(AB/87-4)

*O az konuşuyor, Fıtnat Hanım'ın hâkimiyeti altında eziliyor. **Ancak** onun gözlerinde **de** kızı Hacer'inki gibi bir duruluk var. (AB/90-12)*

*Alt katın pencerelerinde gün ışığı silinmiş. Üst katın pencerelerinde **ise** beyaz patiska perdeler var.(AB/101-5)*

*Gelişi gidişi efsane olur, günlerce konuşulurdu. **Eğer** bir gören olmuştı ilaveleriyle anlatırdı artık. (AB/103-5)*

***Ya** düğün alayını basıp Esmâ'yı kaçıtır **yahut** dağlara vururdu kendini. (AB/118-23)*

***Öyle ki** Recep daldığı yerlerden sıyrılıp Yusuf'un yüzüne baktı. (AB/118-26)*

*Şu evde **kim bilir** ne unutulmaz günler yaşanmıştı. (AB/122-14)*

*Anzavur geldi sandım. **Meğer** ev cephane deposuymuş. (AB/122-26)*

*Gitme o tepelere sakın! **Hâlbuki** o tepeler Esmâ'ya kurtuluş gibi geliyordu. (AB/130-13)*

*Firdevs Hanım **bir yandan** kazanı karıştırıyor, **bir yandan da** bir peşkirle yüzünün terini siliyordu. (AB/136-6)*

***Kimisi** Ali Fuat Paşa'nın, Çerkez Ethem'in, **kimisi de** Demirci Efe'nin yanında çalışır. (AB/136-27)*

*Gidip bana isteyin derse? **Yani** seçimi size bırakmazsa... (AB/138-2)*

*Bunun dışında koca ev Rum mahallesine karşı sessiz ve mağlup bir görünüş içindeydi. **Oysa** bir zamanlar orada selamlaştıkları, hal hatır sordukları insanlar vardı. (AB/141-4)*

*Gitti bizim çakı. **Neyse** helal olsun. (AB/147-9)*

*Filan yerden eşkıya mı dağıtıldı, **bir taraf** “Biz dağıttık.” dermiş, **öbür taraf da** “Hayır. Biz.” dermiş. (AB/149-12)*

*Gözbebekleri **bir** Müftünün **bir** Abdullah Bey'in üzerinde... (AB/167-31)*

***Mademki** köyünüzde kalmak istiyorsunuz, çocukları teslim edin. (AB/158-6)*

*Bu kağıt ile cephelere mühimmat taşıyacaktı. Cephane, yiyecek, **ne lazımsa**... (AB/173-10)*

*Söğüt'ün kadınları da ha babam ocak kenarlarında uyuklayıp dursunlar. Sahi öyle mi? **Öyleyse** tez uyandırmalı şunları. (AB/173-12)*

*Kurşun vınlaması sesi yeniden duyuldu. **Demek ki** bunların yanlarından karılarını alıp gitseler, öylece seyrine bakacaklar... (AB/204-29)*

*Dev bir örümceğin uzun kolları arasında yapayalnızdı. Cephanesi kalmamıştı **üstelik**. (AB/241-1)*

*Karşımızda kum sayısınca asker var. Üstelik yetmiş iki millet de bunları tutar. **Neyse ki** İngiliz biraz biraz ümidi kesmiş gibi Yunan'dan. (AB/257-15)*

*Ve Sakarya, **kâh** kararıp **kâh** bozarıp **kâh** menevişlenip akıyordu yine. (AB/267-3)*

*Veli'yle Hıfzı itişerek hala çocukluktan kalıntılar yaşayarak yürüdüler. **Oysaki** ikisinin de bıyıkları terlemişti. (AB/274-7)*

*Top da dökeriz Müftü Hocam, sen merak etme. Mermi de yaparız, ne lazımsa... **Yeter ki** bir işe yarayalım. (AB/286-29)*

*Yarası beresi yoktu. **Ama** birkaç saat sonra şehitleri gömeceğimiz sırada, Sami'nin yanı başına kıvrılmış, cansız yatıyordu. **Dedim ya**, süvarilerin ölümü bir başka oluyor. (AB/295-10)*

*İzzet'in **eğer varsa** sevdiği kızı o sayfalarda aradı. (AB/310-26)*

*Hayvanlar **ya** cephede ya tarlada **yahut ki** bakım yerlerinde... (AB/365-28)*

*Gün **ne zaman** ışıyacak, karanlık **ne zaman** silinecek, bilmiyorlardı. (AB/373-27)*

*Esmâ bu sözlerde bir 'ima' olup olamayacağını düşündü. **Ne olursa olsun** kendisi için anlamlıydı bu sözler. (AB/392-4)*

b)

*Eline **hem** kalem **hem de** kılıncı yaraşan bir millettir. (HG/8-12)*

*Bir hadisten bahseder **ki** şöyledir. (HG/8-15)*

*İlim **ve** irfan ocağı hep tüter olsun. (HG/9-15)*

*Amma, Moskof, araya bir karaçalı girip, can ile cananı **kâh** el ele tutuşup **kâh** ayrı düştüler. (HG/11-1)*

***Ama** satıcı kısrağa çok para istiyordu. (HG/14-10)*

*Kart hoca seni hazırlamakta haklı. **Lakin** şunu da unutma. (HG/18-7)*

Onlar da han **veya** kalgay ordusunun seferden dönen atları gibi bağırır... (HG/18-34)

Kırgınlığı yaratan odur. **Çünkü** dili zehir saçıyor. (HG/25-19)

Şu atı bir de ben göreyim. **Yoksa** onunla inmedin mi? (HG/43-28)

Bu ihtiyarlar, bizi anlayamazlar. **Oysa** Feyzullah Ağa da “Şu gençler bizim fikirlerimizi yabana atarlar...” diye düşünüyordu. (HG/44-32)

Bir elinde yelpazesi **yahut** dalından yeni kopmuş bir gül... Hayır! Onun eline **ne** gül **ne** yelpaze... Olsa olsa bir kırbaç yaraşırdı. (HG/65-24)

Bu nasıl yiğit biri olacak, hiç aklın kesiyor mu? **Ya** üstüne başına ne demeli? (HG/68-14)

Safa Bey öldü, geride namı şanı kaldı. **Ya** sen ne yaptın Arslan Bey? (HG/68-28)

Atın üstüne yıkılır gibi indi. İçinden gülmek geliyordu **yahut** ağlamak... Bu ikisi nasıl **da** birbirine yakın şeylerdi. (HG/102-9)

Bak, yerinden doğruluyor mu? **Üstelik** geliyor. (HG/107-2)

Onun söylediğine göre, Cenab-ı Hak yeryüzünde ne kadar ağaç **ve** çiçek yaratmış **ise** mermer ustası bunları bir bir o minbere işlemiş. ‘İslam diyarında buna benzer minber yoğ imiş. **Meğerki** Bursa’daki Ulu Camii’nin minberi ola...’ diyor. (HG/112-19)

Arslan deyince niye böyle kül gibi oldun? **Yoksa** koca Arslan Bey’e mi tutuldun? (HG/122-3)

Kız, ne diyeceğim biliyor musun? Yarın gidelim **de** Fatma Nine’nin evini bir güzel temizleyelim. (HG/122-17)

Sanki üzerimden yüzyıl geçti de her şeyi birbirine karıştırmaya başladım. Gayrı **ne** gözüm etrafı seçebiliyor **ne de** kulağım işitiyor. (HG/126-1)

Bak, sözü nereye getirdik, görüyor musun? **Meğerki** Giray kancayı çoktan sana takmış. (HG/130-13)

İçinden ‘Sahi, neden olmasın?’ dedi. **Mademki** oğlum rahat edecek niye evlenmeyeyim? (HG/133-9)

Ciğerimin parçası şimdi orada. **Kim bilir** ne eziyetler çekiyordur. (HG/166-2)

Sen bilirsin... **Madem** öyle, çöz şu dilini. (HG/175-31)

Koca Nizam Bey göçtü. Artık ortalıkta **ne** nizam **ne** düzen kaldı. (HG/182-22)

Seçme cins atlarını dolaşmam için çekinmeden verdi. Ben de **kâh** bozkırda **kâh** kıyılarda dolaşıp vakit geçirdim. (HG/217-20)

Yaz ortasında Kırım'ın kalbi Bahçesaray'a geçtim. Bu şehri anlatmak için **hem** şair, **hem** nakkaş **ve** **hem de** mimar olmak yetmez. (HG/218-30)

Ben hep Osmanlı tek başına çıkıp gelecek sanırdım. **Demek ki** göze alamadı. (HG/231-14)

İşte burası Hoca. **Meğer** dünya üzerinde bir nokta kadarmışız. (HG/234-4)

Benim gibi daha nice gönüllü var. **Kimi** köylere bekçilik eder, **kimi** bu tarafa geçip cenge katılmak ister. (HG/256-5)

İsmail bir duvarın dibinde yatıyordu. Arslan Bey **ile** Ali Çavuş atlarını o yana sürdüler. (HG/260-20)

Ağaçtan düştüm deme sakın... Ha? **Yoksa** öyle mi? **Yoksa** atından mı düştün? (HG/265-4)

Nizam Bey'in gözündeki kıymeti büsbütün arttı. **Üstelik** de gazi olmuş. (HG/265-34)

Maksimoviç inanmış görünüyordu. 'İyi.' dedi. Yolu öğrendik **nasıl olsa**. Gene geliriz. (HG/286-32)

Gelin çıkıp gittikten sonra ayran tasını bir yana bırakıp, 'İşte böyle.' dedi. **Meğer** bizim şahbaz Arslan Bey sayesinde hapisten kurtulmuş. (HG/289-13)

Öyle deme. **Ne de olsa** Kral idi. (HG/293-26)

Aruvdurlar oğul can. **Ya** senin kart anan, kızım Aybike, kardaşın Buğra **ve** çocuklar neday? (HG/296-31)

Mustafa Bey, giyimi kuşamı hal **ve** tavırıyla Frenkleri taklit edenlere alafranga illetine tutulanlara **da** 'Didon' denildiğini ilave etti. Didonlardan ortalığa bit **ve** pire cinsi haşerat yayıldığı gibi, adet **ve** usulleri **de** bizimkilere sirayet etmekte idi. (HG/312-11)

Duvarlar yeniden kireçle boyanacak, **kısacası** ihtiyar Seyit Ali Çavuş'un odaya sinmiş izleri ortadan kalkacaktı. (HG/321-4)

Şirin Gelin sana kurban olsun, hadi beyim. Giray **ise** bu sözlerin içten söylenmediğini düşünüyordu. (HG/333-24)

*Koş kızım! Dilara koşuyordu **ama** askerler **de** bir yandan ateş ediyordu. (HG/338-7)*

*Ama gel **de** bul onları. **Kim bilir** nerededirler?(HG/354-22)*

*Bu karda kışta... **Üstelik** gece yarısı... diye söylendi.(HG/375-25)*

*Kars'ı Osmanlıya iade edip Tuna'dan çekilecektir. **Yani** Memlekete ne karışmayacaktır. (HG/387-17)*

*Oturulup **da** Kırım üzerine konuşulsun isterdim. **Çünkü** Rusiyye bundan böyle eskisinden daha beter zulüm saçacaktır. **Eğer ki** bu dediklerim çıkmazsa yüzüme tükürsünler. (HG/389-29)*

*Sırf bu yüzden bana minnet duyardın. Bu duygu, sevginden önce gelirdi. **Hâlbuki** ben senin sevgini istiyorum. (HG/408-8)*

*Bak, bu iyi... **Ama ne de olsa** Nikolay'ın oğludur. Mutlaka soyuna çeken tarafı vardır. (HG/411-11)*

*Aradı, baktı. Sorup soruşturdu. Artık kossaklar mı alıp gitti, **yoksa** eceli geldi **de** uzak bir yere ölmeye mi gitti, bilemeyiz. (HG/425-15)*

2.14. Ünlem Grubu

Ergin, “*Türk Dil Bilgisi*” eserinde, ünlem grubunu; “*bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubu*” şeklinde tanımlamıştır. Eksiz bir birleşmeyle olduğunu, edatın tek kelime hâlinde, isim unsurunun ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu hâlinde bulunduğunu iletmiştir. Ayrıca grubun vurgusunun seslenme edatı üzerinde olup kuvvetli olduğunu iletmiştir (2013: 390).

Banguoğlu, ‘*katma öbekleri*’ başlığı altında, ünlem gruplarını; “*Ünlem öbekleri asıl ünlemlerle kurulmuş veya çağrı halinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana gelmiş olurlar ve çok defa bir ünleneni kapsarlar. Kuralca ünlem önce gelir. Bu asıl ünlem ise çoğu zaman bir soruşturma ünlemi olur.*” (1990: 518) şeklinde açıklamıştır.

Karahan (2014: 70) da ünlem grubunu “*bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubu*” şeklinde tanımlamıştır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ünlem grubunu; “*bir seslenme edatı (ünlem) ile bir isim ögesinden oluşan kelime grubu*” şeklinde tanımlamışlardır. Ünlemin

başta, ismin ise sonda bulunduğunu yani kısacası ünlemin tamlayan; ismin ise tamlanan durumunda olduğunu belirtmişlerdir (2015: 99).

a)

Bir yandan da Yusuf'lara el edip de 'Hadi binin çocuklar!' diyordu. (AB/21-30)

Evet ya! Müftü Hoca'nın misafirleri vardı. (AB/23-15)

'Hay deli hay! Başımın derdi bu çocuk!' (AB/24-11)

Yarın öbür gün belki ekmeği zor bulacağız: Aman Allah göstermesin! (AB/31-30)

Tamam, Yusuf Ağabey! Anladım. (AB/34-1)

Elini anahtarlarına attı: Baş üstüne Efendi Baba! (AB/44-19)

Müftü sözünü tamamladı: Yüce Allah yardımcımız olsun! (AB/78-14)

Yiğitlik dağlarda saklanıp şundan bundan haraç toplamak mıdır? Tüh senin Süleymanlığına... Ben de seni yiğit bilirdim, adam bilirdim, tüh! (AB/107-25)

Süvarilerden biri Necip'e seslendi: Hadi gidiyoruz! (AB/162-23)

Güle güle ağabey! (AB/163-1)

Halit Bey vuruldu! (AB/240-1)

'Ah be!' diyordu. (AB/240-13)

Ne güldünüz len? Yakarım billah! (AB/262-17)

Hey gidi hey! Nerden nereye geldik? (AB/275-15)

Veli'nin gözleri ileriki ağaçlığa kaydı: Vay anam, Yunan! (AB/275-30)

Sust! Ne diyunuz be! Yok, köstekli saatmiş, yok şehirmiş, kaputmuş, çaputmuş. Len şükredin, şükretmesini bilin! (AB/303-14)

Aha, araba ağırlaştı! Hele bir bak Onbaşım! (AB/319-28)

'Ay... Parmağım!' dedi Esmâ. (AB/392-8)

'Vah Esmâcık! Bula bula seni mi buldu?' dedi. (AB/392-13)

'Hay Allah!' diyor. Sahi sen misin Esmâ? (AB/410-23)

b)

'Bu kırsığı bana ayır. Sakın kimseye satma ha!' demişti. (HG/14-20)

Estağfurullah! Allah şükürler olsun ki şu teferrüç gününde şu mübarek günde hepimiz bir araya gelip gücümüzü kuvvetimizi yeniden bulduk. (HG/85-20)

‘İnşallah!’ diyelim.(HG/201-2)

Yaa! Buna sevindim işte... (HG/203-24)

Sus ihtiyar, sus! dedi. (HG/241-7)

Vay canına... diye söylendi. (HG/250-5)

Çavuş, ‘Âlâ!’ dedi. (HG/259-20)

Hey Tanrım! Ben bunun neresini sevdim? (HG/319-19)

Lanet olsun... dedi. (HG/364-16)

Yeter artık! Sorma, dedi. (HG/408-1)

2.15. Kısaltma Grubu

Leyla Karahan’ın kısaltma grubu tanımı; *‘kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır’* şeklindedir. Kısaltma öbeklerinin daha çok eksiltme ve yıpranma yoluyla ortaya çıktığını ve genellikle isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gruplarından kısaltılmış veya bir kısmı kalıplaşmış kelime grupları olduğunu; isnat, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma ve vasıta gruplarından oluştuğunu iletmiştir (2008:79-83).

Karaağaç da söz öbekleri ve cümlelerden yıpranma ve eksiltme yoluyla ortaya çıkan öbekler olduğunu, herhangi bir söz öbeği veya cümle yapısının kısaltılması ve daha sonra da bu yapının örneksenmesi ile yaygınlaşmış, böylece de diğer öbek ve cümlelerin yanı başında birer ayrı yapı durumuna geldiklerini belirtmiştir (2013: 458).

Özkan ve Sevinçli’nin (2008:11-12) de kısaltma grubu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Tek tek kelimelerin karşıladığı nesnelerin ve hareketlerin çeşitli vasıfları, hususiyetleri, cepheleri, şartları vardır. O nesneleri ve hareketleri bu çeşitli yönleri ile daha geniş olarak ifade etmek için tek kelimedenden daha geniş dil birliklerine ihtiyaç duyulur.

Öte yandan tek kelimenin karşıladığı nesnelerden ve hareketlerden daha büyük, daha geniş nesneler ve hareketler vardır ki onları tek tek kelimeler karşılayamazlar, onların tek kelime olarak karşılıkları, adları yoktur; ancak tek kelimedenden daha geniş dil birlikleri ile ifade edilebilir, adlandırılabilirler. İşte bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği bir durumu veya bir hareketi daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilmeyen varlık, kavram ve hareketleri

karşılama üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğuna “kelime grubu” denir.”

2.15.1. Yönelme (Yaklaşma) Grubu

Yönelme grubunu, Ergin; ‘*Datif hâlindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Datifli unsur da ya tek bir isim veya isim yerini tutan bir kelime gurubu olur.*’ (2011:394) şeklinde açıklamıştır.

Karaağaç, yönelme grubu için ‘*yaklaşma ekli bir adın bir başka ad ile kurduğu söz öbeği*’ şeklinde tanımlamıştır. Öbeğin birinci ögesinin yaklaşma eki –a taşıdığını, sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme olduğunu, kuruluş olarak sıfat tamlaması gibi birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlendiğini, durum eki almış olan sözün sıfat olarak algılandığını belirtmiştir (2013:460).

Demir’in yönelme grubu, ‘*yaklaşma eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu söz öbeği*’ (2019:43) şeklindedir.

Kükey de “–e durumunda bulunan bir ad ögesiyle tamlanan sıfatlara, tamlanmış sıfat ya da –e’li sözcük öbeği adı verilir.” (1975:35) şeklinde tanımlamıştır.

a)

*Yusuf’un yaylı arabası, o yaz sıcağında **kabuğuna çekilmiş** sokaklardan geçerken, işlemeli bir perde kıpırdanıp aralandı.*(AB/13-1)

*Oysa güneş **alabildiğine parlak, gök inadına açık**, çiçekler en ateşli renginde...*
(AB/363-17)

*Kim bilir hangi subayın örttüğü bir battaniye, **sessizliklere gömülmüş** ağır toplar ve daha birçok irili ufaklı şey... (AB/389-6)*

b)

*Aynı zamanda **keyfe, eğlenceye çok düşkünmüş.** (HG/53-7)*

*İhtiyar, **duvara gömülü** bir kasayı açtı. (HG/57-3)*

*İhtiyar, bir kabrin **ayakucuna dikili**, toprağı kabartılmış gülün dibine suyu boşalttı. (HG/62-1)*

*Şahin Giray’ın **menfaatine düşkünlüğü** şuradan belli oğul! (HG/62-29)*

*Adına **layık** bir kişinin. (HG/65-10)*

*Bu ikisi nasıl da **birbirine yakın** şeylerdi. (HG/102-9)*

*Çelebi, **boğaza yakın** yerde bir Rus donanmasının dolaştığı rivayet edildi.*

(HG/112-29)

***Başımıza gelenleri** gece vakti defterime kaydettim. (HG/115-17)*

***Etine dolgun**, akça pakça bir şey. (HG/119-23)*

*Şirin bu gülüşte **evlilik çağına gelmiş kızların** olanca deliliğini buldu. (HG/119-21)*

*Büyük küçük **yere serili hasırlara** oturmuşlardı. (HG/149-27)*

***Dillere destan** olan Mahmudiye için halk arasında pek çok hikâye ve rivayet mevcuttur. (HG/221-14)*

*Gidip **paçavraya dönmüş** kaputu yerden aldı. (HG/251-13)*

***Ölümlere alışkın** insanların rahatlığı içinde olmaları Giray'ın gözünden kaçmamıştı. (HG/322-28)*

2.15.2. Bulunma Grubu

Karaağaç'ın bulunma grubu için tanımı '*bulunma ekli bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği*' şeklindedir. Öbeğin birinci ögesi bulunma eki (-da / -de / -ta / -te) taşıdığını, sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme olduğunu, kuruluş olarak sıfat tamlaması gibi, birinci ögenin ikinci ögeyi niteleme görevi üstlendiğini belirtmiştir (2011: 180).

Özkan ve Sevinçli, bulunma grubunu; '*Bulunma hali eki almış bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir sıfat ya da isim unsurundan oluşur. Unsurlar tek kelime olabileceği gibi kelime grubu da olabilir. Vurgu son unsur üzerindedir.*' (2008:86) şeklinde açıklamışlardır:

a)

*Kuyruğunu yüksekte tutuyor, **arada bir** savurup püskül püskül indiriyordu. (HG/14-8)*

*Ömer, direksiyon başında **ikide bir** "Söğüt'ün Erenleri" türküsünü söylüyordu. (AB/9-12)*

b)

*Kuyruğunu yüksekte tutuyor, **arada bir** savurup püskül püskül indiriyordu. (HG/14-8)*

*Bunların **yerinde durmaz halleri** milleti güldürüyordu. (HG/82-4)*

*Hah, işte bu söz, **yerinde bir söz**dür. (HG/90-34)*

Az ileride **boz renkte bir kaput** gözüne çarptı. (HG/251-12)

Aynı anda **duvarda açılan gedikten** kerpiç parçaları savruldu. (HG/349-3)

Muahedeye Islahat Fermanı'nın ilave edilmesi de bence **yerinde bir karardır**. (HG/388-18)

2.15.3. Uzaklaşma Grubu

Karaağaç, uzaklaşma grubunda; sıfat tamlamasında olduğu gibi bir niteleme olduğunu, kuruluş olarak sıfat tamlaması gibi birinci ögenin ikinci ögeyi niteleme görevi üstlendiğini, durum eki almış olan sözün sıfat olarak algılandığını belirtmiştir (2009: 462).

Özkan ve Sevinçli de uzaklaşma grubu için; uzaklaşma hali eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfat unsurundan oluştuğunu belirtmişlerdir (2008:86).

a)

Neden sonra gözlerini bu kavruk, sırf **sinirden örülmüş** gibi duran genç adama çevirdi. (AB/17-6)

Gür, kalkık kaşlar ve insanın **aklından geçenleri** okuyan, insanı deşen gözler... (AB/42-13)

Bu **ahırdan bozma** yeri köyün hatırı sayılır kişilerinden Emin Ağa göstermişti. (AB/116-15)

Yediden yetmiş sürmelidir. (AB/167-17)

Murat **Ağa'dan kalma** bir alışkanlık... (AB/347-9)

Yerden göğe hakkın var Hamdi Efendi. (AB/383-16)

Müftü Efendi ona **tepeden tırnağa** bakarak, “Bre Yusuf, ne zaman evlenip barklanacaksın?” diye sordu. (AB/409-3)

b)

Artık bu her yanı **isten kararmış** evden kurtulacaktı. (HG/34-13)

Evlatlarımın birini **diğerinden üstün** tutmadım. (HG/46-35)

Baba soyunda **ulemadan namlı kimselerin** bulunduğu söylenirdi. (HG/50-22)

İnci **mercandan yapılmış** altın yapraklı üzüm salkımları çıkarttı. (HG/58-8)

İşte şu kavuksuz mezarlar, o **zamandan kalma**. (HG/62-23)

*Bir elinde yelpazesi yahut **dalından yeni kopmuş** bir gül...(HG/65-21)*

*Sanki **hanlık zamanından çıkagelmiş** bir attı. (HG/66-22)*

*Abdullah Ağa **zihninden geçeni** anlamış olacak, 'Katırı da bulduğumuza şükür!' dedi. (HG/112-7)*

*Lakin onunla birlikte üç zabıt ve **yüzden fazla er** esir düşmüş. (HG/115-12)*

***Sütten kesilmiş** yeni bir tay desen...(HG/132-3)*

***Cenevizlilerden kalma kuleler**, tarihin içine iyice gömülüyorlardı. (HG/154-19)*

*Nizam Dede yüzüne **yalandan bir şaşkınlık** ekledi. (HG/203-21)*

*Yumuşak **deriden çizmeler** veya bildiğimiz çarıklardan giyerler. (HG/218-2)*

*O da **akıldan noksandır**. (HG/286-29)*

***Aklından geçenleri** açıkça söyle...(HG/306-20)*

2.15.4. İsnat Grubu

Ergin, isnat grubunu “*biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubu*” şeklinde tanımlamıştır. İsnat edilen unsur isnat olunandan, kendisine isnat yapılandan sonra geldiğini, kendisine yapılan unsurun ya yalın halde bulunduğunu veya iyelik eki almış olduğunu, bir tek isim olabileceği gibi isim yerine geçen bir kelime gurubu da olabileceğini, bir sıfat veya sıfat yerine kullanılan bir kelime gurubu olduğunu belirtmiştir (2011: 392).

Karaağaç da bu grup için, biri diğerine isnat edilen iki ad, isnat öbeğini oluşturduğunu, bu öbekte isnat olunan ögenin başta, isnat edilen ögenin sonda bulunduğu şeklinde tanımlamıştır. Bu ögenin bir özelliğin, bir niteliğin adı olduğunu, yani ters dönmüş sıfat tamlamasına benzediğini, isim-fiil veya zarf- fiil öbeğinden kısaltmış ya da ad cümlesinden kalıplaşmış olduğunu belirtmiştir (2013: 458-459).

Özkan ve Sevinçli, isnat grubunu “*biri diğerine isnat edilen iki isim ögesinden meydana gelen kelime grubu*” şeklinde tanımlamışlardır. Bunların ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşünde, bu grupta isnat edilen ögenin kendisine isnat olunandan sonra geldiğini, kendisine isnat olunan ögenin iyelik ekli, bazen de yalın hâlde bulunduğunu, bu şekilde oluşturulan grupların genellikle sıfat olarak kullanıldığı ve ayrı yazıldığını belirtmişlerdir (2013: 109).

a)

*Masanın üstünde kalıbı bozulmuş **rengi soluk** bir şapka vardı.*(AB/11-24)

*Babası kalkıp eve girinceye, ayak sesleri uzaklaşıncaya kadar, **başı eğik** öylece durdu.* (AB/21-5)

***Gözleri menevişli**, geniş göğsünde nice nağmeler, şarkılar, kasideler gizli...*(AB/37-31)

***Gerdanı kat kat**, yapma benli kendi beğenmiş şey...*(AB/48-25)

***Omuzları çökük** öylece durdu.*(AB/114-5)

***Yüzü gülmez** Atiye Hanım bile inanılmaz bir kahkaha attı.*(AB/138-27)

*Cesur... **Gözü pek**...* (AB/163-7)

*Yalnız İzzet, elinde tüfeği, sipere yatmışken bir ara **gözleri açık** rüya görmüştü.* (AB/239-17)

***Kaşları çatık** bir Kuva-yı Milliyeci...* (AB/308-25)

***İçi dışı bir**...* (AB/315-9)

***Kolu bacağı başı sarılı** insanlar...*(AB/315-18)

b)

*O günden sonra **yüzü gülmeyen** Kırım Türk'ü öz vatanından hicret etmeğe başladı.*(HG/11-4)

*Birden Yorgi'yi, **şu ağızları açık, gözleri silinip gitmiş** kuru balıklara benzetti.*(HG/100-1)

*Dört milyon piyade **eli tüfekli**.*(HG/222-15)

***Aklı kıt** bir kadın alsam, daha rahat ederdim.* (HG/319-20)

*Yakup'a benzer yiğit, **gözü pek** biriydi.* (HG/352-1)

***Boynu bükük** Arslan'a boynu bükük bir dul lazımdır.*(HG/383-1)

*Ben böyle **gözü yaşlı** hatun istemem.* (HG/398-11)

2.15.5. Yükleme Grubu

Kükey, yükleme grubu “yalın durumda bulunan bir ad ögesiyle, bir sıfat ögesinin oluşturduğu sözcük öbeği” şeklinde tanımlamıştır. Yükleme öbeklerinde öğelerin yeri, sıfat tamlamasındaki dizinin tersi olduğunu, sıfat tamlamalarında sıfatın önce, adın sonra yer aldığını, bu grupta yüklenilen öğe olan ad ögesinin önce, yüklenen öğe olan sıfat ögesinin sonra geldiğini belirtmiştir (1975:34).

Özkan ve Sevinçli de yükleme hal eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubu olduğunu, grubun vurgusunun ikinci unsur üzerinde olduğunu belirtmişlerdir (2008:88).

a)

Yusuf **rengi atmış** ceketinin ilik yerleriyle oynadı. (AB/17-32)

Bu pırıl pırıl potinli, gıcır gıcır mintanlı, **fesleri kalıplı**, güler yüzlü çocuklar idadiye gidiyorlardı.(AB/25-32)

Dudakları yarı aralık, gözleri kısılmış öylece dinliyordu. (AB/34-9)

Gülüşleri canlı, oluk oluk dökülen bir su...(AB/53-29)

Abdullah Bey kesesini **canı sıkılmış bir görünüşle** cebine attı.(AB/60-9)

Yusuf **elleri belinde** ne diyeceğini bilemeden sağa sola bakındı. (AB/61-14)

Onlar da **şapkaları, etekleri uzun**, belden kuşaklı yağmurluklarıyla... (AB/86-22)

Aşı boyalı iki katlı, panjurlu binaya nefes nefese girdi. (AB/125-27)

Dağıtılan beyannamelerle **aklı karışan halk...** (AB/127-25)

Esmâ sedirin **yastıkları altına saklı** gümüş arkalı aynasını ikide bir çıkarıp yüzüne bakıyordu. (AB/139-12)

Bir tarafta paşanın **üstü açık** körüklü Ford arabası...(AB/221-30)

Merdiveni çıkıp **hasırları kilimleri toplanmış** sofaya girdiler. (AB/225-33)

Geride **perdeleri çekilmiş kapıları kilitlenmiş, bacaları tütmeyen** bir sığıt kalmıştı. (AB/228-23)

Eve girdiğinde **kilimleri alınmış**, tahtasıyla sırttan sedir, içindeki sızıyı biraz daha çoğalttı. (AB/244-27)

Necip **parıltısı yitivermiş** gözlerini Mustafa'ya dikti. (AB/314-26)

Ucu bucağı belirsiz göç kabileleri... (AB/334-22)

Münire **zirvesi karlı** bir dağdır. (AB/370-11)

Durmuş yüzü kıpkırmızı bir kenara gitti. (AB/377-17)

b)

Her şeyi yoktan var edip, **varlığı yokluğu tattıran** da, O. (HG/7-5)

Yeryüzünde türlü türlü millet ve kavim vardır ki, dilleri başka, renkleri, huyları başka başkadır. (HG/8-6)

Yaşı otuza varmış biri, aklını başına almış olmalıdır. (HG/26-10)

Altın Hanım Dilara'nın başına, uçları püsküllü, boncuk örme bir gem taktı. (HG/40-9)

Kurşunları sökülmiş olan camiler, sanki bir gizli el tarafından inşa ediliyor, Denizlerin ve Karaların sultanı Fatih yeniden gemilerini Keçe Limanına gönderiyordu. (HG/154-25)

2.15.6. Eşitlik Grubu

Karaağaç, eşitlik grubunu 'eşitlik eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği' şeklinde tanımlamıştır. Bu öbekte, birinci ögenin eşitlik eki veya edatı taşıdığını, sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme olduğunu, kuruluş olarak sıfat tamlaması gibi burada da birinci ögenin ikinci ögeyi niteleme görevi üstlendiğini belirtmiştir (2011: 183).

Özkan ve Sevinçli de 'birinci unsurun eşitlik hali eki (-ca, -ce, -ça, -çe) almasıyla oluşan bir kelime grubu' (2008:89) olduğunu belirtmişlerdir.

a)

Düzgünce sıralanmış sigaralar... (AB/15-28)

*Kurbağanın **delice** ötüşleri... (AB/33-17)*

*Başında mevlevilerinkine benzeyen **yüksekçe** bir külâh... (AB/43-19)*

***Bolca** duman savurdu. (AB/203-13)*

*Düşman **sayıca** ve **silahça** çok üstte... (AB/255-11)*

*Diğeri **yaşça** onlardan daha **genç**... (AB/412-16)*

b)

*Söyle bana, evimizin eşliğini aşındıran **bunca** insan nerede? (HG/24-27)*

*Görgümüz odur ki sohbeti açan mecliste **yaşça** büyük olandır. (HG/85-26)*

*Bu **yığıtçe** bir dövüş olmadı. (HG/107-23)*

*Kızışan vücudunda **binlerce** karınca dolaşır gibiydi. (HG/107-23)*

***Etine dolgun, akça pakça bir şey.** (HG/119-23)*

***Epeyce** dayak yemiştir. (HG/174-15)*

2.15.7. Vasıta Grubu

Karaağaç'ın vasıta grubu tanımı “*araç eki veya edatı almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeği*” şeklindedir. Bu öbekte, birinci ögenin araç durumu edatı ile ya da araç durumu eki –‘la’yı taşıdığını, sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme olduğunu, kuruluş olarak sıfat tamlaması gibi birinci ögenin ikinci ögeyi niteleme görevi üstlendiğini belirtmiştir (2013:463).

Aktan, bu grubu “*birinci unsuru vasıta eki almış bir isimle yalın halde olan başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu.*” şeklinde tanımlamış ve bu kısaltma grubunu sıfat-fiil ve zarf-fiil grubunun yıpranmış ve kalıplaşmış şekli ile kurulduğunu söylemiştir (2016:77).

Özkan ve Sevinçli de ‘*vasıta eki almış bir isimle bir başka isim ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubu*’ şeklinde tanımlamışlardır. Bu grubun cümlede sıfat veya zarf olarak kullanıldıklarını, vurgusunun ikinci öge üzerinde olduğunu belirtmişlerdir (2013: 111).

a)

İnce kaz boynuyla, gece karası gözleriyle Esmâ... (AB/13-5)

At üstüne çalımla kurulmuş biri geliyor gözünün önüne... (AB/36-13)

Sevinçlerle kederlerle yürüyen bir kader çizgisi... (AB/47-25)

Ama bu konağı, onun canlı, yaşama sevinciyle dopdolu sesi yaşıyor. (AB/52-25)

Suların küçük çarpınışlarla akışını, tahta köprü üstünde ayak seslerini, Yüzbaşı Hüseyin Bey'in iç çekişlerini, sonra yaz günlerinde kurbağa seslerinin vıraklamalarını... (AB/100-7)

Göz nuruyla hazırlanmış çeyizler... (AB/121-19)

Ve güneş hızla dönen bir top olup Çarşı Camii'nden içeri giriveriyor. (AB/239-18)

Oyalarla, sırmalarla, gümüşlü takılarla süslü bir dünyaya girdi. (AB/355-31)

b)

Katırıyla yol alan siyah yeldirmeli bir kadın... (HG/10-19)

Birbirleriyle şakalaşan gençler, çeviklikte onlardan aşağı kalmamaya çalışan kart babalar, kart analar... (HG/19-1)

*Kıtlık günlerinde Yorgi'nin pahalı müşteriler için sakladığı **yiyeceklerle** dolu bir ambar... (HG/100-1)*

*Gregoroviç'in Akmescit çarşısından **çalımla** geçişi, gözüünün önüne gelmişti. (HG/153-9)*

*Odayı temizleyenler içlerinde **korkuyla** karışık bir tiksinti duyacaklardı. (HG/321-2)*

2.15.8. İlgi Grubu

Özkan ve Sevinçli, ilgi grubunu “İlgi hali eki almış bir ismin başka bir isimle meydana getirdiği kelime grubu” (2008:89) şeklinde tanımlamışlardır.

Abdurrahman Özkan da *Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları* adlı yazısında “‘bizim ev, benim araba, Ali'nin çocuk’ gibi yapılarda da iyelik grubu veya belirli isim tamlamasının tamlanan unsurundaki iyelik ekinin düşmesi sonucu bir kısalma vardır. Diğerlerinden oluşum bakımından farklı olsa da birinci unsurunda bir çekim ekinin bulunması sebebiyle bir benzerlik vardır. Diğer kısaltma gruplarında bir kelimenin düşmesi söz konusu iken “bizim ev, benim araba, Ali'nin çocuk” gibi kelime gruplarında bir ekin düşmesine bağlı olarak meydana gelen bir kısalma vardır.” (2004:138) şeklinde bu grubu açıklamıştır.

a)

***Benim bir amcaoğlu** vardı. (AB/162-19)*

b)

*Ağam ağam, **benim tay** suya düştü! (HG/19-20)*

3. CÜMLENİN ÖGELERİ

3.1. Yüklem

Karahan (2014: 14), ‘Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan ögeye yüklem denir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem, cümlemin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklemmin anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır.’ demiştir. Karaağaç (2011: 223), “Nitelendirilmiş eylem adına yüklem denir. Cümlede yargı bildiren çekimli öge, yüklemdir. Yüklem, cümlemin temel ögesidir; çünkü cümle yüklem için kurulur. Diğer ögeler, yüklemmin anlamını desteklemek, onu daha açık hale getirmek üzere cümlede bulunur.” şeklinde izah etmiştir. Banguoğlu (1990: 524) “yargının, dolayısıyla cümlemin düğümlendiği kelime” şeklinde yaparken; Ediskun (1996: 328) da “Yüklem, cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir; kelime niteliğinde bir hece ya da harftir.” şeklinde yüklemmin tanımını yapmışlardır.

Özkan ve Sevinçli de (2008: 96) “İsim cümlelerinde yüklem, ek fiil almış bir isimdir. Yüklemi isim olan cümlelerde nesne, nadir olarak, unsurlar ise (özne, zarf, yer tamlayıcısı) bütünüyle yer alabilir.” şeklinde açıklamışlardır.

3.1.1. Eylemden Yüklem

“Hilal Görününce-Ağustos Başağı” adlı eserlerde, yüklemi eylem olan cümleler, yalın ve birleşik olabilmektedir.

3.1.1.1. Yüklemi Tek Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri

a)

Söğüt sokaklarına dönünceye kadar hiç **konuşmadı**. (AB/36-17)

Fıtnat Hanım’ın önünde **durdu**. (AB/54-24)

Hadi **bakalım** yallah! (AB/74-25)

Elindeki kâğıtları **uzattı**. (AB/126-5)

Mehmet Binbaşı bir an **bocaladı**. (AB/207-9)

Girmeyin içeri, **durun**! (AB/236-23)

Çocuklar birbirlerine onu **anlatıyorlardı**. (AB/308-16)

İzzet **toparlandı**. (AB/350-9)

Mektup elden ele **dolaştı**. (AB/407-16)

b)

*Delikanlı söyleneni **yaptı**. (HG/57-1)*

*Hamza Batur'un yüzü **aydınlanmıştı**. (HG/139-1)*

*Sözün sonunu **getirmedi**. (HG/179-5)*

*Arabaları arkadan ve yanlardan **itiyorlar**. (HG/225-2)*

*Çok geçmeden o da **geldi**. (HG/275-2)*

*Hoca başını **salladı**. (HG/320-1)*

*Yanımıza **aldık**. (HG/350-1)*

*Gregoroviç **aldırmadı**. (HG/414-1)*

3.1.1.2. Yükleme Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri

3.1.1.2.1. Yükleme Yardımcı Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri

a)

*Sanki asma yapraklarının arasından yüzlerce kuş, böcek onu **seyretmekteydi**.
(AB/21-8)*

*Esmâ'yı o günden sonra kafasının içinde, derinlerde bir yere **hapsetmişti**.
(AB/76-7)*

*Anası da **fark etmişti**. (AB/139-13)*

*O da Sırhoca tepelerinin ardında **kaybolmuştu**. (AB/177-1)*

*Sen **merak etme**. (AB/279-12)*

*Arabayı kullanan Durmuş da **hissederdi** bunu. (AB/309-23)*

*Sen hayvanını ordu için **feda ettin**. (AB/331-27)*

*Trikopis hala direniyormuş ama epeyce askerini **kaybetmiş**. Bir kısmı da **esir olmuş**... (AB/381-30)*

b)

*O atı **hak ettin** mi ki? (HG/17-2)*

*Önce babası Safa Bey'i, ardından Göknur Hanım'ı **kaybetmişti**. (HG/25-21)*

*Hele Sinop'u **temaşa eyle** de ondan sonra... (HG/111-15)*

*Onların bir parçası olduğunu **hissediordu**. (HG/208-8)*

Önüme **bend olmayın.** (HG/244-5)

Yaralı onun hareketlerini sessizce **seyrediyordu.** (HG/252-13)

Beni **teselli ederdin.** (HG/331-18)

Hadi **razı ol.** (HG/367-23)

Acılara **gark oldum.**(HG/423-2)

3.1.1.2.2. Yükleme Kurallı Birleşik Fiilden Oluşan Fiil Cümleleri

a)

Neden sonra Yusuf'un sesi **kesiliverdi.**(AB/14-31)

Söyle hocam, ne **yapabiliriz?** (AB/47-16)

Musa Efendi bu sesin aradığı boşluktan yararlanıp **fırlayıverdi.** (AB/68-25)

Veli'nin aklından birçok şey **geçti, diyemedi, karşılığını bulamadı, kelimelere dökemedi.** (AB/79-10)

Sonra bir öküz arabasına **atıverdik.** (AB/118-10)

Başka kim **olabilir?** (AB/174-26)

Birincisi ablamın yanında sığıntı gibi **duramam.** (AB/232-3)

Belki gece yarısı bir baskın **düzenlenebilir.** (AB/302-5)

Hastalığı **unutuluveriyordu.** (AB/352-1)

b)

Nihayet bu hayallerle oturduğu yerde **uyuyakaldı.**(HG/31-26)

Birdenbire güzellikleri **uçuveriyordu.** (HG/31-32)

Sonunda Arslan Bey de atıyla **çıkageldi.** (HG/31-26)

Nikolay'ın sarayını başına **yıkabilirim.** (HG/102-3)

Az önceki yabancının bıraktığı hüznü, Emin Hoca o Müslüman neşesiyle **siliverdi.** (HG/156-13)

Seni aramıza Moskof salmış **olabilir.** (HG/254-21)

Bağırtyı yeniden işitince **dönemedi.** (HG/336-11)

3.1.2. İsimden Yükleme

‘Hilal Görününce’ ve ‘Ağustos Başağı’ adlı eserlerde, yüklemi isim olan cümleler, tek kelime, kelime grubu ve ek fiil ‘i-’ ile olabilmektedir.

3.1.2.1. Yükleme Tek İsimden Oluşan İsim Cümleleri

a)

Söğüt’ün ileri gelenleri **ordaydı** bugün. (AB/23-15)

Dünya **onlarındır** sanki. (AB/53-17)

Bugün yeni bir çileye, ateşe girmenin **zamanıdır**. (AB/77-14)

Şahin kuşu **gibidir** ha... (AB/106-13)

Yiğit **çocuksun** vesselam. (AB/125-15)

Kumandanlar **nerde** hocam? (AB/188-12)

Süngülerin uçları **kanlıydı**. (AB/241-3)

Buradayım! (AB/302-2)

Bu mu ideal aziz dostum? (AB/385-31)

Bunu soran **Atiye Hanım’dı**. (AB/400-15)

b)

Nişanıyla, lekesiyle **kabulümdür**. (HG/40-2)

O kadar da **değil**. (HG/102-2)

Kır bir at **üstündeydi**. (HG/164-5)

Bizde bu gece bayram **var**. (HG/247-30)

Bomboş, uçsuz bucaksız bir denizin ortasında **gibiydi**. (HG/318-10)

Babanın yeri **ayrıdır**. (HG/382-6)

O kadar öfke **doluydu**. (HG/415-2)

3.1.2.2. Yükleme “var” ve “yok” Kelimelerden Oluşan İsim Cümleleri

a)

Onun için hep acelesi **vardır**. (AB/10-9)

Yusuf’un karşı koyacak hali **yoktu**. (AB/20-14)

*Masanın üstünde kalıbı bozulmuş rengi soluk bir şapka **vardı**.*(AB/11-24)

*İçlerinde Ali Molla da **varmış**.* (AB/97-14)

*Gönül verdiği biri **vardır** muhakkak.*(AB/163-22)

***Yok**, be Selim Ağa...*(AB/194-23)

*Alicısı **var mı** ablam?*(AB/358-2)

*Hiçbiri **yoktu** aklımda.* (AB/356-2)

b)

*Rusların, ‘Güneş Ülkesi’ dediği kadar **varmış**.*(HG/9-24)

*Koca çarşıda ona selam vermeyen **yoktu**.* (HG/55-18)

*Azbarlar dolusu hayvanı **var**.* (HG/104-9)

*Demek ki, daha yedi ayı **var**.* (HG/153-15)

*Onda haritalar **var**.* (HG/225-24)

*Ama ihtiyarın oradan bir yere kıpırdamaya niyeti **yoktu**.*(HG/238-10)

*Yeniden ona baktığında Arslan Bey’in gözlerinde bir küçümseyiş **vardı**.* (HG/323-26)

3.1.2.3. Yükleme Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri

3.1.2.3.1. Yükleme İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

a)

*Arif Çelebioğlu Söğüt’e gittiğinde **yaz sonuydu**.* (AB/9-1)

***Osmanlı Devleti’nin beşiğidir** Söğüt.*(AB/9-4)

*O yiğit **kadınların çizgileriydi** bunlar.*(AB/11-2)

***Namaz vaktidir**.* (AB/69-14)

*Bu defa **Bursa yolundaydılar**.*(AB/127-16)

*Hacer bu **yarışın dışındaydı**.* (AB/290-4)

*Çal Dağı **bir zafer abidesiydi** onlar için.*(AB/307-17)

b)

*Şimdi ise türbe **asırların sessizliği içerisindeydi**.*(HG/15-29)

*Ne de olsa Arslan Bey, yaşça **onların büyüğüdü**.* (HG/55-15)

*Dilara'nın yuları **Hamza Batur'un** elindeydi.*(HG/140-21)

*O yerinde duramayan genç, **Şahbaz'ın** kardeşiymiş.*(HG/175-1)

*Nizam Dede **ateşin başındaydı.***(HG/211-15)

*Emin Hoca, bahçede, **asma çardağının altındaydı.*** (HG/325-6)

*İşittiği ses, belki de **Giray'ın** sesiydi.*(HG/349-11)

3.1.2.3.2. Yükleme Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri

a)

*Ömer, **çocukluk arkadaşıydı.***(AB/10-6)

*Amcabey ve çay bahçesi, Arif'in gözündeki **canlanamayan kırık dökük çizgilerdir.***
(AB/10-17)

*Gözleri şimdi **bulutsuz duru bir yeşildi.*** (AB/17-15)

*Bu **nasıl sözdü** böyle?*(AB/64-18)

*Necip aynı zamanda **iyi bir ciritçiydi.*** (AB/81-25)

*Bilirsin, **kuruntulu bir adamım** ben.*(HG/55-6)

***Yiğit** çocuksun vesselam. (AB/125-15)*

b)

*Sesi, **kısıt bir iniltiydi.*** (HG/187-34)

*Belli ki nakkaş, **hünerli bir kimseymiş.*** (HG/193-1)

*Evet, **bu bir eldi.***(HG/250-1)

*Arslan Bey, **engin gönüllü bir insandır.*** (HG/289-21)

*Akşamın gölgeleri içinde hayvanın kanı hala **parlak bir kırmızılıktaydı.*** (HG/341-18)

*Bu hükümler, **kaygan hükümlerdir.*** (HG/388-9)

3.1.2.3.3.Yükleme Edat Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

*Ama otuz yılın **var gibidir.*** (AB/15-27)

*Abdullah Bey, bu sözü **bekler gibiydi.*** (AB/17-13)

*Seni bir yerden **tanır gibiyim.*** (AB/83-8)

*Selim'in dışında ötekiler çoktan hamamı terk etmek **üzereydiler**.* (AB/104-22)

*İşte **bu kadardı** haber.* (AB/131-7)

b)

*Hareketli ama hırçın **değildi**.* (HG/13-7)

*Bu **kadar mıyız?*** (HG/24-22)

*Altın Hanım da aldığında dal **gibiydi**.* (HG/31-35)

*Arslan Bey'i döndürmek **üzereydi**.* (HG/136-4)

*Elleri yüzü buz **gibiydi**.* (HG/182-10)

*Bilmiyor **değilim**.* (HG/333-21)

*Boyu, sen **kadardır**.* (HG/352-18)

3.1.2.3.4. Yükleme İyelik Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

Annesiydi. (AB/48-4)

b)

*Nişanıyla, lekesiyle **kabulümdür**.* (HG/40-2)

*İgor Gregoroviç, **bağındaydı**.* (HG/174-2)

*Buyur oğul, başköşe **senindir**.* (HG/233-34)

*Hey, bu tay **ikimizin**.* (HG/301-15)

3.1.2.3.5. Yükleme Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

*Bu ses **Kazım Hoca'nındı**.* (AB/68-29)

*Biri **Şube Reisi Yüzbaşı Hüseyin Bey'di**, biri Jandarma Komutanı... (AB/70-26)*

b)

*Ölen hatunu **Göknur Hanımdı**.* (HG/134-13)

***Giray Bey'dir**... (HG/341-30)*

3.1.2.3.6. Yükleme Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

Sessiz ve durgundu.(AB/71-20)

b)

Nizam Dede'nin alını soğuk ve terliydi.(HG/184-21)

Gözleri tüfeklerin namluları gibi kara ve derindi.(HG/254-11)

Toprak çapalanmıştı, kabarık ve esmerdi.(HG/290-14)

Uzun boylu ve kumraldır. (HG/352-23)

Sonra güldü ve ekledi. (HG/393-7)

Tuttuğunu koparır, gözü pek ve cömert bir kimsesin. (HG/403-11)

3.2.Özne

Ergin, özneyi; ‘*fiili yapan veya olan unsur*’ (1993:377) olarak tanımlamış ve cümlelerin fiilden sonraki ikinci unsuru olarak görmüştür.

Karahan’da öznenin tanımı; ‘*cümlede yaparı veya olanı karşılayan ögedir ve ayrıca yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır.*’ (2014:18) şeklindedir.

Banguoğlu; özneyi, kimse olarak adlandırır, bir kişi veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram da olabilir ayrıca kimse, cümlede kılanı ve olanı temsil eder (2000:525).

Korkmaz’a (1992:119) göre özne; ‘*filin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; oluş veya kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey*’dir.

Eker, öznenin “*tümce içinde eylemin gösterdiği oluş ya da kılış ile doğrudan ilgili olan ve bu oluş ya da kılışın gerçekleşmesini sağlayan kişi*” olduğunu, cümlelerde mantıkça bir öznenin bulunduğunu ve Türkçede yükleme gelen kişi eklerinin, öznenin hangi kişi olduğunu belirttiğini dile getirmiştir (2011:414).

Ediskun, özneyi “*Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğindeki morfepler ya da fonemlerdir.*” (2005:332) şeklinde tanımlamıştır.

Özkan ve Sevinçli de özneyi “*yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir deyişle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öge*” olarak tanımlamış ve öznenin cümlede yüklemden sonra gelen en önemli ikinci öge olduğunu belirtmişlerdir (2013:101).

Tanımlardan hareketle; araştırmacılar öznenin cümlede işi yapan veya olan unsur olduğu hususunda birleşir. Öznenin cümlede varlığını devam ettirdiği düşüncesinde, bir ögeyle ve şahıs ekiyle yükleme gizlenmiş olarak cümledeki varlığını devam ettirmektedir. Öznenin tanımı konusunda mutabakat olsa da cümle öğeleri içerisindeki yeri, nitelikleri ve türleri günümüze kadar tartışılmıştır.

3.2.1. Fiil Cümlelerinde Özne

3.2.1.1. Öznesi Tek Kelimeden Oluşan Fiil Cümleleri

a)

Arif bütün çizgileri ezberlemeye çalışıyordu.(AB/9-15)

Yusuf fesini eğip başını kaşdı.(AB/17-28)

Esmâ eline ilk defa oklava alan beceriksiz bir kız olacaktı o an.(AB/55-21)

Kayalı cevap vermedi.(AB/104-8)

Recep bir katırla geri geldi.(AB/231-12)

Adam hayvanın boynunu okşadı.(AB/327-27)

b)

Giray kalkıp, odadan çıktı. (HG/29-8)

Emircan, gözlerini merakla heybeye dikti (HG/74-9)

İhtiyar, gözlerini Dilara'ya çevirdi. (HG/144-2)

Çünkü ben, bu kapıdan dualarla girerim. (HG/209-34)

Çoban yürüdü. (HG/423-27)

3.2.1.2. Öznesi İsim Tamlamasından Oluşan Fiil Cümleleri

a)

Tabur kumandanı takviye istemiş. (AB/16-30)

Sonra *Esmâ'nın mavi yazması* dalgalandı yine.(AB/17-23)

Yusuf'un gözleri Burhaneddin Efendi'ye, Kazım Hoca'ya takıldı.(AB/78-11)

Yusuf'un delik potininden tabanına taş parçaları batıyor. (AB/126-28)

Selim'in gözleri, dokuz ayak hamamında gördüğü o güçlü adamı aradı.(AB/180-19)

Uçağın homurtusu gitgide uzaklaştı. (AB/269-2)

b)

Benim milletim de zamanı gelince fethettiği yerlerden çekildi. (HG/9-8)

Tohumun sağlığı ile çürüğü birbirine karışmış. (HG/86-30)

İhtiyarın gözleri iyice karanlığa gömülmüştü. (HG/143-11)

Şimdi hepsinin de parmağı harita üzerinde geziniyordu. (HG/234-16)

Dağın, bayırın al gelincikleri yüreğine doldu. (HG/328-2)

Dul kadının kahır çekilir miymiş? (HG/383-6)

Arslan Bey'in alnı çizgilendi. (HG/407-35)

3.2.1.3. Öznesi Sıfat Tamlamasından Oluşan Fiil Cümleleri

a)

*Şimdi, şu dumanların gerisinde **bir eş, birbirinden güzel dört çocuk** durur. (AB/10-7)*

***Bütün bu çizgiler** yüreğindeki ağırlığı alsın istiyordu. (AB/113-32)*

***O iri pençeler** hafifçe titriyordu. (AB/181-31)*

b)

*Bir süre araya **sıkıntılı bir sessizlik** girdi. (HG/29-10)*

***Bu beyit**, ona şehrin geniş asma bahçelerinin getirirdi. (HG/41-11)*

*Amanın, **bu kız** ne zaman büyüdü? (HG/124-28)*

*Nizam Bey'in gözlerine **bir öfke** oturmuştu. (HG/229-11)*

*Evden sık sık **bir bağırıtı** kopuyor, bunun ardından **avutucu sesler** iştiliyordu. (HG/246-2)*

*Askerin yüzünde **boncuk boncuk terler** silinmişti. (HG/250-29)*

3.2.1.4. Öznesi İyelik Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

***Yaşın** vardı on sekize. (AB/49-5)*

b)

*İçerisine tıp tıp diye **terim** damladı. (HG/30-9)*

Bunları düşününce **korkusu** çoğaldı. (HG/32-33)

3.2.1.5. Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

Çocuğun ümidini kırmak doğru olmazdı.(AB/41-33)

Fesli ve sarıklı başlar artık bir yöne dönmüş, kıpırtılar, **kaynaşmalar** dinmişti.(AB/76-30)

Burhaneddin Efendi'nin dudağında **çarpık bir gülümseyiş** belirdi. (AB/80-1)

b)

Feyzullah Ağa'yla burada sohbet etmek, memleket işleri üzerine konuşmak hoşuna giderdi. (HG/50-4)

3.2.1.6. Öznesi Sıfat-Fiil Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

Yanımda bana su **veren** arkadaşım da var. (AB/16-30)

Eğer bir **gören** olmuşsa, ilaveleriyle anlatırdı artık. (HG/103-4)

Firar eden o kadar çok ki... (AB/120-3)

Gelenler, huzursuz kıpırdandılar. (AB/157-21)

Yerli Rumlardan da **gidenler** olmuş. (AB/402-30)

b)

Attan **anlamayan** biri değilim. (HG/14-1)

Güneşte **parlayan** altınlar, elmaslar gözünü aldı. (HG/55-21)

Bir **gelen** var. (HG/97-32)

O günlerde **konusulanlar** hep Şahbaz'la ilgiliydi. (HG/196-1)

Nizam Dedenin orda olduğunu **işitenler** bir bir evi doldurmaya başlamışlardı. (HG/299-3)

Sesi duyanlar ortalığa dökülmüşlerdi. (HG/227-11)

3.2.1.7. Öznesi Ünvan Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

Abdullah Bey Yusuf'un türküsüne dalıp gitmişti.(AB/14-29)

İsmail Efendi adamın koluna asıldı.(AB/67-13)

Musa Efendi birkaç adım daha attı.(AB/67-25)

Müftü Hoca bir konuşma yapıverecek.

b)

Emin Hoca, *Salacık* ve *Kırkyer*'de evvelce pek çok saray, köşk, han, hamam olduğunu söylerdi.(HG/42-23)

Arslan Bey, ellerini oğuşturdu. (HG/140-24)

Şahbaz Bey heriflerle boğuşmaya başlamış. (HG/161-8)

Nizam Dede, bunları söyledikten sonra çokrağın başına çöktü. (HG/224-19)

Nizam Dede, *Arslan*'ın bu sözleriyle afalladı. (HG/241-9)

Emin Hoca, *Giray*'ın bu sözlerine şaşkırmamış göründü. (HG/327-14)

3.2.1.8. Öznesi Bağlama Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

Yusuf'la arkadaşları yaka paça aşağıya indirmişlerdi. (AB/21-24)

b)

İlim ve irfan ocağı hep tüter olsun. (HG/9-16)

Köyün ileri gelenlerinden *Molla Mübarek ve Salih Hoca* da atın yürüyüşünü seyrettikten sonra, 'Hayırlı olsun.' dediler. (HG/38-14)

Koca Nizam Bey ve Giray Can, eşi dostu toplayıp, bunları konuşurlar. (HG/46-33)

Nizam Dedeyle Giray, çokrak başına gelince atlarından indiler. (HG/224-1)

Arslan Bey'in o an gözlerine sızan yabancı ve öfkeli bakış *Şirin*'i iyice üzmüştü. (HG/416-7)

3.2.1.9. Öznesi Tekrar Grubu Olan Fiil Cümleleri

a)

Bundan sonra *düğün müğün* yapılamaz artık.(AB/132-3)

Selim'in yanındaki o *ufak tefek* çocuk kılıklı asker, öylesine şaşkıındı ki... (HG/194-16)

İşte böyle *çoluk çocuk*, tozu dumana katıp yürürlerdi. (AB/232-20)

b)

Çoluk çocuk, atın etrafında toplanmışlardı.(HG/38-13)

Eş dost, hısım akraba hepsi de tepreşe çıkmış. (HG/77-9)

Bunun hiç hısım akrabası yok mu? (HG/132-3)

Git, üç beş adam bul. (HG/342-16)

3.2.2. İsim Cümlelerinde Özne

3.2.2.1.Öznesi Tek Kelimededen Oluşan İsim Cümleleri

a)

Mendil yine elindeydi. (AB/15-7)

Müftü, Hafız'ın omzuna vurdu. (AB/47-17)

Esmâ, Söğüt'ü epeyce geri bırakmıştı. (AB/132-7)

Necip, kara lacivert gözlerini kaçırıp ötelerde bir yere dikti. (AB/211-16)

Mehmed, hemen ardından ekledi. (AB/292-8)

b)

At görünürlerde yoktu. (HG/35-7)

Kısrak, kalabalığı yadırgamış gibiydi. (HG/36-19)

Adam, Rus'tu. (HG/47-13)

3.2.2.2.Öznesi Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri

3.2.2.2.1.Öznesi İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

a)

İlyas'ın yarı çocuk yüzü kederliydi.(AB/27-23)

Yusuf'un gözleri tahta köprüdeydi.(AB/35-24)

Üstelik bağın bahçenin ucu bucağı yok.(AB/48-25)

İkisi de sarıydı keçilerin. (AB/130-1)

b)

Giray'ın yüzü, gölgeliydi. (HG/48-26)

Bu taşların hepsi, Bahçesaray'ın bir parçasıdır. (HG/57-22)

Akasya ağaçları, kıpırtısızdı. (HG/67-18)

Arslan Bey'in hakkı vardı. (HG/77-30)

Bu mecliste herkesin söz hakkı vardır. (HG/90-22)

Köye akşamın gölgeleri inmişti. (HG/103-13)

3.2.2.2.2.Öznesi Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri

a)

Bütün bunlar harpten önceydi.(AB/14-12)

İçeride birkaç müşteri daha vardı.(AB/103-8)

b)

Atın ön sol ayağındaki sekide küçük kara bir leke vardı. (HG/39-18)

Kimdi o herif? (HG/52-34)

Bu gül, şafak rengindedir.(HG/62-4)

Bana biraz para lazım.(HG/72-9)

3.2.2.2.3.Öznesi İyelik Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

Anası bir yabancıdır o an. (AB/55-6)

Haram parayla işim yok.(AB/126-26)

Halası sacın başında terli yüzünü tülbentiyle siliyor. (AB/222-4)

Yüzü ciddileşmişti şimdi. (AB/293-8)

Eniştesi, aklından geçenleri anlamıştı. (AB/333-29)

Kanı, damarlarında coşarak akardı.

(AB/368-15)

b)

Kitabımız, baş tacımızdır.(HG/18-4)

Gücüm tükendi aғam. (HG/69-20)

Üstü başı perişandı. (HG/71-24)

Lakin ilme hürmetimiz sonsuzdur. (HG/89-28)

İki yakan bir araya gelmesin. (HG/185-6)

Yarası bacağındaydı.(HG/250-10)

Maksadım, sırtındaki şu gömleği almaktı oğul. (HG/270-1)

Örtüsü sıyrılmış, saçları meydana çıkmıştı. (HG/282-1)

Gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi oldu. (HG/337-28)

3.2.2.2.4.Öznesi İsim-Fiil Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

*Neden sonra dudaklarında **alaycı küçümseyen bir gülüş** belirdi.(AB/26-23)*

*Burhaneddin Efendi'nin dudağında **çarpık bir gülümseyiş** belirdi.(AB/80-1)*

***Bunları kazanmak** lazım.(AB/148-6)*

*Şimdi **bunların ardına düşmek** gerek.(AB/200-5)*

b)

*Duru, kahverengi gözlerinde **belli belirsiz bir gülümseyiş** vardı. (HG/86-7)*

*O gün tozlu bir akasyanın altında beklerken esmer yüzü daha da gölgelenmiş, gözlerindeki o canlı, kıvılcımlı **bakış** sönüp gitmişti. (HG/148-5)*

*Hicret için Kırım Türklerine serbestlik **tanınması** boşuna değil Giray Can. (HG/162-25)*

***Böyle oturmak** olmaz. (HG/243-32)*

*Arslan Bey'in **gülümseyişi** söndü. (HG/386-28)*

3.2.2.2.5.Öznesi Sıfat-Fiil Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

***Bunu soran İlyas** 'tı. (AB/26-15)*

b)

***Atlanıp da kırlara çıkan** sensin. (HG/25-9)*

***Rusları ta Moskova içlerine kadar süren** kimdir? (HG/64-3)*

***Köye girdiğinde sevincine diyecek** yoktu. (HG/73-33)*

***Bizi aydınlığa çıkaracak olan** ilimdir. (HG/91-1)*

3.2.2.2.6.Öznesi Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

Fıtnat Hanım buydu. (AB/50-5)

*Büyük adamdır, yiğit insandır **Necati Bey***.(AB/82-2)

*İyidir **Fıtnat Hanım***. (AB/57-5)

b)

***Nizam Dede**, kaya gibi sessizdi.* (HG/17-13)

***Babam Kutlu Bey** keday idi.* (HG/23-21)

***Nizam Bey**, sanki bu soruyu bekler gibiydi.* (HG/135-32)

***Nizam Dede** külçe gibi ağırdı.* (HG/187-2)

3.2.2.2.7.Öznesi Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

Bilecik'teki koca konak, İrem bağına benzer gül bahçeleri, kadınlı erkekli, hizmetkârlar, uçsuz bucaksız dutluklar, ipekhane ve dokuma tezgâhları, gözünün önünden geçti. (AB/17-20)

b)

*Bu asker kalabalığının arasına **Şarapçı Marko, kardeşi Yorgaki ve daha bir sürü yerli Rum** katıldı.* (HG/237-1)

*İlave edelim ki Kırım şivesinde **bir başka eda ve letafet** de bulunmaktadır.* (HG/11-23)

*Ortalığı birden **kadın sesleri ve gülüşleri** sardı.* (HG/98-13)

***Şahbaz Bey**, bastırığa götürüldükten sonra **biz de anam ve birkaç komşu**, yollara düştük.* (HG/166-18)

3.2.2.2.8.Öznesi Tekrar Grubu Olan İsim Cümleleri

a)

*Lakin **evim ocağım** burada kurulmuş.* (AB/29-26)

***Dağ taş** ıvıssız... (AB/150-16)*

b)

***Çoluk çocuk** atın etrafına toplanmışlardı.* (HG/38-13)

Eş dost, hısum akraba hepsi tepreşe çıkmış. (HG/77-9)

Bunun hiç hısum akrabası yok mu? (HG/318-32)

3.2.3. Özne Türleri

Araştırmacılar, özne türleri ile ilgili farklı sayıda görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu durumu örneklemek üzere bazı araştırmacıların incelemelerine aşağıda yer verilmiştir:

Hatipoğlu, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı kitabında ‘*gerçek özne, sözde özne, örtülü özne, belirsiz özne, ortak özne, pekiştirmeli özne, bağlaçlı özne, açıklayıcıdan özne, seslenmeli özne, kayan özne, bildirme koşacıyla özne*’ (1972: 116- 120) olmak üzere 11 çeşit özne türünden söz etmiştir.

Karaağaç, öznenin yapan, olan olduğunu, onsuz olay olamayacağı için onsuz cümle de olamayacağını, “*durağan özne, etken özne, edilgen özne, bilinmez özne*” (2009: 227-229) gibi işlevlerde bulunduğunu söylemiştir.

Aktan, ‘*Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*’ eserinde 8 özne türü ‘*gerçek özne, açıklayıcı özne, gizli özne, örtülü (mantıkça) özne, sözde özne, belirsiz özne, pekiştirmeli özne, ortak özne*’ (2009: 99-100) olduğunu ileri sürmüştür.

Delice, öznenin gerçek özne dışında, ‘*dolaylı özne, pekiştirmeli özne, gizli özne, yapan özne*’ (2007: 138- 139) olmak üzere dört değişik yapıda görmenin mümkün olduğunu söylemiştir.

Çalışmada 5 özne (gerçek, gizli, sözde, pekiştirmeli ve açıklamalı özne) üzerinde inceleme yapılmıştır.

3.2.3.1.Gerçek Özne

Özne ögesi için bazı dil bilimciler farklı adlandırmalarda bulunmuştur:

Ergin (2013: 399), *fâil*; Banguoğlu (2011: 525) ise *kimse* terimlerini kullanmışlardır.

Koç, gerçek özneyi; “*Bir tümcenin öznesi, yükleme insan için “Kim?”, diğer canlı ya da cansız varlıklar için “Ne?” sorusu sorularak bulunur. Ancak, bazı tümcelerin öznesi açık olarak kendini göstermez. Bu durum, Türkçede özne türlerinin ortaya çıkmasına yol açar*” (1990: 473) şeklinde açıklamıştır.

Şimşek (1987:78) de özneyi şöyle tanımlamıştır:

“Etken eylem yüklemiyle ve ad yüklemiyle kurulan tümcelerin özneleri gerçek öznedir. Bu tür özneler, gerçek yapıcıdır. Gerçek anlamda özne, bu tür yapıcı öznelerdir. Gerçek özne, tümcede açık ya da gizli özne durumunda bulunabilir.”

Özkan ve Sevinçli’de gerçek öznenin tanımı ‘Öznenin en önemli niteliği, yalın hâlde bulunmasıdır; fiile de yalın hâlde, eksiz bağlanır. İsim hâl eklerini almaz; ancak iyelik ve çokluk eklerini alabilir.’ (2008: 101) şeklinde görülmüştür.

Yapılan tanımlardan hareketle; yüklemdeki işi yapan veya olanı karşılayan öge, gerçek öznedir. Gerçek özne bir isim veya isimlerden oluşan kelime grubudur. Yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu belirtir. Hal eklerini almaz, hal ekleri dışındaki isim çekim eklerini alabilir.

a)

O da bana sordu. (AB/20-15)

*Aslında ser verir de sır vermez **bu çocuk.**(AB/46-21)*

***Esmâ** iyice kızdı. (AB/63-9)*

***Her ses, her çizgi** Münire’ydi. (AB/85-16)*

*Sonra kayboluyor **hepsi.** (AB/101-13)*

***Çardaklı kahvenin delikanlıları** da azaldı hep. (AB/136-20)*

***İhtiyarın çehresi** açıldı. (AB/205-28)*

*İçine **Söğüt’ün hasreti** dolmuştu. (AB/249-9)*

***Bu, Mustafa Kemal’in** beyannamesidir. (AB/280-1)*

*Hastaneye **az bir mesafe** kaldı. (AB/319-21)*

*Sözünü yarım bıraktın **ağam.** (AB/361-27)*

***Sekiz yılın sekizi de** harpte geçti. (AB/388-4)*

b)

***Bahadır** sevinçle bağırdı. (HG/16-34)*

***Babası** razı olur. (HG/83-35)*

***İhtiyar** gözlerini Dilara’ya çevirdi. (HG/144-2)*

***Giray** öfkelenildi. (HG/209-17)*

***Fatma Nine** ocağa süt tenceresini koymuştu. (HG/272-23)*

Hoca başını salladı. (HG/320-1)

Arslan Bey bu sözün Nizam Dede'den kapıldığını anladı. (HG/377-3)

*O gece **Şirin gelin** de huzursuzdur. (HG/405-35)*

3.2.3.2. Gizli Özne

a)

*Onun için yaz. (**Sen**) (AB/9-8)*

*Gün gün kötüye gidiyoruz. (**Biz**) (AB/31-28)*

*Sizden de almam beyim. (**Ben**) (AB/60-1)*

*Fırlayıp mutfığa koştu. (**O**) (AB/140-4)*

*Dün gece biraz tahta köprüde dolaştık. (**Biz**) (AB/226-30)*

*Neler söylüyorsun Mustafa Hoca? (**Sen**) (AB/314-20)*

b)

*Onu her zaman ağabeyim yerine koydum. (**Ben**) (HG/25-15)*

*Ortada gülünecek ne var da güldün? (**Sen**) (HG/75-8)*

*Bana yardıma geldiler. (**Onlar**) (HG/132-25)*

*Aklından geçenleri söyle. (**Sen**) (HG/198-23)*

*Bu dövüşte seyirci mi kalacaksınız? (**Siz**) (HG/230-12)*

*Sustu. (HG/327-9) (**O**)*

*Etrafına bakındı, sofaya kulak verdi. (**O**) (HG/380-1)*

*Çobanlık ettiğini söylediler. (**Onlar**) (HG/411-27)*

3.2.3.3. Sözde Özne

a)

*Çok geçmeden **kaçaklar** meydana getirildiler. (AB/206-2)*

***Yollar köprüler** onarılıyordu. (AB/259-8)*

*Babasının **kehribar tespîhinin şakırtısı** da duyulmayacaktı. (AB/287-3)*

*Çöken karanlıkla birlikte **yüzler** silinmişti. (AB/374-15)*

***Söğüt** yeniden kuruluyor. (AB/408-18)*

b)

Sanki boynuna bir kement **atılmıştı**.(HG/28-28)

Kendisi **arandı**.(HG/174-18)

Pencere hafifçe **buğulanmıştı**.(HG/272-24)

Aynı anda duvarda açılan gedikten kerpiç parçaları **savruldu**.(HG/349-3)

Köpekler havlıyor, bağlardan bahçelerden insan sesleri **işitiliyordu**.(HG/426-16)

3.2.3.4.Pekiştirmeli Özne

a)

Şehrin kurulduğu tepenin hemen altında Orhan Gazi Camii, Edebalı'nın beyaz evi ve türbesi vardı; **onlar da** kayalara tutunmuşlardı. (AB/10-24)

Yüzü gülmez Atiye Hanım bile inanılmaz bir kahkaha attı. (AB/138-28)

Köpekler bile havlamıyordu. (AB/206-2)

b)

Benim milletim de, zamanı gelince, fethettiği yerlerden çekildi. (HG/9-7)

Mercan saplı kaşıklarım da var. (HG/105-31)

Anası da bu yolda onu sıkıştırıp duruyordu. (HG/207-19)

Sen bile dağıtamazsın Şirin. (HG/304-25)

Erkekler de onlara uymak için kelebek gibi nazlı ve ahenkli adımlar atmaktaydılar. (HG/315-1)

Onu gördüklerini söyleyenler bile vardı. (HG/356-2)

3.2.3.5.Açıklamalı Özne

a)

O gün **Çaltı'nın efesi diye bilinen Kayalı Süleyman**, beş altı adamıyla Söğüt'e inmişti. (AB/103-1)

Çömlekçi Musa'nın oğlu Selim, Efe'nin geldiği gün, dokuz ayak hamamında yıkıyordu. (AB/103-7)

b)

Büyüğümüz, cömert yürekli Nizam Bey, galip gelecekler için çevre ve mendilden, kuzu ve koça kadar çeşitli armağanlar hazır etti.(HG/81-27)

Güreşenlerin arasında **Feyzullah Ağa'nın oğlu Cafer** de vardı. (HG/82-10)

3.3.Nesne

3.3.1. Belirtili Nesne

a)

Yıldızların aydınlattığı geceler, ıssız yollar, bu menevişli tepeler, kurt, kuş artık Yusuf'u tanıyordu.(AB/14-9)

Başımıza gelenleri gördünüz.(AB/56-25)

Adamı serbest bıraktık.(AB/124-8)

İlyas, ağzındaki şekerin acılaştığını hissetti.(AB/143-6)

Masadakileri evirip çevirdi, inceledi, alıyormuş gibi yapıp, geriye bıraktı.(AB/146-9)

Bugünü unutmayacaktı hiç. (AB/209-3)

Şurada durup, Veli'yle sohbe daldıkları günleri düşündü.(AB/260-7)

Şu ileride, tepenin eteğindeki ışığı gördün mü?(AB/320-3)

Seyit'i göremiyordu.(AB/374-15)

Sonra öbürünü tanıttı. (AB/413-2)

b)

Daha yiğitliğini bilemeyiz. (HG/17-3)

Malımı mülkümü şimdiden üleştirdim. (HG/47-2)

Atımı acımadan koşturdum bugün.(HG/103-8)

Öfkesini Hamza Batur'dan almaya kalktı.(HG/145-1)

Arslan Bey onu döndürüp birden savurdu. (HG/195-1)

Bulduğunuz demir parçalarını bir torbaya koyup öyle getirin.(HG/206-1)

Böylece, kestanelerin çitirtısı, çocukları ihtiyara yaklaştıırverdi.(HG/278-1)

Hem onları incitmek bize yaraşır mı? (HG/331-1)

Arslan Bey başını salladı.(HG/367-10)

İhtiyar, gözlerini çayırda oynayan çocuklara çevirdi.(HG/427-5)

3.3.2. Belirtisiz Nesne

a)

*Abdullah Bey yüziine **su** vuruyordu.(AB/15-10)*

*Bu paşalar, **İngiliz mandası** istemiyorlar.(AB/46-11)*

*Anlayacağıın o mektepte **talim** görecek. (AB/93-21)*

*Oraya **kumandan** oluyorum.(AB/147-30)*

*Koltuk değneğini bir yanına sıkıştırıp **selam** çaktı. (AB/347-5)*

b)

*Yemekten sonra Nizam Dede **şükür duası** yaptı.(HG/26-23)*

*Fatma Nine bana **bir iş** yükledi.(HG/120-5)*

*Giray eğilmiş, **su** içiyordu.(HG/225-5)*

*Pencere önüne **neler** kuruyorsun? (HG/304-11)*

***Ağır işler** gördürmem.(HG/386-22)*

*Şirin **ses** çıkartmadı. (HG/403-32)*

3.4.Zarf

3.4.1.Durum Zarfları

a)

***Böyle** diyordu Ömer.(AB/9-8)*

*Yusuf **iyice** utandı.(AB/60-6)*

*Efendi Hafız **hemen** cevap vermedi. (AB/113-23)*

*Müftü Efendi **hafiften** gülümsüyordu.(AB/168-15)*

*Veli **kös kös** peşlerinden gidiyordu.(AB/232-15)*

*Gün ağarırken toplar **yeniden** konuşmaya başladı.(AB/303-23)*

*İzzet **mahcup** gülümsedi.(AB/347-7)*

***Çarçabuk** çarşaflandı.(AB/400-11)*

b)

*At, **gururla** etrafına bakınıyordu.(HG/66-21)*

*Yüzü eğilip kalkmaktan **al al** olmuştu.(HG/120-13)*

*Nizam Bey **hayretle** gözlerini açtı.(HG/242-1)*

Beni **der top edip** dışarıya attılar. (HG/274-6)

Komşu çocuklarıyla birlikte **bağıra çağıra** ahıra indiler.(HG/301-9)

Nizam Bey **kıs kıs** güldü.(HG/380-1)

Adamlar Arslan Bey'e **boş boş** baktılar.(HG/412-1)

3.4.2.Zaman Zarfları

a)

Oysa **çarşıya girdiklerinde** kıpır kıpırdı.(AB/11-11)

Bugün daha esash konuşulacak aғam. (AB/75-29)

Bunları söyledikten sonra küllerin son sıcaklığını aradı maşayla.(AB/111-28)

Şu Söğüt'te **bayramlı günlerde, düğünlerde, kınalarda** hep bir arada olduk.

(AB/175-19)

Ben **o sabah** buradaydım. (AB/245-21)

Savaş dumanları dağıldığında göğün parça parça mavileri ortaya çıkıyordu.

(AB/304-30)

Sonra Söğüt'e döneceğiz. (AB/364-2)

b)

Arslan Bey **bunları söyledikten sonra** Giray'a döndü. (HG/38-28)

Yaklaştıkları zaman Şirin dalların arasından Fatma Ana'nın çarpık bacaklarını seçti. (HG/124-2)

Nizam Dede'yi gördüklerinde gülmeyi bıraktılar.(HG/202-34)

Giray **bu sabah** babasını daha iyi anlıyordu. (HG/317-10)

Sabaha karşı top sesleriyle uyandı. (HG/353-7)

3.4.3. Yer-Yön Zarfları

a)

Neden **içeri** girmedin oğul?(AB/19-23)

Recep Yusuf'un tokadını yiyecekmiş gibi **geri** çekildi.(AB/120-17)

Recep bir katırla **geri** geldi.(AB/231-12)

Hacer o zaman utanıp **içeri** kaçardı.(AB/352-25)

Üstelik de geldikleri gibi **geri** gönderiyoruz. (AB/382-14)

b)

Yokuş **aşağı** inebilir, yarıları **aşabilir**. (HG/13-11)

Ne zaman bir ayak sesi duysa, oğlumdur diyerek dışarıya fırlıyor, sonra yıkık ve üzgün **geri** dönüyordu. (HG/351-31)

3.4.4. Miktar Zarfları

a)

Ben **çok** düşündüm. (AB/29-18)

Çok sürmedi, kuşağına doldurduğu fındıklarla geri döndü. (AB/96-15)

Dün gece **biraz** tahta köprüde dolaştık. (AB/226-30)

Ama korkusu **fazla** sürmüyor; çünkü korkmaya da vakit yok. (AB/313-23)

Bak, **az** kaldı hemşerim. (AB/320-3)

Yusuf'un bu sözleri onu **biraz** şaşırtmış gibiydi. (AB/325-10)

b)

Az **çok** Rusça biliyordu. (HG/49-2)

Çokça kıımız içmişsin. (HG/103-30)

Elinden tokmaklı ağızlığı hiç düşmeyen bu kapudanla **epeyce** sohbet ettik. (HG/221-5)

3.4.5. Soru Zarfları

a)

Niye oralardan gelsin düşman? (AB/130-16)

Nasıl dayandığıma da şaştım. (AB/133-19)

Oraya **nasıl** çıkarsın ana? (AB/134-26)

Ne zaman geldin? (AB/149-30)

Neden susuyorsunuz? (AB/242-28)

Neden taarruza geçmiyor bizimkiler peki? (AB/353-25)

b)

Nasıl dövüşecekmiş? (HG/44-17)

*Niye küstün, **niye** ümitsizliğe düştün? (HG/69-18)*

*İşte böyle yumruklarımı sıkıp **neden** islamın elinden tutmazsın? (HG/69-26)*

*Amanın bu kız **ne zaman** büyüdü? (HG/124-27)*

***Nasıl** getireceksin?(HG/209-6)*

***Neden** haber vermedin? (HG/347-13)*

*Daha **nasıl** ödemeli? (HG/408-19)*

3.5.Yer Tamlayıcısı

3.5.1.Yönelmeli Yer Tamlayıcısı

a)

*Sonra **Yeniköy**'e geldiler. (AB/10-29)*

*Haber çardaklı **kahveye** de ulaşmıştı. (AB/68-4)*

*Sen çıkamazdın **o yamaçlara**. (AB134/-19)*

***Karanlığa, sabahlara, gün aydınlığına** cesetler birikiyordu durmadan. (AB/308-2)*

*Hıfzı **bir eski battaniyenin altına** kıvrılmıştı. (AB/339-8)*

*Koyu bir sessizlik çöktü **ortalığa**. (AB/375-14)*

b)

***Sofraya** bir sessizlik çökmüştü. (HG/26-12)*

*Sonra **kaşıklara** el attı. (HG/74-24)*

*Yarılanmış mumun aydınlığı **Bahadır'ın masum yüzüne** hafifçe vuruyordu. (HG/180-3)*

*Adamlar **içeriye** girdiler. (HG/246-19)*

*O yüzden **peşine** düşmüşsün. (HG/320-8)*

*Sedire uzanıp başını **Şirin'in dizine** yasladı. (HG/407-3)*

3.5.2.Bulunmalı Yer Tamlayıcısı

a)

***Çay bahçesinde** bekleyecek.(AB/10-15)*

***Büyüklerin kahvesinde** kavga var.(AB/68-6)*

At üstünde doğmuş sanki mübarek.(AB/136-20)

*Kadir Çavuş'un sesi **binanın taş duvarlarında** yankılandı. (AB/209-7)*

*Çavuş uzun boyuyla **orada** duruyordu. (AB/209-11)*

*Bunları söyleyen **et duvarının arasında** kaybolmuş biriydi. (AB/303-8)*

b)

*Kestirdiği başı, şimdi **evin duvarında** asılıydı. (HG/67-1)*

***Elinde** bir ip vardı. (HG/187-5)*

*Alevler yeniden **koyu bir dumanın altında** basılmıştı. (HG/252-12)*

***Ehalinin içinde** onu tanıyanlar çıkmış. (HG/320-14)*

***Issız çayır**larda rüzgâr ilintiyle dolanıyordu. (HG/373-16)*

***Diledikleri yerde** mola verecekler, **salkım söğütlerinin altında** dinleneceklerdi. (HG/418-15)*

3.5.3.Çıkmalı Yer Tamlayıcısı

a)

*Yusuf **arkadan** atladı. (AB/15-10)*

***Ahaliden** himmet bekliyorlar. (AB/73-23)*

*Belindeki katırtırnaklarını **kuşağından** çıkardı. (AB/134-17)*

*İzzet kirli battaniyeleri, **saman yastıkların arasından** doğruldu.(AB/209-9)*

***Hindistan'dan, Buhara'dan** bile yardım gelmiş.(AB/338-25)*

***Cebinden** gümüş tabakasını, Murat Ağa'nın verdiği tabakayı çıkarttı. (AB/377-24)*

b)

***Giray'dan** ses gelmedi. (HG/33-1)*

***İçinden** gülmek geliyordu yahut ağlamak... (HG/102-8)*

*Nizam Dede gözlerini **kapının üzerinden** ayırdı.(HG/185-26)*

*Birisi **kuyudan** su çekiyordu.(HG/246-1)*

***Köy yolundan** hızla geçip ormana daldı.(HG/336-3)*

***Çatır Dağı'ndan** doğan su durgundu.(HG/422-2)*

3.6. Cümle Dışı Öge

3.6.1. Seslenme (Hitap) Unsurları

a)

Hay Yusuf hay...(AB/18-19)

Ana...(AB/30-15)

Ulen düşman! Gel hadi. (AB/189-18)

Sevgili Münire...(AB/255-1)

Musa Emmi!(AB/336-6)

b)

Nereye ey şaşkın?(HG/29-23)

Heey! Kart babay!(HG/103-31)

Arslan bey! Hey koca Arslan Bey... (HG/188-1)

Yiğitlerim...(HG/258-13)

Ah, Giray Can!(HG/274-17)

Olmaz Hamza! (HG/363-26)

Ey dost!(HG/422-24)

3.6.2. Ünlem Unsurları

a)

Haa... Bak içinizden bir yiğit çıktı işte! Afferin. (AB/207-17)

'Hay deliler hay...' diye söylendi. (AB/274-14)

Hey gidi hey... Nereden nereye geldik? (AB/275-15)

Etağfirullah... Buyur hocam... (AB/286-15)

Vallaha da billaha... Geyve 'ye...(AB/335-24)

b)

Etağfirullah! Allah'a şükürler olsun ki şu teferrüç gününde şu mübarek günde hepimiz bir araya gelip gücümüzü kuvvetimizi yeniden bulduk.(HG/85-20)

İnşallah... diyelim. (HG/201-2)

Yaa! Buna seindim işte... (HG/203-24)

Vay canına... diye söylendi. (HG/250-5)

Alâ!... dedi. (HG/259-20)

Hey Tanrım! Ben bunun neresini sevdim! Akli kıt bir kadın alsam, daha rahat ederdim. (HG/319-19)

3.6.3. Ünlem Grupları

a)

Oh olsun! Anası 'Canım, kendinden büyüğüne el kaldıracak değildi ya...' deyip Nafiz'i savunmaya çalışıyordu. (AB/70-23)

Selim, 'Eyvah, bize çatacak!' diye düşündü. (AB/104-11)

Düşman gelse yandık Alimallah! Önce burdaki Rumlar sağ komaz bizi. (AB/106-10)

Vay canına ne yağmurdu! Bastığımız yeri göremedik. (AB/160-27)

Bak içinizden yiğit biri çıktı işte! Aferin... Yürekli biriymişsin! (AB/207-17)

Allah'a ismarladık çocuklar! Duygularını bastırmış bir sesti bu. (AB/335-1)

b)

'Sakın kimseye satma ha!' demişti. (HG/14-20)

Öyle olsun emmi! dedi. (HG/136-19)

Sus ihtiyar, sus! dedi. (HG/241-7)

Sofrayı kuruver hatun! Misafirimizin içini ısıtacak bir şeyler getir. (HG/275-11)

Lanet olsun! dedi. (HG/364-16)

Yeter artık! Sorma, dedi. (HG/408-1)

3.6.4. Ara Söz ve Ara Cümleler

a)

Demek, babası 'he' dese, o da kabul edecekti. (AB/20-24)

b)

Ömer, Söğütlüydü ya, 'İlle bizim oraların romanını yaz.' diye tutturmuştu. (HG/9-3)

*Pazarın kurulduğu düzlük, **daha önce yağan yağmurdan olacak**, pek kalabalık değildi. (HG/ 32/7)*

*Yoo Fatma Nine, senin Arslan Bey, **bakarsın**, kızıdan soğuyuverir. (HG/118-34)*

4.CÜMLE ÇEŞİTLERİ

4.1.Yüklemlerine Göre Cümleler

4.1.1.İsim Cümlesi

a)

*Yusuf dağlarla taşlarla **dosttu**. (AB/14-11)*

*O zamanlar evin gelen gideni **çoktu**. (AB/50-11)*

*Bunu söyleyen **Selim'di**. (AB/106-18)*

*Sözüm **sözdür**. (AB/158-21)*

*Yusuf'la **ilgiliydi** bu haller. (AB/226-20)*

Ağustosun ilk günleriydi. (AB/273-11)

*Bu karanlık sulara dalmaktan **farksızdı**. (AB/313-1)*

*Mavi yazmalı Esmâ **yoktur**. (AB/342-13)*

*Şimdi hedef öteki **tepelerdi**. (AB/372-12)*

*Ne **var** bunda? (AB/402-9)*

b)

*Kart Hoca seni azarlamakta **haklı**. (HG/18-6)*

*Bunu görmeyen **kördür**. (HG/88-32)*

*Duyguları **karmakarışık**. (HG/176-33)*

*Anay, ne de çürük oğlun **varmış**. (HG/278-31)*

***Şifadır, kuvvettir**. (HG/328-3)*

*Kimsesizliğinden şikâyetçi **değil**. (HG/377-29)*

*Onu tanır **gibiydi**. (HG/409-10)*

4.1.2.Fiil Cümlesi

4.1.2.1.Basit Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*Babası oradaki kereveti **gösterdi**. (AB/20-12)*

*Arabadan atlayıp **koştı**. (AB/63-17)*

*Kaymakam Osman Bey de böyle **der**...*(AB/119-1)

*Veli kazmayı küreği bir tarafa **bırakıyor**.*(AB/180-5)

*Sonra içimizden bir tabur **doğdu**.*(AB/202-20)

*Bunların yüzünden evlatlarımız şehit olup **gitti**!*(AB/263-1)

*Ama iyice kokladığında bir kuytu bahçeye girer gibi **oluyor**.* (AB/311-12)

*Araba **durdu**.*(AB/361-2)

***Yanmış** yüreği.*(AB/362-4)

*Böyle dedikten sonra yüklüğü **açtı**.*(AB/400-1)

b)

*Koyunu kuzuyu **unuttu**.* (HG/16-16)

*Giray **güldü**.*(HG/28-9)

*Yorgi hevesle fiçılara doğru **koştı**.* (HG/101-10)

*Ezan vakti Altın Hanım gözlerini **açtı**.* (HG/182-7)

*O otları **yolmayın**.*(HG/278-10)

*Yukarı Germencik'ten **gelirim**.* (HG/355-12)

*Arslan Bey yeniden başını **eğdi**.*(HG/416-21)

4.1.2.2.Türemiş Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*Bu ses o tepeden o tepeye bir çağrının sesi olup **yayıldı**.* (AB/180-1)

***Süzülmüştür**.*(AB/180-7)

*Ahdım olsun, şu garip Yusuf'u ben elimle **evlendireceğim**.* (AB/203-26)

*Binbaşı Yuannis tabakasını **çıkarttı**.*(AB/264-4)

*Komşular başlarını **salladılar**.* (AB/310-1)

*Onlar da sessizliğe **gömüldüler**.*(AB/360-14)

*Bostanlarını, bahçelerini sürüp ekmeye şimdiden **hazırlar**.*(AB/401-20)

b)

*Benim milletim de zamanı gelince, fethettiği yerlerden **çekildi**.*(HG/9-7)

*Sabahtan kurbanlar **kestirdik**.* (HG/76-13)

*Ocağın ateşleri çoktan küllenip karanlığa **gömülmüştü**. (HG/182-4)*

*Sana anca sakalık **yaptırmışlardır**. (HG/266-3)*

*Adımlarını **hızlandırdı**. (HG/348-14)*

*Çektiğim sıkıntı beni çarçabuk **ihtiyarlattı**. (HG/409-15)*

4.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*Yüzüne bir daha **bakamadı**.(AB/21-5)*

*Öyleyse ben **teslim ediyorum** oğlumu. (AB/159-3)*

*Demek kaçaklar **idam edilecek**...(AB/204-13)*

*Binbaşı Mehmet Bey **devam etti**.(AB/262-5)*

*Öyle **deyivermişim** işte. (AB/310-8)*

*Ana gömleğimi **bulamıyorum**.(AB/400-3)*

b)

*Kısrağın diğer atlardan üstünlüğü daha uzaktan **fark ediliyordu**.(HG/13-5)*

*Babası **razı olur**. (HG/83-35)*

*Sanki her şeyini **kaybetmişti**.(HG/157-12)*

*Başka ne **yapabiliriz**?(HG/171-23)*

*Yaralı onun hareketlerini sessizce **seyrediyordu**.(HG/252-3)*

*Yavaş yavaş Arslan Bey'in anlattıklarına kendisini **kaptırırverdi**.(HG/266-19)*

*Çekil de yiğidimi doya doya **seyredeyim**. (HG/347-27)*

4.1.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*İlyas 'la Osman yüzlerini **yaklaştırdılar**.(AB/26-12)*

*Veli gözlerini öteki gönüllülere **çevirdi**.(AB/82-23)*

*Selim onu **anlıyordu**.(AB/179-16)*

*Fakat kralımız Konstantin, hedef olarak bize Ankara'yı **gösteriyor**.(AB/268-9)*

*Böyle deyip sandığı **kapattı**. (AB/358-7)*

*Askerlerimiz düşmanı buradan şu tepelere sürüp **kovalamışlar**. (AB/402-26)*

b)

Nizam Dede'nin kızgınlığı geçmiş **görünüyordu**.(HG/26-28)

Yorgi toparlanıp, yeniden ellerini **kuruladı**.(HG/100-13)

Aybike Hanım onları **fark etti**.(HG/167-25)

Şahbaz elindeki taşı fırlatıp **attı**.(HG/297-28)

Arslan Bey yumruklarını **sıktı**. (HG/352-32)

4.1.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

Dün gece tahta köprüde **rastladım**.(AB/26-31)

Gül yaprakları dağılıp **gitti**. (AB/80-21)

Bundan **şüphe etmedin**.(AB/179-22)

Yok, **uzanayım** biraz.(AB/268-25)

Orayı neredeyse kır kahvesi **yaptılar**.(AB/402-13)

b)

Giray Bahadır'la birlikte odasına **gitmişti**.(HG/26-29)

Geç **kaldınız**. (HG/98-30)

Aybike Hanım kapıya **koştı**.(HG/166-31)

Bir süre sessiz **durdular**. (HG/297-23)

Kadın bu sözler üstüne **toparlandı**.(HG/353-21)

4.1.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

Bana öyle **geldi**.(AB/26-17)

Okudu Veli.(AB/179-22)

Kapıda telaşlı bir subay **belirdi**.(AB/269-5)

Su **taşıyorum**. (AB/358-20)

Eski mahallemize **döndük**.(AB/402-9)

b)

*Yanlış **duymadın.** (HG/100-12*

*Nizam Ağa ters ters **baktı.**(HG/146-3)*

*Atından **indi.** (HG/166-31)*

*Nizam Dede içini **çektı.**(HG/290-26*

*Hatice Hanım da peşinden **geldi.**(HG/353-33)*

*Bu sırada Emircan onlara doğru **koştı.**(HG/404-4)*

4.1.2.7. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*Lakin evim ocağım burada **kurulmuş.**(AB/29-26)*

*Kayalı Süleyman'ın huzursuzca sakallarında dolaşan eli **çözüldü.**(AB/182-26)*

*Fener alayları **yapılıyor.**(AB/276-6*

*Kabul **edilmiş mi?** (AB/406-16)*

b)

*Sanki boynuna bir kement **atılmıştı.**(HG/28-28)*

*Aynı anda duvarda açılan gedikten kerpiç parçaları **savruldu.**(HG/349-3)*

*Köpekler havlıyor, bağlardan bahçelerden insan sesleri **işitiliyordu.**(HG/426-16)*

4.1.2.8. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*Elini tayyare gibi **hareket ettirdi.**(AB/34-6)*

*Buralara indi mi bazen Veli'yi atına **bindirirdi.**(AB/80-29)*

*Veli'yi **doğrulttular.**(AB/276-27)*

*İsmail Efendi dizginleri çekip atları **durdurdu.** (AB/367-9)*

*Onu cephelere **koşturmuştu.**(AB/402-22)*

b)

*Atalarım, cedlerim, çadırlarını yağma **ettirirlermiş.** (HG/27-19)*

*Oradan kapağına ejderha kakılmış altın bir kutu **çıkarttı.** (HG/57-3)*

*Atımı acımadan **koşturdum.** (HG/103-8)*

*Sabrımı **taşırtdı**. (HG/174-22)*

4.1.2.9. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

*İki kız **sarılıştılar**.(AB/53-11)*

*Esmâ 'yla Hacer **gölüştüler**.(AB/53-14)*

*Böylece **didişiyorlar** birbirleriyle.(AB/53-25)*

*Ama bir gün **karşılaşacaktı** değil mi?(AB/403-6)*

*Bazısı milli müfrezelere katılıp düşmanla **vuruştı**.(AB/404-30)*

*Hep birlikte **gölüştüler**.(AB/405-1)*

b)

*Hepsi birden rüzgârda hafifçe kıpırdayan bir servi ağacına **üşüştüler**.(HG/14-29)*

*Dayımızı görmek isteriz, diye **çığrıştılar**.(HG/166-13)*

*Nöbetçiler bizi kovalamaya **kalkıştılar**.(HG/166-22)*

***Kucaklaştılar**. (HG/229-22)*

***Paylaşamıyorlardı**. (HG/302-13)*

4.1.2.10. Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

a)

***Yazıldın mı** İzzet Ağabey? (AB/83-6)*

*Oturduğu yerden huzursuzca **kıpırdandı**. (AB/155-13)*

*Alacağın olsun muhtar diye **söylendi**.(AB/157-3)*

*Sizler de başlarınızı dik tutup “Oğlumuz cephede...” diye **övüneceksiniz**.
(AB/158-11)*

*Bakışlar kendisine yönelince hemen **toparlandı**.(AB/168-10)*

*İzmir baştanbaşa çiçeklerle **donanmış**. (AB/270-5)*

*Orada biraz **soluklanıyorlar**.(AB/366-21)*

b)

*Nizam Dede görünüşlerine bakarak iyice **ümitsizlendi**.(HG/36-13)*

*Birden kaşları **çatıldı**. (HG/39-15)*

Kendisi **arandı**.(HG/174-18)

Pencere hafifçe **buğulanmıştı**.(HG/272-24)

Arslan adeta aslan **kesilmiş**.(HG/106-1)

Kısık dudakları **aralandı**.(HG/137-19)

Gelip buralarda dolaşır, bir şeyler **mırıldanır**.(HG/157-17)

Bu sırada gözleri yola **takılmıştı**.(HG/291-25)

4.2. Anlamlarına Göre Cümleler

4.2.1.Olumlu Cümle

4.2.1.1.Olumlu İsim Cümlesi

a)

Siz bu vatanın **evlatları**sınız.(AB/21-29)

Biz şimdi **Karacabey**'deyiz.(AB/109-17)

Hem bunlar sahiden çekildi mi anlamak **lazım**.(AB/200-8)

Güneşli bir **odaydı**.(AB/288-20)

Kız hepsi **oradadır**.(AB/400-5)

b)

Şimdi ise türbe asırların sessizliği **içindeydi**.(HG/15-29)

Hepsi de **iyidirler** babay. (HG/43-16)

Benzimin solması **yorgunluktandır**.(HG/135-1)

Hakiki gemiler şimdi **Kırım kıyılarında ve limanlarındaydı**.(HG/224-7)

Salgır az **ötesindeydi**. (HG/249-23)

Giray **memnundu**. (HG/278-2)

Sanki bütün gece cedlerinin ruhlarıyla **beraberdi**. (HG/318-1)

Babanın yeri **ayrıdır**. (HG/382-6)

Nasıl da **canlıydılar**. (HG/423-10)

4.2.1.2.Olumlu Fiil Cümlesi

a)

Yusuf sessiz **durdu**. (AB/25-23)

Hamamcının ensesine **vurdu**.(AB/106-5)

Neyse çekilip **gitti** düşman.(AB/200-5)

Esmâ çarçabuk gözleriyle içeriği **araştırdı**.(AB/288-1)

Tahtaları bir güzel **oldu**.(AB/352-6)

Aceleyle **giyindi**.(AB/400-8)

b)

Aceleyle **giyindi**.(AB/400-8)

Böyle **inanılırdı**. (HG/19-7)

Delikanlı söyleneni **yaptı**. (HG/57-1)

Ellerin derdi bana **düştü**. (HG/120-1)

Nizam Bey gözlerini pencereye **çevirdi**. (HG/168-4)

Nizam Bey hayretle gözlerini **açtı**. (HG/242-1)

Bahçesaray yeni **uyanmıştı**. (HG/317-1)

Haritayı yere **serdi**. (HG/371-1)

Kaybettim. (HG/423-1)

4.2.2.Olumsuz Cümle

4.2.2.1.Olumsuz İsim Cümlesi

a)

Onlar **yoklar**.(AB/28-7)

Öyle **değil** mi tellak?(AB/106-6)

Kolay **değil**. (AB/353-27)

Aralarında Nazik Hanım **yoktu**.(AB/402-13)

b)

Koca çarşıda ona selam vermeyen adam **yoktu**.(HG/55-18)

Hep havadan sudan konuşacak **değiliz** ya... (HG/121-10)

Sana küsmeye hakkım **yok**. (HG/138-4)

*Sağdan soldan duyduklarımınla da medreseyi anlamam mümkün **değil**. (HG/199-13)*

*Eğer Osmanlı tarafına geçmemizi kastettinizse, bu mümkün **değil**. (HG/236-34)*

*Çavuş odada **yoktu**. (HG/316-5)*

*Ortalıkta kimse **yoktu**. (HG/422-21)*

4.2.2.2.Olumsuz Fiil Cümlesi

a)

*Yüzüne bir daha **bakamadı**. (AB/21-5)*

*Öyle ezik **durmadım**. (AB/107-11)*

***Aldırma** sen o kalem efendisine... (AB/200-18)*

*Yoksa bir daha dışarı **salmaz** seni. (AB/288-13)*

*Aylardır kimse kapıyı **çalmamıştı**. (AB/352-30)*

*Ana gömleğimi **bulamıyorum**. (AB/400-3)*

b)

*Çürüksu vadisi, sabahın buğulu renginden henüz **sıyrılmamıştı**. (HG/41-1)*

*Daha bir şey **anlamadım**. (HG/101-6)*

*Elimizden hiçbir şey **gelmiyor**. (HG/164-1)*

*Anlatacaklarımın hepsi bir geceye **sığmaz** agram... (HG/266-11)*

*O gece bir türlü **uyuyamamıştı**. (HG/304-5)*

*Daha sabah **olmadı**. (HG/305-4)*

*Başka türlü yüreğim rahat **etmez**. (HG/348-1)*

*Gregoroviç **aldırmadı**. (HG/414-2)*

4.2.3.Soru Cümlesi

4.2.3.1.Soru Ekiyle Yapılan Cümleler

a)

*Açıkta **mı** kalmışsınız? (AB/20-23)*

*Yusuf gönüllü candarma olmadı **mı**? (AB/94-1)*

*Koca Ayşe Ana'yı bilemedin **mi**? (AB/133-1)*

*Ezan okuyacak **mısın** baba? (AB/192-7)*

*Gelmez **miyim** Salih Dede? (AB/274-5)*

*Bir sıkıntın olursa beni ara, olmaz **mi**? (AB/349-1)*

*Şu hasırda bize de yer var **mi**? (AB/405-13)*

b)

*Geyik avlamak **mi**? (HG/31-4)*

*Öyle değil **mi** Salih Hoca? (HG/87-1)*

*Bunu anlamadın **mi**? (HG/175-23)*

*Ordu **mu**? (HG/226-8)*

*İşitmez olur **muyuz**? (HG/296-12)*

*Sahiden yardım etmiş **mi**? (HG/326-1)*

*Sen **misin**? (HG/366-1)*

*Yalnız bunun için **mi**? (HG/407-23)*

*Susup kaldın **mi**? (HG/423-4)*

4.2.3.2.Soru Sıfatıyla Yapılan Cümleler

a)

***Ne** isyanı yahu? (AB/65-24)*

*Seni **hangi** rüzgârlar attı? (AB/83-26)*

b)

*Arslan Bey'in kart anası **hangi** bir işi yapsın? (HG/26-2)*

*Bakır **ne** güne duruyor? (HG/73-13)*

***Hangi** usulden kanundan bahsedersin? (HG/171-13)*

*Peki, o çayırda **ne** işin var?(HG/176-8)*

*Ey Tanrım bu **nice** sabırdır böyle?(HG/180-19)*

*Siz **nasıl** yiğitsiniz öyle?(HG/237-17)*

***Hangi** hal hocam? (HG/325-17)*

4.2.3.3.Soru Zamiriyle Yapılan Cümleler

a)

Kim görmüş?(AB/26-21)

Ne düşündün baba? (AB/40-14)

Nereye gitti bizim dükkân?(AB/244-6)

Neydi o? (AB/269-7)

Nerede kaldın be Veli? (AB/274-4)

Daha **ne** istiyoruz? (AB/289-23)

b)

Derdimizi kime anlatabiliriz, **kim** dinler?

(HG/163-35)

Başka **ne** yapabiliriz? (HG/171-18)

Arslan Bey **nerede**? (HG/235-8)

Ya imansız olduğunu **nereden** çıkardın? (HG/235-16)

4.2.3.4.Soru Zarfıyla Yapılan Cümleler

a)

Ne çabuk eskidi bu mintanlar?(AB/39-25)

Hayal olmasa **nasıl** yaşanır hocam? (AB/45-15)

Ne zaman geldin İzzet Ağabey?(AB/80-28)

Ne gülüyorsun? (AB/200-4)

Kız bu gâvur kim bilir **ne zaman** çıkar?(AB/228-1)

b)

Kadıncağzın yüreğine **niye** od düşürdün Şirin Tatay? (HG/126-8)

Rus saflarını **nasıl** aşalım? (HG/237-1)

Oğlum caydıramamışken, sen **nasıl** caydıracaksın? (HG/240-4)

Nasıl ölmüş? (HG/320-10)

Niye öldün Dilara? (HG/339-10)

4.2.3.5.Soru Edatıyla Yapılan Cümleler

a)

***Değil** mi ama Yusuf Ağabey?(AB/27-13)*

*Biliyorsun **değil** mi?(AB/35-13)*

b)

*Bak hele, önden giden şu acayip şey Fatma Nine **değil mi?**(HG/124-3)*

*Dört aylık olmuştur, **değil mi?**(HG/153-14)*

*Ondan vazgeçmediğimiz, hep onu konuşmamızdan belli **değil mi?** (HG/233-18)*

*Öyle **değil mi** Yakup? (HG/337-3)*

4.2.4.Emir Cümlesi

a)

***Durun!**(AB/27-13)*

*Şunların sahibi kimse gelip **alsın!**(AB/122-8)*

*Sen soruma cevap **ver!**(AB/152-27)*

*Durmuş 'a Mehmed'e ve öteki arkadaşlarına da **söyle!**(AB/231-16)*

*Şunlara **bakın!**(AB/262-30)*

***Yat** yere!(AB/304-6)*

*Gitmişken bizim eve de **uğrayın!** (AB/408-7)*

b)

*Dede, dede beni de kocamış Çora'ya **bindir!**(HG/16-13)*

*İçeriye **buyur** hele! (HG/56-7)*

*Haydi, öyleyse, Nizam Bey ortalığa düşmeden şu atı **getir.** (HG/139-30)*

*Şimdi beni **dinleyin...** (HG/205-4)*

*Sen sus Giray, sus da Arslan Bey cevap **versin.** (HG/265-8)*

*Hadi, **söyleyin!** (HG/343-18)*

*Git ama **dön!** (HG/406-17)*

4.2.5.Ünlem Cümlesi

a)

Dedirtmem! (AB/20-30)

Evet ya!(AB/23-15)

Hadi atla!(AB/24-9)

Vay canına!(AB/34-16)

Baş üstüne Efendi Baba! (AB/44-17)

Adını de bakam!(AB/104-14)

Güle güle ağabey! (AB/163-1)

Bak içinizden yiğit biri çıktı işte!(AB/207-18)

Veli len şuraya bak! (AB/250-18)

Meraktan öleceğiz yahu!(AB/328-23)

Ah insafsız Fitnat Hanım ah! (AB/395-29)

b)

Sakın kimseye satma ha!(HG/14-20)

Estağfirullah! (HG/85-20)

Gidip yükünü alsana! (HG/124-10)

Ne demek! (HG/162-4)

Sus ihtiyar, sus! (HG/241-7)

Tamam, tamam!(HG/301-23)

Lanet olsun!(HG/364-16)

Yeter artık! (HG/408-1)

4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

4.3.1.Kurallı Cümle

a)

*Sonra İlyas 'ın sözlerini **hatırladı**.(AB/28-1)*

*Yusuf **çömeldi**.(AB/62-1)*

*Kadın beni bir eve **soktu**. (AB/117-4)*

*Önce onu ezip **geçsinler**.(AB/189-3)*

*Kamyonlar homurtularla yola **koyuldu**.(AB/238-4)*

*Esma başını **eğdi**.(AB/283-1)*

*Mustafa da yanına **çökmüştü**. (AB/315-1)*

*Böyle dedikten sonra yüklüğü **açtı**.(AB/400-1)*

b)

*Asma çardağına doğru **yürüdü**.(HG/20-4)*

*Eve döndüklerinde kararını **vermişti**. (HG/72-5)*

*Pencerede yalnız öfkeli Altın Ana **vardı**. (HG/107-31)*

*Herif niye **çekinsin**? (HG/160-24)*

*Lafla işler **yürümezmiş**. (HG/229-8)*

*Adamın sakın bir görünüşü **vardı**. (HG/284-12)*

*Bu dünya ile bağı şu ip kadar **inceydi**. (HG/320-20)*

*Arslan Bey bir şamdan **yaktı**. (HG/375-19)*

4.3.2.Devrik Cümle

a)

*Öğretmeyi, anlatmayı **severdi** Hafız.(AB/39-4)*

*Biraz da **kıskandılar** onu.(AB/84-1)*

*İkisi de **sarıydı** keçilerin.(AB/130-1)*

*Bizimkiler **değilmiş** onlar. (AB/197-1)*

*Cephanesi **kalmamıştı** üstelik.(AB/241-1)*

*Kıyıda gölge bir yer bulup **çöktü** Osman.(AB/293-1)*

*Başını **okşadı** onun.(AB/357-2)*

*Öyleyse **gelsin** sizinkiler. (AB/411-19)*

b)

***Dönüyorlardı**, acılı, sessiz.(HG/21-10)*

*Neyi **anlatırdı** bu şarkılar? (HG/66-2)*

Ben de babamdan **öğreniyorum** olanları. (HG/126-4)

Dur telaşlanma, **otur** şöyle. (HG/160-1)

Sen askerin kuvvetine, imanına bak, sayısına **değil** oğul.

Aç gözünü hele... (HG/271-24)

Belli **olmaz** Arslan Bey... (HG/323-25)

Siz Yakup'tan da **yiğitmişsiniz** meğer...(HG/367-4)

Onları **getirmedim** ağam. (HG/404-13)

4.4.Yapılarına Göre Cümleler

4.4.1.Basit Cümleler

a)

Veli başını **eğdi**. (AB/33-27)

Ağabey yirmi birinde yirmi ikisinde ancak **vardı**. (AB/81-11)

Yusuf bir tabure **gösterdi**.(AB/150-1)

Korkuyla **bekledi**.(AB/209-20)

Kız beyannameyi **aldı**. (AB/280-3)

Söze Seyfi Efendi **karişti**. (AB/359-31)

Garsona çay **söyledim**. (AB/413-4)

b)

Yusuf, gözlerini ileride puslu mor tepelere **dikti**. (HG/16-24)

Buna Arslan Bey cevap **verdi**. (HG/96-5)

Onun kabahati **yok**. (HG/145-6)

Nizam Dede **yaklaştı**. (HG/203-1)

Tam bir saat müsademe **edildi**. (HG/216-4)

Emin Hoca bahçede asma çardağının **altındaydı**. (HG/325-6)

4.4.2.Birleşik Cümleler

4.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

a)

*Kafeslerinden **kaçarlarsa** sonra bulmak güç olur.*(AB/32-5)

*Alınlarına ne **yazılmışsa** o olur.*(AB/93-28)

*Yusuf türkü mürkü **okumasa** bu yola katlanılmazdı.*(HG/14-27)

***Uyursam** buracıkta uyurum.*(AB/185-4)

*Son darbeyi Ankara'da **vuramazsak** bu iş bitmiştir azizim.*(AB/268-15)

*Tekâlif-i Milliye'ye birazını **bağışlasaydı**, böyle sıkıntılara düşmezdi işte.*
(AB/341-15)

b)

*O zamandan beri içinde Kırım'a dair bir sızı **duysa**, Şirin'in o hali gözünün önüne geliverirdi.* (HG/28-29)

*Şu gün biriyle **dövüşmezsem** kahrımdan ölürüm.* (HG/105-15)

*Kime **sorsa** evimi gösterir.* (HG/178-7)

*İzin **verirseniz** ben de konuşmak isterim.*(HG/231-30)

*Yakında moskofun karargâhı **olmazsa** yüzüme tükürsünler.* (HG/324-15)

4.4.2.2. İç İç Birleşik Cümle

a)

'Olmazsa kaçak bineriz...' diyordu biri. (AB/21-16)

"Ona verecek kızım yoktur." dedi. (AB/92-5)

İzzettin Bey onun hakkından gelir, derler. (AB/184-31)

"Nehir, nehirdir Yarbey!" dedi. (AB/267-32)

"Seni gözcü yapalım buraya "dedi. (AB/332-24)

b)

Nerede kaldı Nizam Bey, dedi. (HG/20-13)

Hay senin çalımına, dedi Arslan. (HG/107-12)

Dua ettim, dedi. (HG/178-11)

Yoo! Böyle konuşma, dedi. (HG/230-25)

Hay sen çok yaşa Giray Bey, dedi. (HG/327-18)

4.4.2.3. Ki'li Birleşik Cümle

a)

Yeter **ki** memleket feraha çıksın. (AB/94-21)

Dediler **ki** bizim Hükümet Konağı'nın önüne dikilmişler. (AB/193-20)

İsterim **ki** halk ondan örnek alsın. (AB/203-6)

Öyle **ki** izmaritten eser kalmadı. (AB/235-9)

Onların da mermisi tükenmiş olmalıydı **ki** süngülerle saldırmaya kalkışıyorlardı. (AB/241-2)

Musa Efendi elinin çamurunu bir beze kuruluyordu **ki** penceredeki başlar kaybolmuştu. (AB/335-22)

b)

Unutma **ki**, giray benim için ne ise Arslan da odur. (HG/27-21)

Başımıza öyle bir iş geldi **ki** tarifi mümkün değil. (HG/104-28)

Bu defa gözümlle gördüm **ki** okuduklarım doğru imiş. (HG/217-23)

Birkaç adım atmıştı **ki** Giray seslendi. (HG/323-33)

4.4.2.4. Girişik Cümle

a)

Amcabey ve çay bahçesi, Arif'in gözünde **canlanamayan** kırık dökük çizgilerdir. (AB/10-17)

Sofra yaygısını **toplayıp** бүттү. (AB/92-24)

Şimdi nefesleriyle **ılınmış** ahırda uyuyorlardı. (AB/184-1)

Sakarya çamur, bataak rengiyle **akıp** gidiyordu. (AB/266-18)

Müftü hoca yüzündeki hüznü çarçabuk **silip** toparladı. (AB/331-11)

b)

İnce ince akan bir su iken **gürleşip** yukarılara yol alacağız. (HG/18-21)

Ortalığı **karıştırmadan** buradan git Arslan Bey. (HG/104-34)

Gregoroviç, çite **yaslanarak** onu seyretti. (HG/178-10)

Döşekte **yatmaktan** bıktım. (HG/279-18)

Yürüyüp çeşmenin yanına gitti. (HG/324-21)

4.4.3.Sıralı Cümleler

4.4.3.1.Bağımlı Sıralı Cümle

a)

Geçmişte yaşıyor, geçmişte nefes alıyordu.(AB/11-27)

Şerife Hanım bunaldı, yüzü kızardı. (AB/92-14)

Unutulmuş, ihmal edilmiş.(AB/183-9)

Şimdi bırakılmış şehirlerde yerli Rumlar zafer şarkıları söylüyor, geceleri ellerinde fenerleriyle bekliyorlardı.(AB/266-27)

Sonra Cavid Bey, gözlüğünü düzeltmiş, cep saatini çıkarıp, hademenin zili çalmasına az bir zaman kaldığını anlayarak susmuştu. (AB/334-24)

b)

Tahtaları aralanmış, bir tarafa doğru eğilmişti. (HG/20-3)

Kadın yine de yakasını bırakmıyor, yalvarıp duruyordu. (HG/118-12)

Gözleri pırıl pırıldı, gülümsüyorlardı. (HG/155-32)

Eridi, bitti benim oğlum. (HG/278-34)

Çocukları bahçede birbirlerini kovalıyor, düşüyor, bağırıp çağırıyorlardı. (HG/325-8)

4.4.3.2.Bağımsız Sıralı Cümle

a)

Bilir misin, Milli Mücadele’de ilk düzenli ordu birlikleri burada kurulmuş. (AB/9-5)

Bir küçük matbaası vardı, onunla ayakta kalmaya çalışıyordu. (AB/9-5)

Bakalım, sen ne diyeceksin? (AB/93-9)

Ocak da geçmiş, üşümüşüm. (AB/183-6)

Gariptir, yokluğa, sıkıntıya düştükçe güçleniyorlar. (AB/268-13)

Sen ara sıra bize o dolaptan bir şeyler taşı olmaz mı? (AB/337-29)

b)

Açılır, kendine gelir, merak etme... (HG/19-22)

Dur, başından anlatayım. (HG/104-1)

Ne zaman, nerde görüşeceğiz, söyle. (HG/178-1)

Hiç şüphesi yoktu; karşısındaki kalabalık Osmanlı askeri idi. (HG/253-20)

Bakmasın, daha iyi. (HG/319-22)

4.4.4.Bağlı Cümle

a)

*İstasyon tenhaydı **ve** hala eskiden kalmış bir şeylerin sıcaklığını koruyordu. (AB/10-28)*

*Hadi git **de** aşağıdan biraz odun getir. (AB/92-15)*

*Bir yilandım evvelden **ama** yüreğim vardı.(AB/182-15)*

*Ortalığa onların fenerlerinden bir aydınlık düştü **mü** Türk evleri karanlığa gömülüydü.(AB/266-27)*

*Uykusu geldi **mi** nöbeti Hıfzı 'ya devreder, bir mindere kıvrılır uyurdu. (AB/337-8)*

b)

*Nizam Dede **hem** güldü **hem de** Rüstem Hoca 'ya için için kızdı. (HG/18-1)*

*Kene gibi sırtıma yapışır **da** inmezdi. (HG/105-7)*

***Kimisi** ruhunu teslim etmiş, **kimisi** de can bulup ayağa kalktı. (HG/115-15)*

*Köyleri dolaşır aşlık vermeyeni **ya** öldürüyor **yahut** evlerini ateşe veriyorlar. (HG/280-18)*

*Sanki ölüm kirdi, pastı **da** evlerinden söküp atmaya çalışıyorlardı. (HG/320-31)*

4.4.5.Ara Sözlü Cümle

a)

*Demek, **babası 'he' dese**, o da kabul edecekti. (AB/20-24)*

b)

*Bu eve gelince, **biraz tamir ettik mi**, bizi gömer.(HG/20-11)*

*Pazarın kurulduğu düzlük, **daha önce yağan yağmurdan olacak**, pek kalabalık değildi. (HG/ 32/7)*

*Yoo Fatma Nine, senin Arslan Bey, **bakarsın**, kızdan soğuyuverir. (HG/118-34)*

4.4.6.Eksilteli Cümle (Kesik Cümle)

a)

Çepçevre dağlar... Morlu, mavili, alacalı... Katırıyla yol alan siyah yeldirmeli bir kadın... (AB/10-18)

Artarda sıralanan şikâyetler... (AB/50-4)

Üç ay sonra... (AB/93-31)

Bir sızı... (AB182/2)

Sonra saz benizli Eskişehir'i... (AB/266-22)

Veli'nin içinde bir boşluk... (AB/335-8)

b)

Yukarılara... (HG/18-18)

İlim... (HG/91-1)

İşte sakiler... (HG/98-17)

Ve Gözleve Camii... (HG/155-2)

Sokullu'nun gemileri... (HG/185-20)

Bir ağaç, kendi halinde akan bir su... (HG/239-8)

İrmak suları kabarır kabarmaz... (HG/294-22)

Ah benim kardaşım... (HG/348-2)

Yakup, ben de senin leşini köy köy gezdirmezsem... (HG/357-17)

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Sevinç Çokum'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş; daha sonra cümle ögeleri, belirtme grupları, cümle öge ve çeşitleri göstermek için 'Ağustos Başağı' ve 'Hilal Görününce' adlı eserlerdeki cümleler dört bölüm halinde incelenmiştir.

Birinci bölümde; Sevinç Çokum'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; belirtme gruplarının tanımı yapılmış; araştırmacıların farklı görüşlerine de yer verilerek cümle örnekleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; cümlelerin ögeleri *özne, yüklem, yer tamlayıcısı, zarf tümleci, cümle dışı unsur* olarak ele alınmış ve yine dil bilimcilerin görüşlerine de yer verilerek örnekler incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde cümle çeşitleri hakkında bilgi verilmiş, Özkan ve Sevinçli'nin sınıflandırmaları esas alınarak, cümle çeşitleri incelenmiş ve örneklerin ne sıklıkla kullanıldıkları sayısal veriler halinde verilmiştir.

Türkiye'de söz dizimi çalışmalarının dille ilgili diğer çalışmalara kıyasla daha az olduğu, çalışmalar arasında bazı fikir ayrılıkları bulunduğu ve çoğuna baktığımızda dil araştırmacılarının arasında konuyla ilgili tam bir bütünlük sağlanamadığı görülmüştür. Buna bağlı olarak Sevinç Çokum'un on yıl arayla yayımlanan iki tarihi romanı ele alınarak değişen dil ve gramer özellikleri ortaya konularak eserlerden alınan örneklerle, Türkçenin zengin kelime ve cümle kalıplarına ve söz dizimi çalışmalarına az da olsa katkı sunmak amaçlanmıştır.

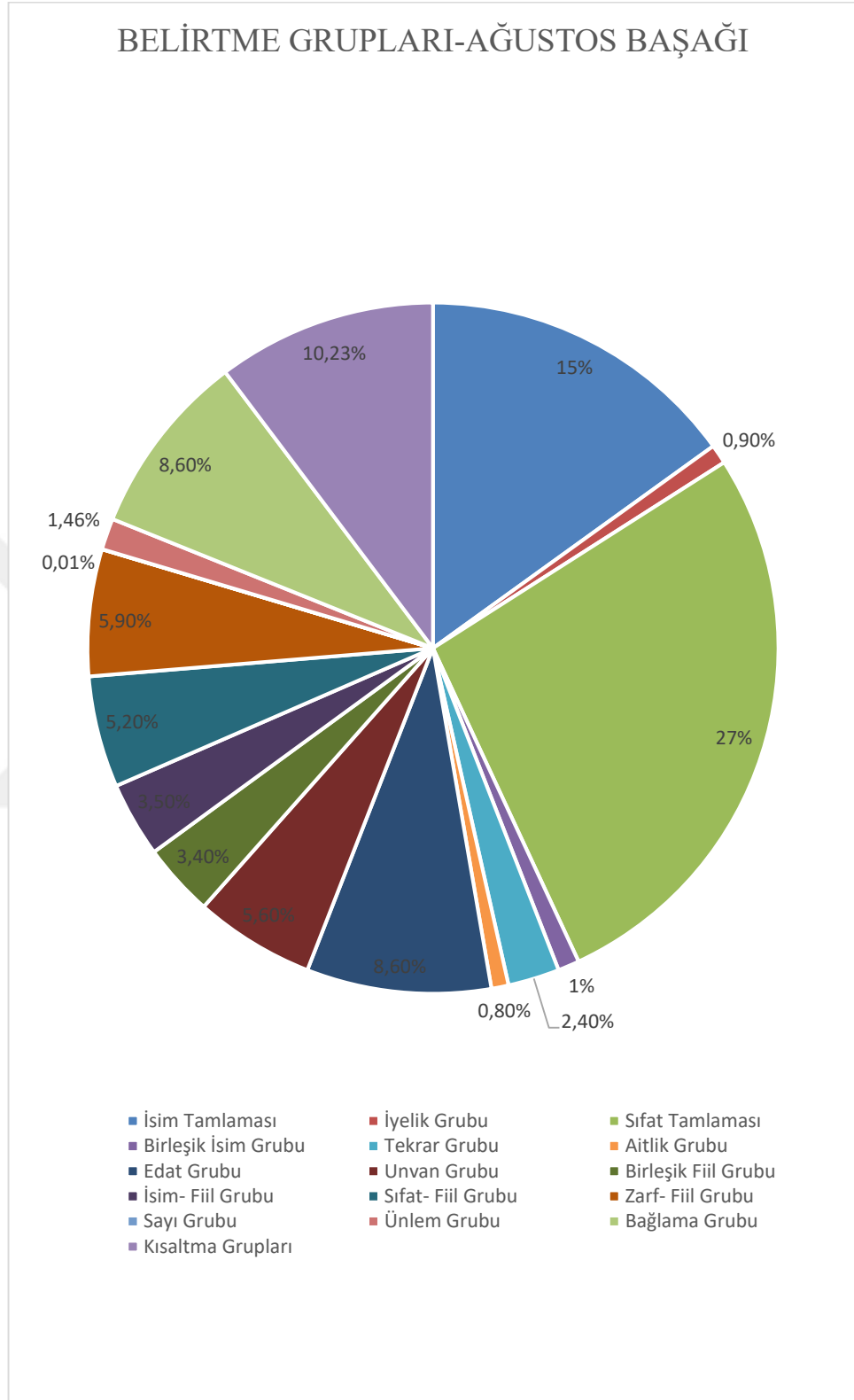
Söz dizimi çalışmasında öncelikle belirtme grupları ele alınmıştır. *İsim tamlaması ve iyelik grubu, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu, ünvan grubu, ünlem grubu, birleşik isim grubu, edat grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, bağlama grubu, aitlik grubu ve kısaltma grubu* şeklinde 15 alt başlıkta incelenmiştir. Ayrıca bu grubun ortak veya birbirinden ayrı özellikleri tablo şeklinde karşılaştırılmıştır. Eserlerdeki belirtme gruplarının genel olarak karşılaştırması şöyledir:

BELİRTME GRUPLARI	Belirtme Gruplarının Sayısı		Toplam Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	
Belirtme Grubu Türü	AB	HG	AB	HG
İsim Tamlaması	4610	3559	%15	%11,26
İyelik Grubu	288	401	%0,9	%1,27
Sıfat Tamlaması	8330	9997	%27	%31,63
Birleşik İsim Grubu	312	1240	%1	%3,92
Tekrar Grubu	731	484	%2,4	%1,55
Aitlik Grubu	256	103	%0,8	%0,32
Edat Grubu	2636	2441	%8,6	%7,72
Ünvan Grubu	1720	2562	%5,60	%8,11
Birleşik Fiil Grubu	1041	1297	%3,40	%4,1
İsim- Fiil Grubu	1068	973	%3,50	%3,08
Sıfat- Fiil Grubu	1607	1104	%5,2	%3,49
Zarf- Fiil Grubu	1811	2782	%5,90	%8,8
Sayı Grubu	9	11	%0,01	%0,01
Ünlem Grubu	447	215	%1,46	%0,7
Bağlama Grubu	2639	1939	%8,6	%6,14
Kısaltma Grupları	3136	2497	%10,23	%7,9

Çizelge.1.1.

Çizelge 1.1. tablosunda görüldüğü gibi karşılaştırması yapılan her iki eserin belirtme grupları tasnifi yapılmış; sayı ve yüzdelikleri verilmiştir. Tablolardan yola

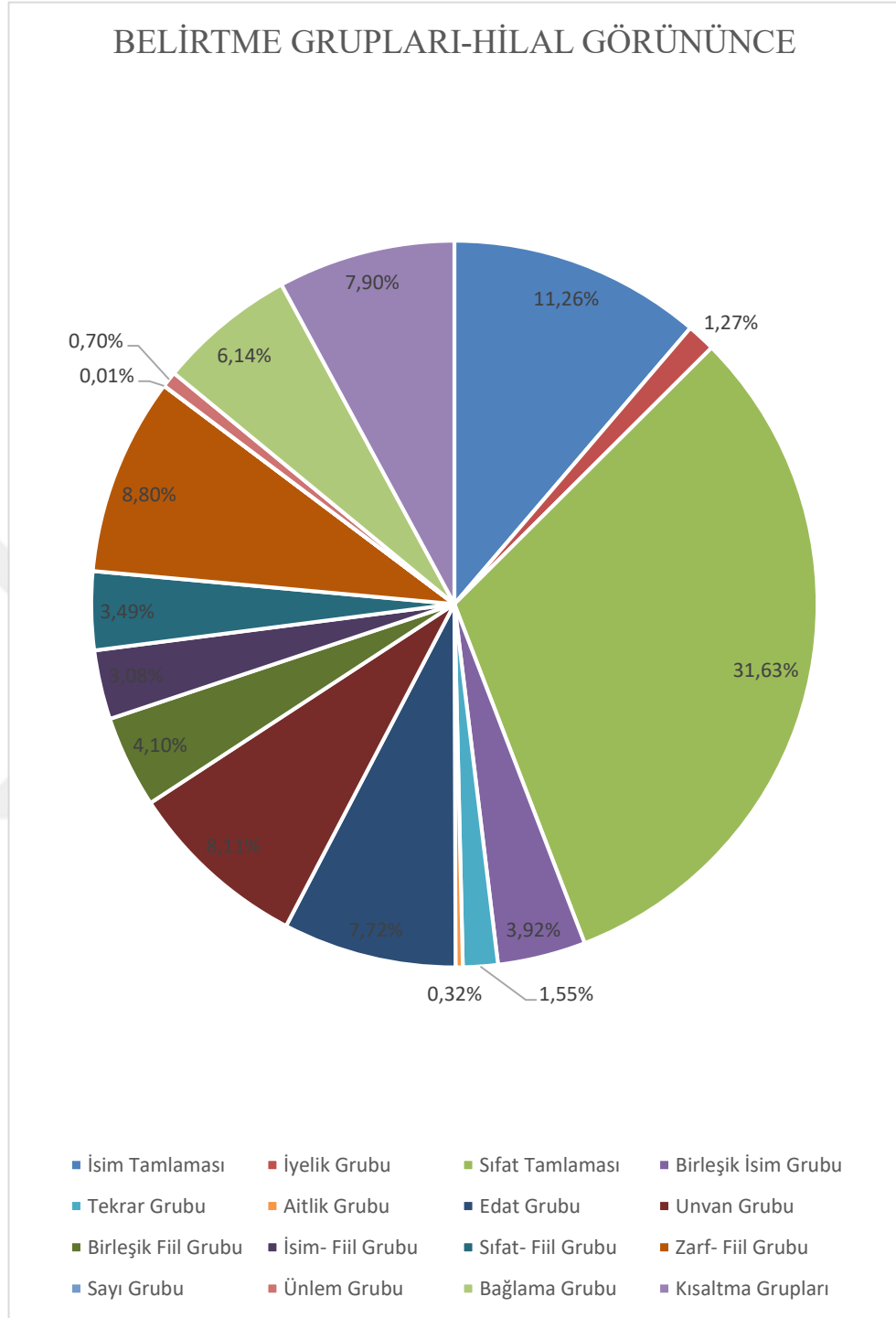
çıkarak aşağıda da görüleceği üzere her iki eserin benzer ve ayrı yönleri tespit edilerek, dil özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 1.1.

Şekil 1.1. tablosunda görüldüğü üzere; Ağustos Başağı eserindeki belirtme gruplarında, en fazla yeri sırasıyla; *sıfat tamlaması, isim tamlamaları, kısaltma*

grupları, edat ve bağlama grupları tutarken, en az yeri ise sırasıyla sayı, aitlik ve iyelik grubu tutmuştur.

Şekil 1.2.

Şekil 1.2. tablosunda Hilal Görününce eserindeki belirtme gruplarında ise en fazla yeri sırasıyla; *sıfat tamlaması, isim tamlamaları, zarf-fiil, kısaltma grupları, ünvan, edat ve bağlama* gruplarının; en az yer ise sırasıyla *sayı, aitlik ve ünlem* grubuna aittir.

İki tabloyu karşılaştıracak olursak;

- a) Her iki eserde de *tamlamalar* ilk sırayı alırken *Hilal Görününce*'de roman kahramanlarından kaynaklı *ünvan* ve girişik cümlelerin çokluğundan kaynaklı *zarf-fiillerin* üçüncü ve dördüncü sırada yer aldıklarını görebiliyoruz.
- b) Yine iki eserde de sayı ve aitlik grubunun az yer tuttuğu görülür. Ayrıca *Hilal Görününce*'de ünlem grubunun sayıca azlığı romanda diyaloglara diğer esere göre daha az verilmesinden, *Ağustos Başağı*'ndaki iyelik grubunun azlığını da yine diğer esere göre isim tamlamalarının daha kurala uygun olarak verilmesinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

İncelememizin sonucunda her iki eserin karşılaştırmasını şöyle sıralayabiliriz:

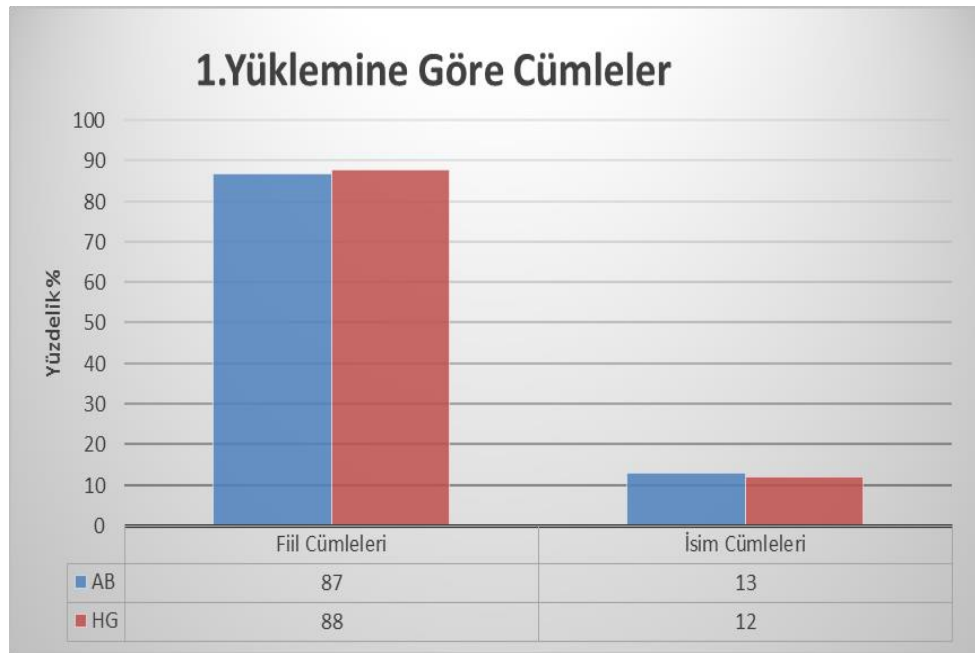
- *Ağustos Başağı*'nda 26641, *Hilal Görününce*'de ise 31605 belirtme grubu bulunmuştur.
- *Ağustos Başağı*'nda 79431, *Hilal Görününce*'de ise 74836 sözcük kullanılmıştır.
- Eserlerde isim tamlaması olarak en fazla *belirtili isim tamlaması* kullanılmış ve en az kullanılan ise *eksiz isim tamlaması*dır.
- Kelime grubu olarak iki eserde de *en fazla yeri sıfat tamlaması* tutar. *Niteleme sıfatı* en fazla kullanılan sıfattır.
- “*Et-*” yardımcı fiili en çok kullanılan yardımcı fiil olduğundan her iki eserde de bu yardımcı fiil daha ağırlıktadır.
- *Kurallı birleşik fiil* grubunda en fazla yeri iki eserde de *yeterlilik fiili* tutar, ondan sonra *süreklilik fiili* gelmektedir. Eserlerde ayrıca *yaklaşma fiil* örneklerine rastlanmamıştır.
- Eserlerde birleşik zamanlı fiil olarak en çok kullanılan zaman, duyulan geçmiş zamanın hikâyesi (*-mİştİ*) olup onu şimdiki zamanın hikâyesi (*-yordu*) takip eder.
- Tekrar grubunda en fazla kullanılan, *unsurları aynı olan tekrar grubu* örnekleridir.
- Edat grupları içinde “*gibi*” edatlı gruplar çoğunlukta olup bu kelime grupları genellikle benzetme anlamıyla kurulur. Bu durum eserlere benzetme anlamı taşıyan edat gruplarının sıkça kullanıldığını gösterir. ‘*Gibi*’ edatından sonra en çok ‘*ile*’ edatı kullanılmıştır.
- Bağlama grubu olarak en fazla kullanılan ‘*dE*’ bağlacıdır. Ondan sonra en çok ‘*ve*’ örnekleri gelmektedir.
- En az kullanılan örnekler kelime gruplarından *sayı grubuna* aittir.
- Eserlerde kısaltma grupları olarak *uzaklaşma* grubu; *yönelme* grubuna göre daha fazladır. *Bulunma* grubu her ikisine göre daha az bulunmaktadır.

- “-*An*” sıfat-fiil ekinden sonra en çok sırayla ‘-*DIK*’ ,‘-*mİş*’, ‘-*EcEk*’ ekiyle kurulan sıfat-fiil grubunun kullanıldığı görülmüştür. “-*Ar*” ve “-*Ası*” sıfat-fiil ekleri incelediğimiz romanlarda örneklerine çok az bulunmaktadır.
- *Tamlamalardan* sonra en fazla kullanılan kelime grubu, *edat* ve *kısaltma* grubu örnekleridir.
- *Zarf-fiil* gruplarının örneklerinde *en fazla* ‘-*İp*’ ekinin kullanıldığı görülmüştür. ‘*İp*’ ekinden sonra, en çok kullanılan ekler sırayla -*ErEk*, -*diğİndA*, -*ken*, -*IncA* ekleridir.
- Fiilimsi grupları içinde *en az* kullanılan *isim-fiil* grubu örnekleridir. En çok kullanılan isim-fiil örneği ‘-*mE*’ örnekleri olup, ‘*İş*’ örnekleri ‘-*mEk*’ örneklerine göre daha azdır.
- *Ünvan grubu* örneklerinde *Ağustos Başağı*’nda sırasıyla en fazla ‘-*bey*, *efendi*, *hanım*’ ünvanları alırken, *Hilal Görününce*’de ise en fazla ‘-*bey*, *dede*, *hanım*’ kullanılmıştır. Bu durum romanın ana karakteriyle ilgili olduğu düşünülmüştür.
- İki eserde de *yükleme* grubunun *isnat* grubuna göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

CÜMLE TÜRLERİ		Cümle Sayısı		Toplam Yüzdelik Oran	
		AB	HG	AB	HG
Yüklemine Göre	Fiil Cümlesi	12876	11265	%87	%88
	İsim Cümlesi	1936	1603	%13	%12
Anlamına Göre	Olumlu Cümle	12541	10795	%82	%83
	Olumsuz Cümle	843	830	%5,5	%6
	Soru Cümlesi	1180	901	%8	%6,9
	Emir Cümlesi	60	106	%0,4	%0,8
	Ünlem Cümlesi	188	220	%1,2	%1,7
Yüklemin Yerine Göre	Kurallı Cümle	11307	11847	%82	%92
	Devrik Cümle	2541	1021	%18	%8
Yapılarına Göre	Basit Cümle	6222	4704	%48	%43,5
	Girişik Cümle	2969	3333	%23	%30,75
	Şartlı Cümle	131	109	%1	%1
	İç İçe Cümle	858	1252	%6,5	%11,5
	Ki'li Cümle	79	114	%0,5	%1
	Sıralı Cümle	883	720	%6,75	%6,75
	Bağlı Cümle	272	225	%2	%2
	Ara Sözlü Cümle	22	16	%0,25	%0,25
	Eksilteli Cümle	1494	364	%12	%3,25

Çizelge 1.2.

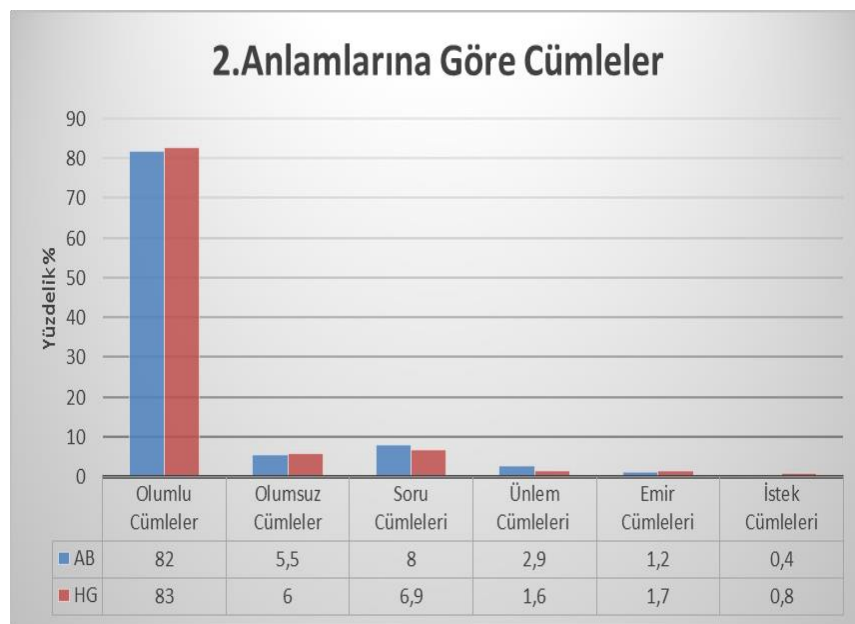
Çizelge 1.2. tablosunda görüldüğü gibi, eserler; cümle çeşitleri olarak 4 gruba ayrılmıştır. İki eserde de cümle çeşitlerinin yüklemine göre *fiil* cümlelerinin, anlamına göre *olumlu*, yüklemine göre *kurallı*, yapısına göre de *basit* cümlelerin ağırlıkta olduğu görülmüştür. En az bulunan cümle türleri ise *isim*, *emir*, *devrik* ve *ara sözlü* cümlelerdir. Yine iki eserde de cümle türlerinin oran olarak birbirlerine yakın oranda olduğu görülmüştür.

Şekil 1.3.

Şekil 1.3. tablosunda şöyle tespit edilmiştir:

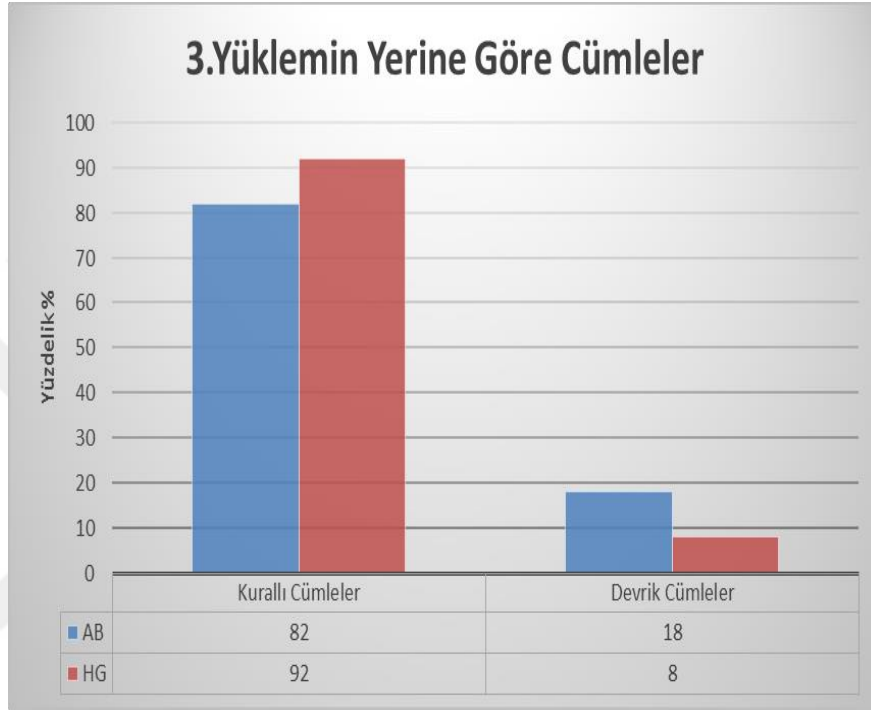
- Ağustos Başağı'nda daha kısa ve sade bir dil kullanıldığından *isim cümleleri daha fazla* yer tutmuştur.
- Eserlerin olaya dayalı olması ve diyaloglara çok yer verilmesinden dolayı fiil cümlesi (AB % 87 – HG % 88) daha ağırlıktadır. Haber kiplerinin yoğun olduğu eserlerde, dilek kipleri daha çok diyaloglarda yer bulmuştur.

Şekil 1.4.

Şekil 1.4. tablosundaki anlamlarına göre cümleler için yapılan tespit şöyle belirtilmiştir:

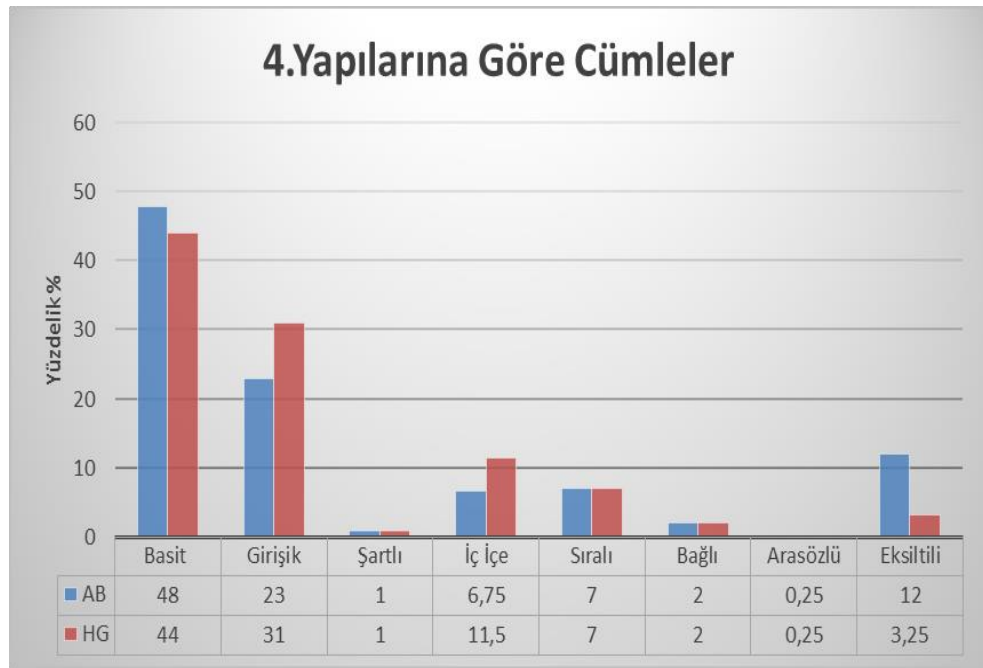
- *Ağustos Başağı'nda* olumlu ve ünlem cümlelerine; *Hilal Görününce'de* ise olumsuz ve istek cümlelerine daha çok yer verilmiştir.
- Soru ekiyle yapılan cümleler, soru sözcüğüyle yapılan cümlelere göre daha fazladır; nedeni soru ekinin hem isimlere hem de fiillere gelebilmesidir.

Şekil 1.5.

Şekil 1.5. tablosunda yüklem yeri göre olan cümleler için yapılan saptama şu şekildedir:

- *Ağustos Başağı'nda* durum tasvirlerinin fazla olmasından dolayı devrik cümlelerin sayısı *Hilal Görününce'ye* oranla daha fazladır.
- Kurallı cümlelerin devrik cümlelerden fazla olmasının nedeni, her iki eserin de roman türünde olması ve yazı diline daha yakın olmasıdır.

Şekil 1.6.

Şekil 1.6. tablosunda yapı bakımından cümlelerin sınıflandırması şöyle belirtilmiştir:

- *Ağustos Başağı* 413 sayfa olup 16881, *Hilal Görününce* ise 430 sayfa olup 13463 cümle kullanılmıştır. Sayfa sayısı oranından da anlaşılacağı üzere *Ağustos Başağı*’nda daha kısa ve basit cümleler kullanılmıştır.
- *Hilal Görününce*’de girişik, iç içe ve koşullu cümleler *Ağustos Başağı*’na göre daha çok verilmiştir. *Ağustos Başağı*’nda ise *Hilal Görününce*’ye göre girişik ve iç içe cümlelere daha az, basit ve eksiltili cümlelere daha çok yer verildiği görülmüştür.
- Basit cümleler günlük konuşma dilinde daha yaygın olduğundan, basit cümle örnekleri birleşik cümle örneklerinden daha fazla kullanılmıştır.
- Eksiltili cümle örneklerinde daha çok üç noktanın kullanıldığı, bazı eksiltili cümle yapılarının -sa ve -ki unsurlarıyla yapıldığı ve ayrıca tasvir sözcüklerinden sonra kullanıldığı görülmüştür.
- Ele alınan eserlerde *en az* cümle çeşidi olarak, emir cümlesi kullanılmıştır.
- Her iki eserde de koşullu, sıralı, ara sözlü ve bağlı cümlelerin birbirine yakın oranda olduğu görülmüştür.
- Bağlı cümlelerde daha fazla “de” ve “ama” örneklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

- Birleşik cümlelerde koşullu birleşik cümlelerin az olması, şart kipinin ve koşula dayalı yargının az olduğunu; iç içe birleşik cümlelerin fazla olması ise diyalogların cümle içinde çokça kullanıldığını göstermiştir.
- Sıralı cümlelerde bağımlı sıralı cümlelerin bağımsız sıralı cümlelerden daha çok olmasının nedeni öge ortaklığına dayalı sıralı cümlelerin daha fazla olmasıdır.
Cümlelerin öğelerine de genel olarak baktığımızda;
- *Gerçek özne* örneklerinin sözde özne örneklerinden *daha fazla* kullanıldığı görülmüştür.
- *Pekiştirmeli ve açıklamalı özne* çok az kullanılmıştır.
- *Yüklemi* fiil olan ve *basit* fiillerle kurulan yüklemeler daha ağırlıktadır.
- *Fiillerden* oluşan yüklemeler *daha çoğunluktadır*.
- *Nesne* türlerinden *en fazla* kullanılan örnekler *belirtili nesnedir*.
- *Zarf tümleci* örneklerinde, *durum zarfları* daha ağırlıktadır.
- *Yer tamlayıcısı* örneklerinde yönelmeden çok *bulunmanın* daha fazla olduğu görülmüştür.
- *Cümle dışı öğelerin* daha çok *cümle başında* kullanıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akın, K. (2009). *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri Ve Türkçe*. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, D. (1987). *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dil Bilim I* (3. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 43, 58, 73, 72, 124- 125, 129- 130, 133, 135.
- Atabay, N., Çam, A., Özel, S. (1981). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 26, 77, 109, 94.
- Atabay, N., Özel S., Kutluk İ. (2003). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya Yay.
- Ayvazoglu, B. (1996). *Defterimde Kırk Suret*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Balcı, T. (1995). Ad Takımı–Sıfat Takımı Sorunu (Juxtapositionen im Türkischen) *.Çağdaş Türk Dili*, 92,5-7.
- Balcı, T. (2001). Ad Takımı–Sıfat Takımı Sorunu. *Dil Dergisi*, (Şubat), Ankara, 14-17.
- Banarlı, N.S. (2015). *Türkçenin Sırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banguoğlu, T. (1979). *Ana Hatlarıyla Türkçenin Grameri* (2. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 84.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri* (9. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 310,497,525.
- Baydar, T. (2013). İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, 49, 55- 66.
- Baydar, T., Baydar, A. S. E. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16, 27- 47.
- Beserek, A. (1991). *Türkçede Cümle Yapısı*. İstanbul: MEB yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe Dil Bilgisi*. (3. bs.). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 96,115.
- Bolulu, O. (1995). Türkçe’de Sıfır Reklam Tamlaması Vardır. *Çağdaş Türk Dili*, Haziran, 33-36.
- Bulut, A. (1988). *Sevinç Çokum'un Eserleri Üzerinde Tematik Çalışma*. (Yüksek

- Büker, A. C. (1995). TakıSız Ad Takımı Denmeli mi? *Çağdaş Türk Dili (Aralık)*, 36- 38.
- Çam Öneren, A. (1995). Ah Şu TakıSız Tamlamalar. *Çağdaş Türk Dili*, 94,20-24.
- Çokum, S. (1992). Roman Üzerine. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 220, 15-16.
- Çokum, S. (1993). *Hilal Görününce*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çokum, S. (2001). Romana Başlarken. *Türkiye Gazetesi*, (02.04.2001).
- Çokum, S. (2006). Dışa Dönük Dikkatler. *Tercüman Gazetesi*, (05.03.2006).
- Çokum, S. (2009). *Ağustos Başağı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Delice, H. İ. (1997). Zincirleme İsim Tamlaması Terimin Kullanımı Üzerine. *Türk-Bilimi Araştırmaları (Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil Armağanı)*: 365-369.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe Söz Dizimi*. İstanbul: Kitabevi, 18, 19,29, 30,38- 40.
- Demir, N., Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı* (7. bs.). Ankara: Grafiker Yayınları, 224.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri Osmanlı Türkçesi* (çev. AU Elöve). İstanbul: MEB Yay.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede Fiiller* (1. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 33,40,43,78,95-103, 206, 248, 250, 275- 279, 284, 290, 294,325,326, 334.
- Ediskun, H. (1996). *Türk Dil Bilgisi* (5. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi, 328, 116, 117, 122- 123.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili* (8. bs.). Ankara: Grafiker Yayınları,369.
- Enginün, İ. (2000). *Araştırmalar ve Belgeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, A. B., Korkmaz, Z. (vd.) (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* (5. bs.). Ankara: Yargı Yayınevi, 192, 194.
- Ercilasun, B. (2009). Sevinç Çokum ve Dört Romanı. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, C. XXVI, 81-108.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım, 376, 377, 381- 382, 383, 386, 396, 397, 405.
- Eryaşar, S. (1995), TakıSız Ad Tamlaması. *Çağdaş Türk Dili*, (85), 30-31.

- Gencan, T. N. (2001). *Dil Bilgisi*. (1. bs.). Ankara: Ayraç Yayınevi, 184- 189.
- Gencan, T. N. (1967). Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*, XVI, (192), 907- 911.
- Gencan, T. N. (1968). Edatlar ve Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*, XVII, (198), 680- 684.
- Gür, M. (2000). Hilal Görününce Romanı Üzerine Bir Tahlil Dene mesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (3), 249-282.
- Güveli, M. (1969). Takısız Tamlamalar Sorunu. *Türk Dili*, (Mart), 835-836.
- Güveli, M. (1970). Neden Ad Takımı Değil de Sıfat Takımı. *Türk Dili*, (Ağustos), 417- 418.
- Kaplan, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar- Tip Tahliller*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2000). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kabaklı, A. (1978). *Türk Edebiyatı 3*. İstanbul. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kahraman, T. (1995). Takısız Ad Takımı Sorunu. *Çağdaş Türk Dili*, (Eylül), 17- 19.
- Kamadan, M. (1969). İlköğretimde Dilbilgisi Sorunu. *Türk Dili*, (Eylül), 746-751.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi* (2. bs.). İstanbul: Kesit Yayınları, 142, 149, 163, 176, 191, 200, 204.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi* (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları, 462, 475.
- Karahan, L. (1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Dili Dergisi*, (I), 505.
- Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili Dergisi*, II (583), 16- 23.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*. (20. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları, 21,33, 46, 52, 49, 54, 59, 58, 98, 107.
- Karakayalı, T. (2020), *Sevinç Çokum'un Hilal Görününce Adlı Romanında Söz Dizimi*. (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniver sitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaörs, M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi, 17.
- Kavruk, H. vd., (2004), *El-Ferec Ba'de's-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) II*. Malat-

ya: Özserhat Yay.

Kerimoğlu, C. (2006). Türk Dilbilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 106-118.

Kerimoğlu, C. (2006a). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kerimoğlu, C. (2006b). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 106-118.

Kerimoğlu, C. (2011). *Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür-Öbek İlişkisi. Turkish Studies-International Periodical For The Languages literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1*, (Winter), 2011:1487-1501.

Kılıçoğlu (Hatipoğlu), V. (1954). Dilimizin Bir Meselesi. *Türk Dili Dergisi*, (Eylül), 715- 719.

Kılıçoğlu (Hatiboğlu), V. (1969). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 73.

Kılıçoğlu (Hatiboğlu), V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2,5,14,15,19,21-24, 116,118, 120, 124, 148,152, 153,158.

Kılıçoğlu (Hatiboğlu), V. (1981). *Türk Dilinde İkileme* (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları, 13, 16- 18.

Kırılmış, Y. (2011). *Sevinç Çokum'un Eserlerinde Folklor Unsurları*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocakaplan, İ. (1989). Sevinç Çokum ile Dış Türkler Üzerine Sohbet. *Türk Edebiyatı*, 34-36.

Kocakaplan, İ. (2003). Sevinç Çokum ile Konuşma- Ben Aslında Keşfedilmemiş Bir Şairim. *Türk Edebiyatı*, 16-24.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Kononov, A. (2002). *Grammatika Turetskogo Yazıka*. İstanbul: Milenyum Yay.

Korkmaz, Z. (1959). Türkiye Türkçesinde “İktidar” ve “İmkân” Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 107- 124.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü* (1. bs.). Ankara: TDK Yay., 53.

Korkmaz, Z. (1998). Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları. *Türk Dili*

Dergisi, II (559), 3- 14.

Korkmaz, Z. (2005). Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları. **Türk Dili Dergisi**, LXXXIX (638), 118- 125.

Korkmaz, Z. (2014). **Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi** (4. bs). Ankara: TDK Yay., 724.

Kükey, M. (2003). **Türkçenin Dil Bilgisi II** (1. bs.). Samsun: Cem Ofset, 109.

Kükey, M. (2003). **Türkçenin Dil Bilgisi III – Fiiller** (1. bs.). Samsun: Cem Ofset, 21.

Kültüral, Z.(2018). **Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi** (1. bs.). Konya: Palet Yay.

Lekesiz, Ö. (2001). **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 4**. İstanbul: Kaktüs Yay.

Nemutlu, Ö. (2020). Sevinç Çokum'un Romanlarında Tarihi Malzemenin İşleniş. **Yeni Türk Edebiyatı**, (21), 5-25.

Özkan, A. (2001). İsnat Grubunun Yapısı ve Görevler. Arayışlar **-İnsan Bilimleri Araştırmaları** 3, (5- 6), 1- 18.

Özkan, A. (2004). Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları. Arayışlar **-İnsan Bilimleri Araştırmaları**, 6 (11), 127- 144.

Özkan, M. (2004). **Tarih İçinde Türk Dili** (3.bs.). İstanbul: Filiz Kitabevi, 166, 334.

Özkan, M. (2013). **Türkçe Cümle Bilgisi – II** (1. bs.). Ankara: Saray Matbaacılık, 41, 52, 102.

Özkan, M., Sevinçli, V. (2008). **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi** (1. bs.). İstanbul: 3F Yayınevi, 18, 19, 26, 45, 60, 73, 74, 89, 99, 96, 101, 102, 106, 107, 110, 112, 119, 144, 168, 169, 170, 175.

Özmen, M. (1995). Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi. **Türk Dili Dergisi**, I (519), 224- 227.

Özmen, M. (1996). Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4 (4), 71- 82.

Özmen, M. (1997). Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları. **Türk Dili Dergisi**, 315- 368.

Özmen, M. (2013). **Türkçenin Söz Dizimi**. (1. bs.). Adana: Karahan Kitabevi, 81, 100, 110, 152, 184,213, 214.

Sarıca, B. (2015). **Cümle Bilgisi** Ankara: Anı Yayınları, 9-10,130, 155.

Şimşek, R. (1987). **Örneklerle Türkçe Söz dizimi**. Trabzon: Kuzey Gazetecilik

Matbaacılık.

Tural, S. (2006). *Şahsiyetler ve Eserler* (1. bs.). Ankara: Yüce Erek Yayınevi.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1977). İstanbul: Dergâh Yay., (1),164.

Türkseven, A.(1995) *Çağdaş Türk Dili*, (8), 114-116.

Yavuz, M. A. (2000). Türkçe’de Ad-Niteleyici Sözcüklerin Sınıflandırma Sorunu. *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, (149), 1-5.

Yılmaz, A. (2012). “Sevinç Çokum’un Hikâyelerinde Tahkiyenin Üç Unsuruna (Zaman, Mekân, Şahıs Kadrosu) Umumî Bir Bakış”. *Gazi Türkiyat Dergisi*, (10), 211-232.

Zülfikar, H. (1995). Girişik Cümle Sorunu. *Türk Dili*, 522, 643-648.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :Tokur, Veysel
Uyruğu :Türkiye Cumhuriyeti
ORCID : 0000-0001-9514-0636

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	...	...
Yüksek lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı	...
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi/Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bölümü	14/06/2002

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
22	MEB-Bingöl-Genç Servi YİBO	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

...

Hobiler

Spor yapmak, kamp yapmak, gezmek.

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Veysel TOKUR
Öğrenci No	18920001084
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	“Sevinç ÇOKUM’un <i>Hilal Görününce</i> ve <i>Ağustos Başağı</i> Romanlarının Karşılaştırmalı Söz Dizimi İncelemesi”

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	179
İntihal Tespit Programı	TURNİTİN
Benzerlik Oranı (%)	%18
Tarih	12.06.2024

*** Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:**

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

	Danışman	Öğrenci
Adı Soyadı	Veysi SEVİNÇLİ	Veysel TOKUR
İmza		
Tarih		12.06.2024

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kampüs.
Telefon: 444 5 065, 0 432 225 10 52, 0432 225 17 01
e-posta: yyu.sbe@yyu.edu.tr